HALİL İNALCIK
OSMANLI TARİHİNİ YENİDEN YAZMAK
KURULUŞ

'Tarihçilerin Kutbu', 'Tüm Zamanların Âlimi', 'Bilge Tarihçi' Prof. Halil İnalcık bildiklerinizi unutun diyor. Özellikle de tarihi kronolojik olaylar dizisi olarak algılayarak popüler tarihten edindiğiniz tarihçilerinden öğrendiklerinizi... İnalcık kendine özgü bakış açısıyla tüm zamanların belki de en önemli olayını, Osmanlı'nın kuruluşunu yeniden okuyor ve yeniden yazıyor. "Hayır" diyor İnalcık, bu güne öğretilenin aksine "Osmanlı 1299'da [illegible]"

Prof. İnalcık Osmanlı Devleti'nin nerede ve ne zaman kurulduğunu anlatmakla kalmıyor; bu cihan devletinin kuruluş mantığını, kurucusu Osman Bey'in stratejisini ve vizyonunu da masaya yatırıyor. Bir devletin var olma sebeplerini, bunları oluşturan koşulları, bu koşulların oluştuğu mekânın önemini ve mekân-zaman-insan arasındaki bağlantının şifrelerini gösteriyor okura.

Başlangıçlar ve kuruluşlar önemlidir. Ama tarihi sadece geçmişimizi öğrenmek için okumayız. İnalcık ve yol arkadaşları bunun bilincindeler. Kuruluş, okuru bir yandan gerçeğe, ilmi ciddiyete, tarihin arşiv odalarına çağırırken diğer taraftan bugünün ve geleceğin 'muğlak' Türkiye'si için 'fütürist' ipuçları veriyor!

hayykitap

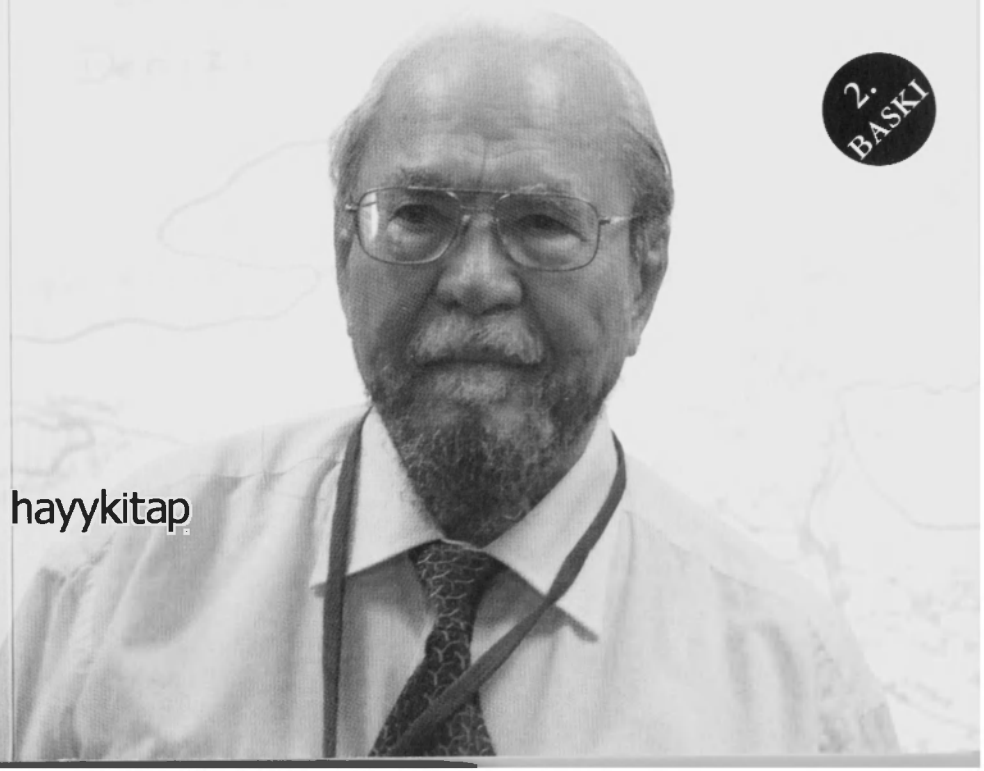
10 TL

HALİL İNALCIK KURULUŞ hayykitap

HALİL İNALCIK

OSMANLI TARİHİNİ YENİDEN YAZMAK
KURULUŞ

HASAN SOYGÜZEL
ÖZER ERGENÇ
YUSUF OĞUZOĞLU
YAKUP BİLGİN KOÇAL

2. BASKI

hayykitap

Hayykitap - 110
Bize Söylenmeyenler - 12

KURULUŞ
Halil İnalcık
Hasan Soygüzel, Özer Ergenç
Yusuf Oğuzoğlu, Yakup Bilgin Koçal

Editör: Elif Ayla

Kapak: Latif Çetinkaya
Sayfa Tasarımı: Turgut Kasay

İSBN: 978-605-4325-16-0
1. Baskı: İstanbul, Temmuz 2010
2. Baskı: İstanbul, Ağustos 2010

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Baha İş Merkezi A Blok
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

Hayykitap
Zeytinoğlu Cad. Şehit Erdoğan İban Sok.
No:36 Akatlar Beşiktaş 34335 İstanbul
Tel: 0212 352 00 50 Faks: 0212 352 00 51
info@hayykitap.com
www.hayykitap.com

Bu kitabın telif hakları Hayykitap'a aittir.
Yayınevinden ve yazardan yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

KURULUŞ

Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak

Halil İnalcık
Hasan Soygüzel
Özer Ergenç
Yusuf Oğuzoğlu
Yakup Bilgin Koçal

İÇİNDEKİLER

Elif Ayla
SUNUŞ - *9*

Hasan Soygüzel
ÖNSÖZ - *13*

Hasan Soygüzel
METODOLOJİ: BİLİNMEZLİK MAĞARASININ HARİTASI
Kuruluşun Metodolojik ve Kavramsal Tahlili - *19*

Halil İnalcık
TARİH: SADECE TARİHTEN İBARET MİDİR?
Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi - *41*

Özer Ergenç
OSMANLI DEVLETİ'NE RUH ÜFLEYEN NEFESLER
Osman Gazi'nin Liderliğinin ve Karizmasının Ortaya Çıkışı - *67*

Yusuf Oğuzoğlu
BİR SAVAŞ, BİR DOĞUŞ
Yalak-Ova Savaşı ya da Osmanlı Hanedanı'nın Doğuşu - *81*

Yakup Bilgin Koçal
YARINKİ TÜRKİYE'NİN OSMAN BEY'DEN ÖĞRENECEKLERİ
Kuruluşu Yeniden Düşünmek - *91*

Halil İnalcık
EK: OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURUCUSU
OSMAN BEG - *109*

SUNUŞ

Her kitap bir penceredir insanlığın zihninde. Elinizdeki eser de, tarihin farklı bir penceresini aralayacak. Bu pencere, her ânı bilginin peşinden koşularak geçirilmiş bir hayatın dünyamıza bırakmak istediği izlerden sadece biri.

Osmanlı tarihi araştırmacılığı son on yılda büyük ivme kazandı. Hem araştırmalar hem de tarihin kendisi çok konuşuldu. Bunun olumlu ve olumsuz etkileri olduğu kesin. Tarih popüler kültüre eklemlenirken, taze kan bulduğu gibi, kaybetti de. Popüler tarih okumaları ve yazımı çoğu kez tarihi "bir ilmi alan olmaktan" çıkardı. Geldiğimiz noktada dedikodu tarihçiliği daha ağır basıyor sanki.

Biz Prof. Dr. Halil İnalcık'ın "Osmanlı Devleti 27 Temmuz 1302'de kurulmuştur" söyleminden yola çıkarak bu kitabı hazırlamaya başladığımızda etraftan da farklı sesler duyduk. Birileri çok kızgındı. Yüzlerce yıllık bir kabul üzerinden reddiye düzmekti yaptığımız. Hem şehirlerindeki mezar taşları deliliydi Osmanlı'nın kuruluşunun, hem de ne fark ederdi, ne zaman kurulduğu... İşte bu nokta, durup düşündüğümüz yerdi. Fark etmez miydi sahiden?

Bu kadar incelemek akıl kârı değil, bunlar çok ince detaylar derken ana hatlarını yitiriyorduk ilmin ve bu yitiriş ilmin ciddiyetini alıyordu üzerimizden. "İlim tasniftir" diyor bir Arap atasözü. Bu haliyle düşünme şeklimiz evlerimizin dağınıklığına benziyor.

Bir insan, hayatının en güzel zamanlarını kütüphanelerde, arşiv odalarında geçiriyor, bir gerçeğe ulaşıyor. Küçük

bir detay bile olsa yakalanan, ilim için önemlidir. İlmi ciddiyet tarihin üzerindeki toz bulutunu dağıtacaktır. Şimdiye kadar oryantalist okumalar yaptık. Atalarımız at üzerinde nesiller boyunca dünyanın farklı köşelerine kılıç ve kalkan götürmüşlerdi. Neresi denk gelirse, dünyanın hangi bölgesi zayıflamışsa, oraya gidip almışlardı. Gazete kağıdı üzerine dökülen yağ misali idi fetihlerin mantığı. Böylece basit bir fütuhattı yapılan.

Ama değil, değilmiş.

Prof. Dr. Halil İnalcık elinizdeki eserde sadece Osmanlı Devleti'nin nerede kurulduğunu anlatmakla kalmıyor, Yalova'da kurulan Osmanlı Devleti'nin kuruluş mantığını anlatıyor. Bir devletin var olma sebeplerini, bunları oluşturan koşulları, bu koşulların oluştuğu mekânın önemini ve mekân-zaman-insan arasındaki bağlantının şifrelerini veriyor okura.

Kuruluş, bugünümüze ışık tutuyor. Kuruluşun 27 Temmuz 1302'de başladığını ve bölgesel çapta ağırlığı her geçen gün artan Türkiye'yle devam ettiği anlatılıyor. İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun kesişme noktasında kurulan bir imparatorluk, "güçlü devlet" imgemizi bir kere daha düşündürüyor. "Nedir güçlü devlet?" sorusu zihnimizi bulandırıyor ve tarihin derinliklerinden Leviathan yazarına inat "İnsan insan için aynadır" diyor dervişler, alimler ve alpler. Osmanlı Devleti'ni kuran güçler birliği bu eserde mekânın insana bakan yönüne ışık tutuyor.

Elinizdeki çalışma aynı zamanda Türkiye için yeni bir üslup, bir tarih kitabı için farklı bir metot çalışmasıdır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kuruluşun gerçekleştiği yer

bize gelecek için neyi fısıldar diye sorduk. Bu soru bize fütürolojik bir makalenin de kapılarını açtı. Bir cihan imparatorluğu dünyanın en önemli kesişim noktalarında kuruluyordu. Bu noktalardan hareket eden bir devlet, dünya üzerinde söz sahibi olabiliyor, ona yön verebiliyordu.

Şimdi, bir imparatorluk mirasının üzerinde, bir büyük devlet olmanın tecrübesiyle farklı bir yolda yürüyoruz. Bir defa tecrübe ettiğimiz düşünce hattı üzerinde, yeniden düşünmek gerekiyor.

Braudel yollar diyordu üzerinde zamanın aktığı; Castells üzerinden bilginin aktığı internet yollarından bahsediyor bugün. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yeniden yazan Prof. Halil İnalcık, okuruna bir tabela tutuyor aslında. Otoyol üzeri işaretçilerinden biri gibi. Okur bir gerçeğe, ilmi ciddiyete, tarihin arşiv odalarına çağrılıyor. Kitap, geleceğin seslerini toplamak üzere okurunu yeni bir yola davet ediyor. Her yolculuk yeni bir doğuş değil midir? İçinden ilim geçen bir Türkiye, Osmanlı Devleti nerede kuruldu diyerek başlayacak belki de söze.

Elif Ayla
18 Mayıs 2010
Besançon

ÖNSÖZ

Muhterem hocamız Prof. Dr. Halik İnalcık, elinizde tuttuğunuz bu kitabın önsözünü yazmamı istediğinde kalbimin hızla çarpmaya başladığını hatırlıyorum. Geçen yıl 27 Temmuz 2009'da gerçekleştirilen ve aslında kitabın da temel kaynağı olan *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Uluslararası Sempozyumu*'yla ilgili olarak kendisiyle yaptığım ilk görüşmede de aynı heyecanın içimi kapladığını bugün gibi hatırlıyorum.

Düşünce tarihinde, tüm zamanların, kendinden sonraki dönemleri en çok etkileyen ismi olan Platon, felsefe tarihinde oldukça meşhur olan mağara benzetmesinde "uyanmış" kişi ile "uyuyan" kişi arasındaki farkı mağaradan çıkış sembolizmiyle açıklar: "Bazı insanlar karanlık bir mağarada, doğdukları günden beri mağaranın kapısına arkaları dönük ve zincirlenmiş olarak oturmaya mahkûmdurlar. Başlarını da arkaya çeviremeyen bu insanlar, mağaranın kapısından içeri giren ışığın aydınlattığı karşı duvarda, kapının önünden geçen başka insanların ve taşıdıkları şeylerin gölgelerini izlemektedirler. İçlerinden biri kurtulur ve dışarı çıkıp gölgelerin asıl kaynağını görür ve tekrar içeri girip gördüklerini anlatmaya başlar ama içerdekileri, duvarda gördüklerinin zâhiri olduğuna ve gerçeğin mağaranın dışında cereyan etmekte olduğuna inandırması imkânsızdır." Halil İnalcık ve tarihçiliği hakkında bugüne kadar çokça övücü sıfat kullanılagelmiştir. Hiç şüphesiz o, "Tarihçilerin Kutbu", "Tüm Zamanların Âlimi" ve "Tarihin Profesörü"

olarak da yeterince "büyüktür." Ancak, İnalcık'ı bütün bu tanımlamalardan ziyade, mağaranın dışına çıkmayı başarmış ve kavranan dünyaya ulaşmış olduğu halde; gölgelerle meşgul olarak gerçeğe kapanan zihinleri ışıkla buluşturmak için dertlenen bir "Bilge Tarihçi" olarak tanımlamak belki daha doğru olacaktır. Halil İnalcık'ı sadece tanımış olmak değil aslında heyecanımın kaynağı... Beni asıl heyecanlandıran , o'nu anlayabilmiş olmaktır. Bu yüzden kendimi ayrıca şanslı sayıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu, modern tarih yazıcılığında büyük bir mesele olagelmiştir. Selçuklu-Bizans sınırındaki küçük bir uç beyliğinin nasıl olup da yeniçağların en güçlü imparatorluklarından biri olduğu halen tarihçileri şaşırtmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin bir başka merak alanı da hangi tarihte, hangi tarihi olay neticesinde ve nerede kurulduğu meselesidir. Bu merakın bilimsel bir temelde ve şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde giderilmesi; aynı zamanda tarihin milletimizin omuzlarına yüklediği bir sorumluluktur. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" konusunun tarihçilerin kendilerini çekim alanından kurtarmakta zorlandıkları "efsunlu" bir cazibesi vardır. Fuat Köprülü ve Paul Wittek gibi kurucu babalar; onların öğrencileri Halil İnalcık, V. L. Menage gibi ikinci kuşak, bu sonuncuların öğrencileri Collin İmber, Rudi Paul Lindner ve nihayet Cemal Kafadar gibi diğer tarihçiler bu efsunlu dünyanın önde gelen konuklarındandır. Hiç şüphesiz bu alanın en kadim mensubu ülkemizin yetiştirdiği değerli fikir ve bilim insanı Prof. Dr. Halil İnalcık'tır.

Bu kitap 27 Temmuz 2009 tarihinde Yalova'da düzenlenen ve özellikle yurtiçinde geniş yankı uyandıran *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Uluslararası Sempozyumu*'nun yarattığı sinerjinin ürünüdür.

Prof. Dr. Halil İnalcık 21 Ağustos 2003 tarihinde Yalova'da düzenlenen bir konferansta, "Tüm gazilerin etrafında toplanması ve dolayısıyla Osman Gazi'nin karizmatik bir lider olması bu bölgede kazandığı Bafeus Savaşı'na bağlıdır. Dolayısıyla, Osman Gazi'nin Hersek'te kazandığı bu savaş, hanedanlığın kuruluşunu apaçık gösteren bir zaferdir. Hanedanlığın kuruluşunun kesin tarihini Yunanlı Pachymeres vermektedir. Bu tarih 27 Temmuz 1302'dir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini bu olaya bağlı tutarak tespit etmiş bulunuyoruz. Bunun vuku bulduğu yer de burası, Yalova'dır," dediğinde aslında çok eski bir tartışmaya yeni bir boyut kazandırıyor ve bu konudaki yaygın tarihsel kanıyı değiştirecek kadar güçlü bir bilimsel gerçekliği ortaya koyuyordu.

Profesör İnalcık'ın bu tespitinin 27 Temmuz 2009 tarihinde uluslararası nitelikli bilimsel bir sempozyumda yeniden masaya yatırılması ve bu gerçeklikle kitleleri buluşturmak fikrini ilk ortaya atan kişi, şaşırtıcı derecede derin entelektüel birikimi nedeniyle kendisine büyük hayranlık duyduğum Yakup Bilgin Koçal oldu. Konuyu önce Prof. Dr. Halil İnalcık'la paylaştım. Ve böyle bir sempozyumun son derece gerekli ve yararlı olacağını söylemesini müteakip, konuyu Yalova Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. M. Niyazi Eruslu ve Bilkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ali Doğramacı hocalarımıza aktardık. Rektörlerimiz bize iki

üniversitenin böylesine önemli bir sempozyumu birlikte düzenlemekten büyük memnuniyet duyacaklarını ifade ettiler. Sempozyum 27 Temmuz 2009 tarihinde Yalova'da gerçekleştirildi. Prof. Dr. Halil İnalcık'ın çerçeve oturumuyla başlayan bu sempozyumda yerli ve yabancı birçok seçkin bilim adamı tebliğlerini sundular. Büyük bir genç ve gönüllü grubuyla hazırlanan sempozyum geniş bir katılımla gerçekleştirildi. Asıl önemlisi sempozyum sonrasında konu geniş bir biçimde yazılı ve görsel medyada tartışıldı. 27 Temmuz 1302'de kazanılan Bafeus Zaferi'nin tam 707. yıl dönümünde Yalova'da gerçekleştirilen *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Sempozyumu*, tarihi bir gerçekliğin geniş kitlelere ulaşmasını sağlaması bakımından büyük önem taşımakla birlikte, ülkemizde yapılacak diğer çalışmalar için bir model olmuştur.

Kuruluş kitabı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini Halil İnalcık'ın tarih metodolojisi perspektifinden ele almaktadır. Kitap esasen üç bölümden oluşuyor. Tarih metodolojisi ve devlet kavramı perspektifinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan ve önsözün yazarı tarafından kaleme alınan birinci bölümde, "devlet" kavramının etimolojik kökenine kadar inilerek, Halil İnalcık tarafından tarihi vesikalara dayanılarak ortaya konan tespitlerin kavramsal ve metodolojik çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölüm, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde söz tarihçilerindir... Prof. Dr. Halil İnalcık ve iki değerli öğrencisi Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu ile Prof. Dr. Özer Ergenç, Osmanlı Devleti'nin kuruluş öyküsünü, bir hanedan kurucusu olarak Osman

Bey'i, dönemin siyasal ve sosyal koşullarını ele aldılar. Tarihi sadece geçmişimizi öğrenmek için değil aynı zamanda geleceğimize ışık tutmak için okuruz. Son bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu fütürolojik bir perspektiften yeniden okumamız için Yakup Bilgin Koçal tarafından yeni bir pencere açılmaktadır.

Kitabın sonunda ise Halil İnalcık Hoca'nın tarihe özel olarak ilgi duyanlar için daha önce *Belleten Dergisi*'nde yayınlanan "Osman Beg" başlıklı makalesi yer alıyor.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi üzerinde neden bu denli durulduğu çokça sorulan bir sorudur. Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Uluslararası Sempozyumu*'na gönderdiği tebliği mahiyetindeki mesajında da belirttiği gibi; başlangıçlar ve kuruluşlar önemlidir. Hele sö konusu olan altı asır boyunca dünyaya yön veren bir cihan kuruluşuysa dikkatle incelenmesi gerekir. Bu konuda bilim insanlarımızın tarihsel gerçeklere ışık tutması, tarihin onlara yüklediği bir sorumluluktur. Elinizdeki kitap bu konudaki sorumluluğumuzun gereğini yapmak konusundaki çabamızın bir ürünüdür.

Bu vesileyle son olarak, kitabın vücuda gelmesindeki heyecanı ve özverisi için sevgili Ahmet Büyükgümüş'e, değerli editörümüz Elif Ayla Hanımefendiye, bölgeyle ilgili fotoğraf arşivini bizimle paylaşan Sayın Raif Kaplanoğlu'na ve Hayykitap'a sonsuz teşekkürlerimizi sunuyorum.

Hasan Soygüzel
13 Nisan 2010
Yalova

METODOLOJİ: BİLİNMEZLİK MAĞARASININ HARİTASI

Hasan SOYGÜZEL

Kuruluşun Metodolojik ve Kavramsal Tahlili

Halil İnalcık, tıpkı Osmanlı Devleti'nin 27 Temmuz 1302'de Bafeus Savaşı'nı müteakip kurulduğuna ilişkin tespitinde olduğu gibi, sosyal ve ekonomik olgular üzerinden analiz ettiği tarihsel gerçekleri tarihi vesikalar ve saha eşleştirmeleri ile pekiştirmeye büyük özen göstermektedir.

KURULUŞUN METODOLOJİK ve KAVRAMSAL TAHLİLİ

Tarih Metodolojisi ve Devlet Kavramı Perspektifinden Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu

Görünen ve Kavranan Gerçek

Düşünce tarihinde, tüm zamanların, kendinden sonraki dönemleri en çok etkileyen ismi olan Platon, felsefe tarihinde oldukça meşhur olan mağara benzetmesinde "uyanmış" kişi ile "uyuyan" kişi arasındaki farkı mağaradan çıkış sembolizmiyle açıklar:

"Bazı insanlar karanlık bir mağarada, doğdukları günden beri mağaranın kapısına arkaları dönük ve zincirlenmiş olarak oturmaya mahkûmdurlar. Başlarını da arkaya çeviremeyen bu insanlar, mağaranın kapısından içeri giren ışığın aydınlattığı karşı duvarda, kapının önünden geçen başka insanların ve taşıdıkları şeylerin gölgelerini izlemektedirler. İçlerinden biri kurtulur ve dışarı çıkıp gölgelerin asıl kaynağını görür ve tekrar içeri girip gördüklerini anlatmaya başlar ama içerdekileri, duvarda gördüklerinin zahiri olduğuna ve gerçeğin mağaranın dışında cereyan etmekte olduğuna inandırması imkânsızdır."[1]

Hakikatleri görebilmek, ancak zincirlerden kurtulup mağaradan gün ışığına çıkmakla mümkündür. Zira "uyanış" mağaranın dışına çıkıştır; uyanabilmiş olanlar mağara-

[1] Platon, *Devlet*, İş Bankası Kültür Yayınları.

nın dışında, gün ışığı altında nesneleri hakikatte oldukları gibi görmektedirler. Platon'a göre bu büyük fark ve meşakkatli durum, "görünen" ile "kavranan" arasındaki bilgelik farkından başka bir şey değildir.

Halil İnalcık ve tarihçiliği hakkında bugüne kadar çokça övücü sıfat kullanılmıştır. Hiç şüphesiz o, "Tarihçilerin Kutbu", "Tüm Zamanların Âlimi" ve "Tarihin Profesörü" olarak da yeterince "büyüktür." Ancak İnalcık'ı bütün bu tanımlamalardan daha ziyade, mağaranın dışına çıkmayı başarmış ve kavranan dünyaya ulaşmış olduğu halde; gölgelerle meşgul olarak gerçeğe kapanan zihinleri ışıkla buluşturmak için tarihi fener gibi kullanan bir "Bilge Tarihçi" olarak tanımlamak belki daha doğru olacaktır.

Prof. Dr. Halil İnalcık, 1993 yılında Girit'te sunduğu tebliğinden itibaren muhtelif zamanlarda ve değişik yayınlarında Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihine ilişkin olarak ayrıntılı tespit ve değerlendirmelerde bulunmuştur. İnalcık, *"Osman Gazi'nin, tüm gazilerin etrafında toplanması ve dolayısıyla karizmatik bir lider olması bu bölgede kazandığı Bafeus Savaşı'na bağlıdır. Dolayısıyla, Osman Gazi'nin Hersek'te kazandığı bu savaş, hanedanlığın kuruluşunu apaçık gösteren bir zaferdir. Hanedanlığın kuruluşunun kesin tarihini Yunanlı Pahimeres vermektedir. Bu tarih 27 Temmuz 1302'dir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini bu olaya bağlı tutarak tespit etmiş bulunuyoruz. Bunun vuku bulduğu yer de Yalak-ova'dır,"* diyerek aslında çok eski bir tartışmaya yeni bir boyut kazandırmış ve bu konudaki yaygın tarihsel kanıyı değiştirecek kadar güçlü bir bilimsel gerçekliği ortaya koymuştur.

İnalcık bu konudaki tespitlerini, 27 Temmuz 2009 tarihinde Yalova'da gerçekleştirilen ve dünyanın saygın üniversitelerinden gelen önemli tarihçilerin de katıldığı *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Uluslararası Sempozyumu*'nda, Max Weber'in değişiyle bilginliğe yaraşır bir "düşünsel dürüstlük"le bir kez daha yineledi. Napoleon Bonaparte'nin *"insanların, geçmiş olayların üzerinde anlaşmaya vardıkları versiyonu"* olarak tanımladığı tarih anlayışını tersyüz eden bu tespit; aynı zamanda insanların bilinmeyen bir nedenle üzerinde anlaşmaya vardıkları eski versiyonun da güncellenmesi ve yenilenmesi anlamını taşımaktadır. Bilge Tarihçi'nin öncülüğünde yaşanan bu güncelleme ve yenileme süreci, mutlak surette gölge yerine ışığa yönelerek görünenin arkasındaki gerçekliği kavramak için bakanlarla birlikte yol alacaktır.

Weber şöyle der: *"Tarihsel bilimlerin konusu, doğal olaylardan farklı olarak, kültürel bir temele dayandığı için toplumsal araştırmaların doğa bilimlerinde olduğu gibi, evrensel yasalar üretmeleri beklenemez. Tarihsel olaylar tekil ve biricik olaylardır. Tarihsel bir olayın açıklanması, hem o olayı doğuran nesnel nedenlerin hem de olayı oluşturan öznel anlamın araştırılmasına bağlıdır."*[2] İnalcık, "ekonomik ve sosyal tarih" olarak formüle ettiği Tarihsel Analiz Metodu ile Osmanlı Devleti'nin ne zaman, nerede ve hangi tarihi olay neticesinde kurulmuş olduğuna dair nesnel nedenleri ve bu nedenleri besleyen gelenek/töre kaynaklı öznel anlamı ortaya koymaktadır. Bu satırların yazarı ise Osmanlı Devleti ya da Hanedanı'nm 27 Temmuz 1302'de Yalakova'da gerçekleşen ve zaferle sonuçlanan Bafeus Savaşı'nı neden Osmanlı Devleti'nin başlangıcı

[2] Max Weber, *Metodolojik Yöntem Analizi.*

sayılması gerektiğine dair metodolojik ve kavramsal bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Zira bir devletin üç temel unsurundan ikisi olan ülke ve milletin bütünleşerek devlete dönüşmesini sağlayan olmazsa olmaz tek şart niteliğindeki egemenlik yetkisinin elde ediliş usullerini kavramadan Halil İnalcık'ın çizdiği ölçülerde Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini doğru okumak mümkün değildir.

İbni Haldun'dan Halil İnalcık'a Tarihin Metodolojik Öyküsü

Batılıların Aristo'dan sonra en çok beğendikleri düşünürlerden biri olan büyük "tarih filozofu" İbni Haldun, *Araplarla Arap Olmayanların ve Berberilerin ve Aynı Devirdeki Büyük Kudret Sahiplerinin Muharebelerine ait Kaynak ve Haberleri Toplayan ve Yorumlayan Kitap* adını taşıyan eserinin girişi olan *Mukaddime*'sinde nakil ve söylentilere dayanan tarihi bilgilere güvenilemeyeceğini, hele çeşitli milletlerin gelişmelerini art arda sıralayan tarihin hiçbir fayda sağlayamayacağını belirtir. Önemli olan, nakilden önce bu gelişmenin sırrını kavramak, yani anlamaktır. Bunun için yapılacak iş, nakil ve hikâye edilen bilgileri tenkit süzgecinden geçirmek, gerçeğe ne derece uygun olduğunu araştırmaktır.

İbni Haldun'a göre tarih biliminin biri "soyut" diğeri "gerçek" olmak üzere iki anlamı vardır. "İnsanların ve toplumların hal ve durumlarının nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretlerinin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar ettiklerini" bildiren, tarihin soyut yönü ve anlamıdır. Tarihin içinde gizlenen "gerçek anlam"a

ise ancak sosyal olayları inceleyerek, araştırarak ve varlığın sebep-illet ilişkisini bilerek ulaşılır. Ancak islam tarihçileri bu gerçeği hep ihmal etmişler, bununla da kalmayarak doğruluğunu araştırmadan edindikleri bilgilere kendi peşin hükümleriyle batıl inançlarını ve hatta yalanı bile katmışlardır. İbni Haldun tasvir ettiği bu tutumu şiddetle yerer.

İbni Haldun tarihçiden sosyal gerçekliği tanımasını, değişmelerin sebep ve neticelerini bilmesini istemektedir. İbni Haldun (kendisinin Ümran Bilimi dediği) sosyoloji ile tarihçiliği birleştiren metodolojisinde araştırılması gereken konuları "*geçmiş çağlarda yaşamış kavimlerin durumları ve yaşayışlarında meydana gelen değişiklikler; bunların idareyi ve ülkeyi ellerine geçirmelerinin sebepleri; insan topluluklarının tabiatları, yerleşik veya göçebe hayat sürme, göçler ve nüfus hareketleri; devlet kurma, devletlerin kuvvet kazanmaları ve çökmeleri; üretim ve tüketim, bilim, sanat, ticaret, kâr ve zarar olayları; zamanın akışı içerisinde bu sayılan durumların değişmesi ve değişmelerin sebeplerinin incelenmesi*" şeklinde özetler.[3] Çünkü, tarihi olaylar ancak böylesine çok disiplinli bir anlayışla ve geniş bir perspektiften bakılarak anlaşılabilir.

Osmanlı tarihini tıpkı İbni Haldun'un tanımladığı gibi ekonomik (ticari faaliyetler, üretim, maliye, vb.) ve sosyal (siyasal, demografik, geleneksel, vb. unsurlar dahil) açıdan ele alan Halil İnalcık'ın tarih metodolojisini aşağıdaki cümlelerinden anlamak mümkündür:

"*Bana, siz bütün kariyeriniz boyunca ne yaptınız diye sorarsanız şunu söyleyebilirim: Bütün çabalarım Türk tarihçiliğini mo-*

[3] Ülker Gürkan, *Hukuk Sosyolojisi Açısından İbni Haldun.*

dern tarihçilik düzeyine çıkarmaktır. Benim tarih anlayışım, devletlerin tarihini ortaya çıkarmaktan ziyade halkın tarihini, halkın geçmişte nasıl yaşadığını, sosyal hayatını, ekonomisini, gündelik yaşantısını ve bunları belirleyen şartları ortaya çıkarmaktır. Bizim tarihçiliğimiz ise bu konulara yeni yeni ilgi duyuyor."

İnalcık'ın eserlerine bakıldığında, Osmanlı siyasi tarihine ilişkin çok kapsamlı araştırmalar yapmış olsa da esas ilgisini sosyal ve ekonomik problematikler üzerinde yoğunlaştırdığı görülür. İnalcık'ın Osmanlı tarihinin sosyal ve ekonomik problematiklerini çözmeyi esas alan tarih metodolojisi üzerinde, Fuad Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan gibi bazı önemli Türk tarihçiler ile 1950'lerde tanıştığı F. Braudel ve Annales[4] okulunun önemli etkisi söz konusudur.

Profesör İnalcık, metodolojik açıdan Annales okulunun "bütüncül tarih" ve "uzun dönem" (longue duree) kavramlarını benimsemiş olmakla birlikte, bunların Osmanlı tarihine sağlıklı bir şekilde uygulanmasının ancak deneysel verilere dayalı açıklamalarla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Çeşitli açıklama modelleri temelinde yapılan genellemelerden kaçınarak, genel nitelikteki açıklamalar

[4] Annales: Tarihin, alanlararası ve karşılaştırmalı çalışmayla yazılması, böylece, tarihin bir "bilim" olarak kabul edilmesi iddiasını taşıyan tarih okuludur. Adını *Annales d'histoire economique et sociale* adlı dergiden almıştır. Diyebiliriz ki, XX. yüzyılın ikinci çeyreği, çok önemli bir düşünsel dönüşümün müsebbibidir. Tarih yazımı anlayışını baştan başa yeniden yenileyen; tarihin, alanlararası ve karşılaştırmalı çalışmayla yazılması, böylece, tarihin bir "bilim" olarak kabul edilmesi iddiasını taşıyan (tarihin bir bilim olarak kabulünün ilk çabalarını henüz XIV. yüzyılda İbn-i Haldun'un kaleme aldığı *Mukaddime*'de ve XVIII. yüzyılda Vico'nun kaleme aldığı *Yeni Bir Bilimin İlkeleri*'nde görmekteyiz) iki Fransız tarihçiye, Marc Bloch ve Lucien Febvre'ye tanıklık etmiştir. Annales'ın tarih anlayışı durmadan başlangıcındaki anlamının dışına taştı: Mümkün olan bütün alanları (yerbilim, ruhbilim, edebiyat vb.) içeriğine taşıdı. Tarih boyunca egemen olmuş "olayanlatıcı (vakanüvis) tarih yazımının" ve XIX. yüzyılın "olgucu ya da deneyci tarih anlayışının", önce kurumsal, yapısal tarih; daha sonra kırsal, yerbilimsel, iklimsel tarih, hatta zihniyetler tarihi, nüfusbilim tarihi, ırkbilim tarihi gibi çeşitli yan dallarının katkılarıyla, "bütünsel tarih" anlayışına evrilmesine çalıştı.

karşısında da temkinli bir tutum izlemiştir. İnalcık, genellemelerin Osmanlı tarihi araştırmaları açısından doğurduğu sakıncaları şu sözlerle ifade eder:

"Marksist veya Weberian sosyolojilerin formüle ettikleri modelleri Osmanlı tarihine tatbik etme çabaları, bu tarih araştırmalarına muhakkak ki yeni ilginç istikametler ve konular getirmiştir. Fakat öbür taraftan yapılan genellemeler bizi yanlış istikametlere de götürmektedir. Osmanlı tarihine ait sosyal ve ekonomik konular üzerinde şimdiye kadar esaslı araştırma yapılmadığı için bu genellemelerin çoğu, tarihi temelden yoksun hayali teoriler olarak kalmaktadır. Öbür taraftan sosyolojik kavramlar ve genellemeler bize tarihi problemleri belli formüllerle çözdüğümüz hissini vermektedir... Orijinal kaynakları incelemek için gerekli vasıta ve bilgilere hakkı ile sahip olmadan, Osmanlı tarihinin büyük problemlerini birtakım sosyolojik genellemelerle halledilmiş saymak, son dönemde bir moda haline gelmiştir. Bizim disiplinimiz, zamansız ve mekansız genellemeler yapmak değil, zaman ve mekân içinde olayları incelemektir."

Halil İnalcık, tıpkı Osmanlı Devleti'nin 27 Temmuz 1302'de Bafeus Savaşı'nı müteakip kurulduğuna ilişkin tespitinde olduğu gibi, sosyal ve ekonomik olgular üzerinden analiz ettiği tarihsel gerçekleri tarihi vesikalar ve saha eşleştirmeleri ile pekiştirmeye büyük özen göstermektedir. İnalcık, kuruluş devri araştırmalarında Osmanlı Devleti'nin kökenine dair iki temel yaklaşımın (rivayetlerin hiçbir tarihi esası olmayan masallardan ibaret olduğu ve onları bir tarafa bırakmak gerektiği –Black Holecu'lar, ikincisi bu rivayetleri gerçek tarihi kaynaklar gibi tenkitsiz tekrarlayan görüş– İsmail Hakkı Uzunçarşılı) dışında farklı bir yol izlemiştir.

Kuruluş devrine ve özellikle Osman Gazi'ye ait rivayetlerin, 14. yüzyıl Osmanlı epik tarihçiliğinin aktardığı gerçek kronik malzeme ile Osmanlı tarihinin sonraki devirlerinde yazan tarihçilerce hanedanın meşruiyeti ve idealleştirilmesi gayesiyle yapılan ilaveler olmak üzere iki unsurdan meydana geldiğini gösteren İnalcık; beylik devrinin epik tarihçiliğinin verdiği malzemeyi, arşiv vesikalarında ortaya çıkan (özellikle Osman dönemine kadar giden vakfiyeler) kayıtların ışığı altında tenkid edip değerlendirmiş; aynı zamanda Georgios Pahimeres gibi çağdaş yabancı kaynaklardan da yararlanmıştır. İnalcık bununla da yetinmeyerek bu malzemenin doğruluğunu ya da yanlışlığım topografik araştırmalarla kontrol etmek üzere çeşitli yerel seyahatler ve araştırmalar yapmıştır. Hiç şüphesiz bu durum, İnalcık'ın geliştirdiği metodolojiyi özgünleştirmekte ve "Halil İnalcık Tarih Metodolojisi" olarak anılmasına yol açmaktadır.

İbni Haldun'dan Halil İnalcık'a kadar geçen *"bilge tarihçileri"* büyük yapan şey, olayları olgulara göre değerlendirmek ve olduğu gibi topluma sunmaktan ibarettir. Halil İnalcık bunu, *"Ben eğer şöhretli bir tarihçiysem, sebebi tarih metodolojisine sadakatimdir,"* diyerek açıklamaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği üzere *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa; değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."* Bu ilke aynı zamanda Halil İnalcık Tarih Metodolojisi'nin de temelini oluşturmaktadır. Profesör İnalcık bu konuda son derece net bir duruş ortaya koymakta ve şöyle demektedir:

"Türk tarihçilerine bir öneride bulunmak gerekirse diyebilirim ki, daima belgelere sadık kalın. Eğer hakikati ortaya çıkarırsanız

bu daima bizim lehimizedir, çünkü bugüne değin tarihimiz hakkında yazılanların çoğu ya yalandır, ya çarpıtmadır. Eğer mübalağa yaparsanız kendinizi kabul ettiremezsiniz, sizi ciddiye almazlar."

Devletin Toplumla İlişkisi: Egemenlik

Devlet denilen siyasal yapının, sosyal gerçeklikte ve tarihsel evrim çizgisinde nasıl ve ne zaman ortaya çıktığının bilinmesi, aslında çok önemli ve meraklı bir konudur. "Devlet" kavramını ve bir devletin nasıl oluşabileceğini anlamak için öncelikle "devlet" kelimesinin terminolojik kökenine bakmak gerekir. "Devlet" kelimesi, Arapça "devle (دولة)" kelimesinden Türkçeye geçmiştir.

Bu kelimenin asli harfleri "d د", "v و", "l ل"dir. Aynı asli harfler, "tedavül (تداول)" kelimesinde de geçmektedir. O halde "devlet", "tedavül eden", dönen, değişen demektir. Bu anlamda devlet kelimesi "iktidarın el değiştirmesi"ni hatırlatmaktadır. Nitekim Eski Arapçada savaşan iki ordudan birine veya ötekine geçen galibiyet ve zafere "devlet" denirmiş. Diğer yandan, servet, makam, nüfuz ve itibar sahibi kimselerin bu durumlarına "devlet" denilmekteydi. Devlet kelimesi, bize bu mânâsıyla da geçmiştir. Eskiden bazı yüksek makam sahiplerine "devletlu" denilirdi. Eskilerin anlayışına göre devlet, Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in ifade ettiği gibi, *"tıpkı bir altın top gibi, elden ele geçen ve en kuvvetlinin zapt ve inhisarına giren ikbal, nüfuz ve iktidardır."* Günümüzde "devlet" kelimesine başka anlamlar atfedilse de, halk dilinde devletten anlaşılan şey çoğunlukla budur.[5]

[5] Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2007.

Devlet kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında, devletin bir iktidar gücü olduğu, elden ele ve nihayetinde en güçlü olana geçtiği ancak bu geçişin kolaylıkla değil bir savaş sonucunda olduğu anlaşılmaktadır.

Türk edebiyatının ilk yazınlarında da "devlet" kelimesinin en yalın haliyle kullanıldığı görülmektedir. Yunus'ta çokça rastladığımız bu kelime, Türk tasavvuf geleneğinde nefse karşı verilen mücadele sonucu Tanrı tarafından verilen büyük bir nimet ve ilahi bir mertebe olarak kullanılmaktadır.

Erenler nefsidir şol devletimiz
On'içün fitneden olduk selamet

Kalu bela dedik evvel ki demde
Dahi bugündür ol dem-ü bu saat

Doğruluk bekleyen dost kapısında
Gümansız ol bulur ilahi devlet

Yunus öyle esirdir ol kapıda
Diler ki olmaya ebedi rahat

Devlet insanlık tarihi boyunca bilinen en eski kurumların başında gelmektedir. Tarihin ve düşüncenin gelişiminin, varlıkların birbiriyle karşılıklı etkileşimi anlamına gelen diyalektik süreç içinde geliştiğini savunan ünlü Alman filozof Friedrich Hegel, devletin neden bu kadar önemli olduğu sorusunu, *"Bizim için tarih, devletle başlar. Halklar, uzun süre devletsiz yaşamış olabilirler. Nitekim toplum olmayı bile becerememiş toplulukların varlığını bilmekteyiz. Fakat bunlar tine ve dolayısıyla tini oluşturan öğelere bir katkıda bulunmadıkları için tarihöncesi dönemi oluştururlar ve tarihöncesi bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyor,"* diyerek yanıtlamıştır.[6] Yani insanın tarihi devletin tarihiyle başlar. Devlet kurmak, insan olmanın getirdiği bir zorunluluk ve insanlık tarihinin en temel ilerlemesi hatta bu ilerlemenin başlangıç noktasıdır. Nitekim tarih, devlet kurmuş halkların tarihidir.

Devlet konusunda pek çok tanım yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu tanımların içinde şüphesiz en benimsenmişi, kökeni Georg Jellinek'in ilk baskısı 1900 yılında yayımlanan eseri *Allgemeine Staatslehre*'de bulunan "üç unsur teorisi" (Dreielementenlehre, three elements theory) diye bilinen teoriye göre yapılmış olan tanımdır. Bu teoriye göre devlet, insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir varlık olarak tanımlanmaktadır.[7] Bir devletin kurulabilmesi için bu üç unsurun bir veya ikisi yeterli değildir; üçünün de bir araya gelmesi gerekir. Sadece insan topluluğu, belirli bir toprak parçası olmaksızın devlet teşkil edemez. Keza üzerinde yaşayan insanlar olmaksızın bir toprak parçasının devlet meydana getirmesi de mümkün değildir. Dahası, insan ve toprak unsurları olsa, yani belirli bir toprak üzerinde yaşayan insanlar mevcut olsa bile, bunlar kendi başına bir devlet oluşturmazlar; devletin oluşabilmesi için bu insanların bu toprak parçası üzerinde egemenlik kurmaları gerekir.[8]

[6] Hegel G.W.F., (2003) *Tarihte Akıl.* Çev.: Onay Sözer. İstanbul: Ara Yay., II. Basım.
[7] Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi,* Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2007.
[8] Gözler,a.g.e.

Ancak devletin üç temel unsuru arasında, özellikle egemenlik kavramının çok daha önemli bir yerinin olduğunu ifade etmek gerekir. Çünkü diğer öğelere sahip olduğu halde devlet olamayan ya da başka devletler tarafından kabul görmeyen siyasal-toplumsal birimler de vardır. Devlet, kendi kendine örgütlenebilen, herhangi bir başka iktidara bağlı olmayan, bağımsız ve egemen olan bir iktidarı gerektirir. Başka bir deyişle egemen devlet, dışsal ve içsel hiçbir gücün kontrolüne bağlı olmayan devlettir. Bu nedenle egemenlik, devletin iktidarı, bir mânâda hükmetme öğesi olarak ortaya çıkmakta ve devleti ona benzeyen topluluklardan, örgütlenmelerden ayıran özelliklerin başında gelmektedir.[9]

Bir Devlet Nasıl Kurulur?

Şüphesiz bu soruya verilecek çeşitli cevaplar bulabiliriz. Ancak soruyu bir örnekle açıklamak, durumu çok daha anlaşılır kılacaktır. Devlet kurmak isteyen bir kişi ne yapacaktır?

*"Tek başına bir devlet kuramayacağına göre bu kişinin öncelikle başka **insanlara** ihtiyacı vardır. O halde bu kişinin başka kişileri, ikna ederek veya onların üzerinde baskı kurarak, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak harekete geçirebilmesi gerekir.*

*Belli sayıya ulaşan ve kendi devletlerini kurmak isteyen bu insanların ihtiyacı olan ikinci şey, –bu devletlerini suda veya havada kuramayacaklarına göre–, belli bir **toprak** parçasıdır. O halde bu insanların yapması gereken şey kendilerine bir toprak parçası bulmaktır. Ne var ki, günümüzde, bir devlet egemenliğinde olmayan toprak parçası artık kalmamıştır. O halde devlet kurmak isteyen insanların yapması gereken şey, kaçınılmaz olarak, başka bir devletin egemenliğinde bulunan bir toprak parçasını o devletin egemenliğinden kurtarmak ve onun üzerinde kendi **egemenliklerini** kurmaktır.*

Bunun için, devlet kurmak isteyen bu insanlar, mevcut devlete başvurup ondan belli bir toprak parçasını kendi egemenliklerine devretmelerini isteyebilirler. Eğer mevcut devlet bu isteği kabul ederse barışçı yoldan yeni bir devlet kurulmuş olur.

Ne var ki genellikle devletler, böyle istekleri kabul etmezler. Tersine bu istekte bulunan kişileri tutuklayıp yargılarlar ve genellikle de ya ömür boyu hapis ya da ölüm cezasına çarptırırlar. O halde, kendi devletlerini kurmak isteyen insanlar, kendilerini tutuklamak için gelen polisleri etkisiz hale getirmeli, kendilerini tutuklamak isteyen polisleri tutuklamalı veya öldürmelidirler. Ancak bu takdirde, yeni devlet kurmak isteyen bu insanları polisle bastıramayan devlet, bu insanların üzerine askerlerini gönderir. Askerler, bu insanları yakalarlar veya öldürürler. Böylece yeni devlet kurma teşebbüsü başarısızlıkla sona ermiş olur. Bu teşebbüslerinin başarısızlığa uğramasını istemeyen insanların yapması gereken şey, kendilerini yakalamak veya öldürmek için gelen askerleri öldürmekten ibarettir. Ancak bu oldukça düşük bir ihtimaldir. Düzenli bir ordunun karşısında, yeni bir devlet kurmak isteyen bu insanlar, pek muhtemelen yenilirler. Bir ihtimal gelen askerleri yendiklerini, geriye püskürttüklerini varsaysak bile, mevcut devlet, böyle bir durumda, bu insanların yönetimi altına giren şehirleri ve köyleri uçaklarıyla havadan bombalar. Böyle bir durumda da yeni bir devlet kurmak isteyenlerin, kendi şehirlerine saldıran uçakları düşürmeleri gerekir. Veya kendileri de uçak sahibi olup, misilleme olarak, o devletin şehirlerini bombalamalıdır. Böylece kendi şehirlerinin bombalanmasını istemeyen mevcut devlet, yeni

[9] Gürbüz Özdemir, *Batı'da ve Türklerde Egemenlik Kavramı.*

devlet kurmak isteyen bu insanların topraklarına girmekten veya o toprakları bombalamaktan vazgeçer. İşte artık, o anda, yeni bir devlet kurulmuş olur."[10]

Başta Osmanlı Devleti olmak üzere, tarihteki bütün devletler hemen hemen bu şekilde kurulmuşlardır.[11] Zira hiçbir egemen devlet, bir savaşta yenilmeden egemenliğini bir başka devlete ya da devlet kurmak isteyen topluluğa devretmek istemez. Dolayısıyla kendi devletine sahip olmak isteyen bir topluluk (halk) bir başka devletin egemenliğinde olan bir toprağı –genellikle de savaşmak suretiyle– kendi egemenliği altına almak zorundadır. Hiç şüphesiz bu sürece liderlik edecek bir öndere ihtiyaç duyulmaktadır. İbn-i Haldun'a göre devlet –siyasi– bir hanedan niteliğindedir. Bir devletin ortaya çıkması, gelişmesi ve en yüksek noktaya ulaştıktan sonra çözülmesiyle bir siyasi hanedanın ortaya çıkması, gelişmesi, yükselmesi ve çözülmesi arasında sıkı bir paralellik vardır. Ancak bu liderliğin (hanedanın) nasıl meşruiyet kazanacağı da bir başka sorudur. Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*'de, dönemin egemenlik anlayışıyla ilgili olarak Tanrı ve hükümdar arasında net bir ilişki kurarak hükümdar ailesinin kutsal olduğunu belirtmektedir.

Eserde, egemenliğin (kut) tanrısal kaynaklı olduğu ve

[10] Gözler, a.g.e.

[11] Örneğin Sırbistan, 1839'da, birincisi Yorgi liderliğinde (1804-1813), ikincisi Miloş Obrenoviç liderliğinde (1815-1830) olan iki ayaklanma neticesinde kurulabilmiştir. Yunanistan da 1830'da Mora ayaklanması (1821-1826) neticesinde kurulabilmiştir. Aynı yolu izleyen bir grup Bulgar 1876'da yeni bir devlet kurmak üzere ayaklanmışlar, bu ayaklanmacılar üzerine Osmanlı Devleti asker göndermiş ve bu ayaklanma bastırılmış yeni devlet kurmak için ayaklanan bu kişiler cezalandırılmıştır. Bunun üzerine tek başlarına Osmanlı Ordusunu yenemeyeceklerini anlayan Bulgarlar, Ruslardan yardım istemiş ve Ruslar Bulgaristan'a gelip 1877-1878'de (Doksanüç Harbi) Osmanlı ordusunu yenmişler ve yeni bir Bulgar Devletini kurmuşlardır.

iktidarın beylere Tanrı tarafından bir bağış ve ihsan olarak verildiği açıkça belirtilmektedir. Böylelikle kendisine ***kut*** verilen hanedanın, tanrısal takdire ve yasalara bağlı olup Tanrı'nın izin verdiği biçimde doğrulukla hüküm sürmesi gerektiği inancına ulaşılmaktadır.[12]

Orta Asya Türk Devletleri tarihinde, *hükümdarlık*, *han*, *hakan* unvanlarıyla anılan bağımsız bir siyasi önderlik için esas şart, Tanrı'nın bağışı sayılan kut'a sahip olmaktır. Bu, ya kurultayın seçimi sonucu ya da (çoğu kez) rakiplere karşı kazanılmış bir fiili üstünlük ile belli olur. Liderin önemli bir savaş sonunda eş durumdaki alplar arasında seçkinleşmesi, Tanrı'nın ona kut bağışladığı şeklinde yorumlanır. Genellikle bir zafer akabinde toplanan kurultayda çoğunluğun desteğini sağlamakla han seçilen kişi, töresini koyar ve hanlığı töreye göre teşkilatlandırır.[13]

Bir Devlet Olarak Osmanlıların Kuruluş Tarihi

Devletleşme olgusunun koşulları ve devlet denilen yapının ayırıcı özellikleri, belirli bir tarihsel örnek ve gerçeklik nazara alınarak açıklanmış değildir. Devlet denilen siyasal yapının, sosyal gerçeklikte ve tarihsel evrim çizgisinde nasıl ve ne zaman ortaya çıktığının bilinmesi, aslında çok önemli bir konudur. Hemen şunu ifade edelim ki, sosyal bilimlerin, siyasal bilim ve siyaset sosyolojisinin günümüzde ulaştıkları gelişmelere rağmen, henüz devletin kaynağı, ilk defa ortaya çıkışı ve bunun ne zaman olabildiği konularında kesin ve

[12] Yusuf Has Hacib, (1947), *Kutadgu-Bilig*, (Yay: R. Rahmeti Arat,), I, (Metin), İstanbul.

[13] Halil İnalcık, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi Sempozyumu Tebliği*, 27 Temmuz 2009, Yalova.

doğru bilgiler edinmemiz mümkün olamamıştır. Başka deyişle, sosyolojik ve tarihsel bakımdan, devletin kaynağı ve doğuşu, bütün incelemelere ve eldeki verilere rağmen, henüz kesinlikle çözümlenmiş bir sorun olmaktan uzaktır.[14]

Modern devlet kuramının temellerinin 1648 Wesphalia Anlaşması'na dayandığı genel bir kabuldür. Bu anlaşma Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanmış ve anlaşmada her milletin tanımlanmış ve karşılıklı kabul edilmiş sınırların belirlendiği bir toprak parçası üzerinde devletin mutlak otoritesinin kabulü ilkesi benimsenmiştir. Fransız Devrimi'yle siyasi temellerini iyice pekiştiren ulus devlet modeli, 19. yüzyılda Hegel'le felsefi bir zemin, kendi içinde teorik ve sistematik bir bütünlük kazanmış, Weber ile de bu güç kullanımı vurgusu netleşmiştir. "Modern devlet" anlayışı devletin kuruluşu ve ilanına ilişkin şekil şartlarını da ortaya koymaktadır.

Modern devletlerden önce Avrupa'da kurulmuş devletler ve imparatorluklar hanedan devleti olup genellikle isimlerini devletin başı olan kral veya imparatordan almaktadırlar; Karolenjler, Merovenjler, Habsburglar vs. gibi.

İslam dünyasında da devlet her zaman ismini ona sahip hanedandan almıştır; Abbasi, İdrisi, Selçuki, Safavi vs. gibi.[15] Burada "hanedan" kavramına ve "hanedanlık sistemine" kısaca değinmekte yarar vardır. Hanedanlık ya da günümüz terminolojisiyle "ırsi monarşi"de tüm hükümdarlar aynı aileden gelir ve hükümdarlık ailenin bir üyesinden diğer üyesine veraset yoluyla geçer. Monarşi, yüzyıllar

[14] Yahya Kâzım Zabunoğlu, *Kamu Hukukuna Giriş*, "Devlet Tanım- Kaynak- Unsurlar".

[15] Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kimlik Arayışı.*

boyu, dünyada en yaygın yönetim biçimi olagelmiştir. Bunlar çoğu zaman, geleneksel tanıma en yakın, tanrısal hakka dayanan monarşilerdi.

Kral ya da sultan, iktidarı tek başına elinde tutar ve Tanrı'dan başka kimseye hesap vermek zorunda değildir. Çünkü otoritesini ya da "kut"unu ondan almıştır. Max Weber'e göre, irsî monarşi devletin en yüksek makamı için rekabeti saf dışı bırakır. En yüksek yer için siyasal mücadele mümkün değildir.

Böylece siyasal mücadele yumuşar ve rasyonelleşir. Şüphesiz, kurucu iktidarı ele geçiren ve eski hanedanı yıkıp yerine kendi saltanatını kuran –devrimci– bir kralın yaptığı işlemlerin hukukiliğini tartışmanın bir anlamı yoktur.

Osmanlı Devleti'ni, bugünkü devlet teorileri perspektifinden bakarak bir "hanedan devleti" olarak nitelemek gerekir. İnalcık'ın ifadesiyle "*Osmanlı rejimi, hanedan egemenliğine dayanan bir devleti, Max Weber'in terimiyle patrimonyal bir devleti temsil ediyordu. Ülke içinde her şey, hükümdarın babadan kalma mülkü gibi algılanırdı.*"[16] Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye adıyla kaim bu devletin kurucusu da hiç şüphesiz hanedana –dolayısıyla devlete– ismini veren Osman Bey, Osman Gazi ya da I. Osman'dır. Osmanlı Hanedanı kesintisiz hüküm sürmüş dünyanın en uzun ömürlü hanedanıdır. Bu hanedanın saltanatı altında Osmanlı Devleti başarı ile yönetilmiş ve altı yüzyılı aşkın bir süre yaşayabilmiştir.

Bilindiği gibi "millet" kavramı, "halk" kavramından farklı olarak geçmişi de içine alır. Bugünkü Türk milleti

[16] İnalcık Halil, "Sultanizm Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi", Toplum ve Ekonomi, 1994, Sayı 7, s. 7.

büyük ölçüde altı asırlık Osmanlı geçmişinin bir ürünüdür. Türk Milleti, Osmanlı yönetimi altında varlığını koruyabilmiş, bünyesini çeşitlendirerek geliştirebilmiştir.

Türk milli kimliği açısından Osmanlı Hanedam'nın önemi ortadadır.[17] Aslında tam da bu yüzden Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi meselesi bugün bile sıcaklığını koruyan ve tarihçilerimizi içine çeken bir tartışma konusudur.

Osmanlı Devleti Ne Zaman Kurulmuştur?

Bu soruya, 17. yüzyılda Wesphalia Anlaşması'yla şekillenen modern devletin kuruluşuna ilişkin kurallara uygun bir cevap vermek mümkün değildir. Zira Osmanlı Devleti bir ikili anlaşma veya bir bağımsızlık bildirgesi ile kurulmuş değildir. İnalcık'ın da altını çizdiği üzere Osman Gazi'nin o dönemde modern bir devlet kuruluşunda olduğu gibi, *"Ben bu andan itibaren devletimi kurdum,"* demesi söz konusu olamaz.

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti gibi bir büyük devletin kuruluşuna ilişkin olayları birtakım menkıbelerle[18] anlamlandırmak da Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin tarihsel arka planı metodolojik olarak açıklamaktan uzaktır.

[17] Kemal Gözler, *Cumhuriyet ve Monarşi, Türkiye Günlüğü*, Sayı 53, Kasım-Aralık 1998.

[18] Ahmet Güneş, *Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet*: Aşıkpaşazade'ye göre, Osman müstakbel kayınpederi derviş Edebali'nin evinde kaldığında rüyasında Edebaii'nin koynundan bir ay çıkıp kendi koynuna girdiğini görür. Bunun üzerine, Osman'ın göbeğinden bir ağaç çıkar ve gölgesi bütün dünyayı sarıncaya kadar büyür. Ağacın gölgesinde, eteğinde ırmaklar akan dağlar vardır. İnsanlar bu suyu içmekte, bahçelerini sulamakta veya pınarlar akıtmaktadır. Edebali bu rüyayı, Tanrı'nın hükümdarlığı Osman ve onun soyundan gelenlere bahşettiği şeklinde yorumlar ve bunun üzerine kızını Osman'a nişanlar. (C. İmber, *Osmanlı Hanedan Efsanesi*, s.: 261, 262.) Bu muhtemelen 1470'ler ve 1480'lerde ortalıkta dolaşan pek çok rüya hikayesinden biridir. Çünkü Bayati, Osman'ın pek çok rüya gördüğüne ve Edebali'nin bunları uğurlu olarak tabir ettiğine kısaca işaret eder. Ancak, bu kehanetii rüyanın Aşıkpaşazade'ye ait versiyonu bazı ufak değişikliklerle daha sonra gelen bütün kroniklerin hikâyelerinin temelini oluşturmuştur. (Cemal Kafadar, "İki Cihan Âresinde", *Cogito* (Osmanlılar Özel Sayısı), Sayı: 19, Yaz 1999, s. 55.)

O halde Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini nasıl tespit etmek gerekir? Burada iki önemli nokta büyük önem kazanmaktadır. Bunlardan birincisi, Osman Gazi'ye prestijli bir egemenlik hakkı ya da durumu kazandırarak o'nu hanedan kurucusu (dolayısıyla devletin kurucusu) konumuna getiren somut bir olaydır. Bu somut olay, kuşkusuz benzer şekilde kurulan bütün devletlerde olduğu gibi güçlü bir düşmanla yapılan savaş sonucunda kazanılan bir zafer veya anlaşma olacaktır. İkincisi ise, Osman Gazi'yi kurucu iktidar sahibi konumuna getiren bu olayın ve sonuçlarının anlatıldığı somut tarihi delillerin varlığıdır.

Profesör Halil İnalcık'a göre, *"Osman'ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, 1302'de bir Bizans ordusuna karşı zaferi ile ilgilidir."* Bu tespit aslında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu sadece tarih bilimi açısından değil aynı zamanda hukuk, siyaset bilimi ve devletin genel teorisine göre de açıklamış bulunuyor. İnalcık, *"... Bir İmparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Çağdaş kaynak Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Neşrî, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bafeus (Koyunhisar) savaşı Osman'a bir hanedan kurucusu karizması kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı Hanedanı'nın, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz,"* diyerek Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin belirsizlikleri de gidererek, bu yönde tafsilatlı bir delil ortaya koymaktadır.

Halil İnalcık'ın *"ekonomik ve sosyal tarih"* metodolojisiyle ortaya koyduğu bu tespitini, etimolojik ve kavramsal perspektiften bakarak bir kez daha incelendiğimizde; "İnalcık, bir kez daha haklı çıktı," demekten kendimizi alıkoymamız mümkün değildir.

TARİH: SADECE TARİHTEN İBARET MİDİR?

Halil İNALCIK

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi

Bir imparator ordusuna karşı kazanılan Bafeus Zaferi, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Çağdaş kaynak Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altında koşuştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Neşri, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bafeus Savaşı (Koyunhisar Savaşı) Osman'a bir hanedan kurucusu karizması kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ TARİHİ

Niçin 27 Temmuz 1302?

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu, modern tarih yazıcılığında büyük bir mesele olagelmiştir. Selçuklu-Bizans sınırındaki küçük bir *Uc* beyliğinin nasıl olup da yeniçağların en güçlü imparatorluklarından biri haline geldiği, tarihçileri hâlâ şaşırtmaktadır. İslam ve Bizans gibi iki büyük imparatorluk mirasını bünyesinde toplayan bu devlet, sonunda Küçük Asya ve Balkanlar'da uzun ömürlü bir imparatorluk kurmuştur. İşte bu sürecin nasıl işlediğine dair tartışmalar hâlâ devam etmektedir.

M. Fuad Köprülü, Paul Wittek ve Friedrich Giese gibi Osmanlıların kökenleri hakkında araştırma yapan erken dönem tarihçileri, Osmanlı Devleti'nin nüfus, kültür ve devlet gelenekleri bakımından Türk-Selçuklu kökenine dayandığı görüşünü ileri sürdüler. Ancak yapılan ilk dönem Osmanlı rivayetleri incelemelerine bakıldığında rivayetlerin, Osman Gazi'nin nasıl askeri-siyasal bir önder, yeni bir devlet ve hanedanın kurucusu olduğu sorusuna cevap veremedikleri görülmüştür. Bu araştırmaların eksik olan kısmı, iyi bir dönem incelemesi yapmadan, kuruluşu açıklamaya çalışmaktır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun doğru bir tahlilinin yapılabilmesi için öncelikle, göç ve nüfus baskısının bir sonucu olan toplumsal değişimlerin temel sebepleri incelenmelidir. On üçüncü yüzyılın sonu ve on dördüncü yüzyı-

lın başında bu devlet oluşumuna yol açan başlıca faktörler analiz edilmelidir. Toplumsal olaylar, birbirine bağlı birçok sebeple meydana gelirler. Birbirini tetikleyen hadiseler, burada gördüğümüz gibi bir imparatorluğun kurulması şeklinde bile olabilir. Biz burada kuruluş sürecini etkileyen toplumsal olayları tek tek ele alacağız.

Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını, 13. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu'daki gelişmeler ve Batı Anadolu'da Bizans toprakları üzerinde gazi Türkmen beyliklerinin kuruluşu süreci içinde incelemek gerekir. Bu süreci üç temel etken belirlemiştir:

Birinci etken: Bir demografik devrimdir. Oğuzlar Türkmenler'in Anadolu'ya sürekli ve yoğun göç etmeleri ve Selçuklu saltanatının kurulmasıdır.

İkinci etken: Moğol istilası ve egemenliği altında Türk-İslam gaza hareketinin yeni bir ivme kazanmasıdır.

Üçüncü etken: Denizli, Antalya, Ayasoluk ve Bursa'nın milletlerarası pazarlar durumuna yükselerek Türkiye'nin dünya ticaret yolları üzerinde önemini korumuş olmasıdır.

Biz burada yaşanan demografik devrim, yani göç hareketlerini, toplumsal hareketliği anlatacağız ki, bir imparatorluğu kurmak için gerekli olan itici güç somut bir biçimde görülüp, dönem anlaşılabilsin.

Batı Anadolu'ya doğru gerçekleşen olağanüstü Türk yayılması, son tahlilde on üçüncü yüzyılda Ortadoğu'da Moğol istilası ve yönetimine bağlanabilir. Bu istilanın hem Türkmen kabilelerinin, hem de yerleşik halkların Maveraünnehir, İran ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya göçlerine yol açtığı görüşünü destekleyen bir hayli tarihi kanıt vardır.

Anadolu üzerinde Moğol denetiminin genişlemesinin hemen ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin batı *Uc* bölgesine doğru yoğun bir nüfus hareketi başlamış ve bu hareket on üçüncü yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Bir yandan Moğol baskısının etkisi, diğer yandan değişen ticari koşullar birbiri ardına toplumsal hareketlilik sağlamıştır. Bunların en önemlilerinden biri, tarım açısından düşük verimli topraklarda sürülerine iyi otlak alanları arama ve komşu Hıristiyan topraklarına ganimete yönelik akın fırsatıdır. Ayrıca Anadolu, İran ve Arap ülkelerindeki geniş pazarların giderek tırmanan talebi ve buna bağlı olarak genelde artan köle fiyatları *Uc* toplumu için iyi bir kazanç yolu haline geldi. Komşu 'kafirleri' esir almak, İslamî bir eylem olduğu gibi, aynı zamanda çok kârlı bir işti. Bunlar Türkmen kabilelerinin çoğunu uzak uç bölgelerindeki dağlık alanlara, Toroslar'a yöneltmiştir. On üçüncü ve on altıncı yüzyıllar arasında Türk vekayinameleri ve menakıbnameleri ile Hıristiyan kaynakları gazilerin esri alma faaliyetini önemle vurguladılar. Bu durumun *Uc* toplumu için geniş kapsamlı etkilere yol açmış olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla köle elde etmek için yapılan sürekli akınlar ve paralı asker olarak istihdam fırsatı, Türkmen *Uc* toplumunda bir uzmanlaşma ve toplumsal farklılaşmaya yol açmış görünüyor.

Arap coğrafyacısı İbn Said'in sağladığı rakamlar en azından Türkmenlerin bu uclardaki nisbi dağılımı hakkında genel bir fikir veriyor: Tonguzlu (Denizli) bölgesinde 200.000 çadır, Kastamonu'da (Paflagonya) 100.000 çadır ve Kütahya'da 30.000 çadır.

Küçük Asya'daki bir sonraki yoğun nüfus hareketi döne-

mi 1277'de, yerli Selçuklu aristokrasisi ile onların Türkmen destekçilerinin Mısır Memluklarıyla ittifaka girip 'kâfir' Moğol tahakkümüne karşı genel bir gaza hareketine girişmesiyle başladı. Moğollara karşı muzaffer olan Mısır Sultanı Baybars'ın canlandırdığı *cihad* ruhu Anadolu'da, özellikle uctaki Türkmenler arasında Moğollara karşı savaşmak için yoğun bir coşku yaratmış görünüyordu.

O zaman Türkmenler Moğollar tarafından iyice sıkıştırıldılar. Türkmenlerin savaşçı ve enerjik olanlarıysa batı ve güney yönünde daha ileriye doğru gittiler. Enerjilerini Bizans'ın Batı Anadolu'da yetersiz bir biçimde korunan topraklarına ve Çukurova'daki Küçük Ermenistan'a karşı gaza akınlarına yönelttiler.

İlhanlı İmparatorluğu'ndaki iç savaş (1291-1295) Anadolu'daki bazı Moğol valilerinin bir dizi isyanı ile bunları bastırma hareketleri, daha fazla Türkmenin ve o arada bazı Moğol boylarının da göçüne yol açtı. Bu durum uclarda baskıyı daha da arttırdı. Bu dönem boyunca Türkmen boylarının aşağı Sakarya Irmağı'na doğru yayılmaları ve Bizans'ın Orta Bitinya Eyaleti'ne karşı yaptıkları aralıksız akınlar çağdaş tarihçi Pachymeres tarafından kaydedilmiştir. O, bütün bunları, Sakarya Irmağı ile Kastamonu arasındaki Paflagonya (Kastamonu) *Uc* bölgesinde meydana gelen ve Moğol müdahalesine yol açan karışıklıklara bağlamıştır.

Ebu Said döneminde (1317-1335) İran'daki Moğol iktidarının zayıflaması, Anadolu'da bu çabuk alevlenebilen kavgayı hafifletmedi. Zira Orta Anadolu'daki güçlü birliklerin kumandasını elinde tutan Moğol valisi Timurtaş o sırada sınır bölgeleri üzerindeki denetimini kuvvetlendirerek

gerçek bir bağımsızlık kazanmaya çalışıyordu. Eklemek gerekir ki, Timurtaş aynı zamanda İslam'ın gaza ideolojisini benimsemiş ve hatta Bizans'a karşı kahramanlıkları sayesinde Anadolu'da büyük bir itibar kazanmış bulunan Türkmen gazi önderlerinin üstünlüğünü gölgelemek gayretiyle Memluklara yaklaşmamıştır. Timurtaş özellikle, o zamana değin eski Selçuklu *Uc* bölgesinde kalıcı beylikler kurmuş bulunan beylerle ilişkilerinde çok acımasızdı. Batı Anadolu'nun yeni kurulmuş gazi beyliklerine gelince, onların çoğu Timurtaş'ın etki alanının dışındaydı ve artık öncekinden çok daha geniş faaliyetlerini sahillerdeki Bizans topraklarına yöneltmişlerdi. 1291-1330 dönemi gerçekten de Türklerin Ege Denizi'ne doğru yayılmalarında hayati bir dönemdi.

Özetlersek, Dalaman Irmağı ağzından Sakarya'nın ağzına kadar uzanan çizginin doğusundaki eski Selçuklu *Uc* bölgesinde, büyük bir demografik potansiyele ve gaza ideolojisine sahip yeni bir Türkiye doğmaktaydı. Bu patlamaya hazır *Uc* toplumunun Batı Anadolu ve Balkanlar'daki komşu Bizans topraklarına karşı harekete geçmesi hemen hemen kaçınılmazdı. Yayılma şu aşamalarda gerçekleşti:

1. Yayılma ilkin konar-göçer Türkmen grupların Bizans'ın deniz kıyısındaki ovalarına mevsimlik hareketiyle başladı.

2. Çoğunlukla kabile kökenli olan gazi liderlerin yönetimindeki küçük akıncı grupların ganimet akınları için veya Hıristiyan Devletlerce paralı asker olarak istihdam edilerek örgütlenmesiyle yoğunlaştı.

3. Eski Selçuklu ucunda kurulan beylikler örneğine göre topraklar ele geçirilip fethedilen topraklarda beylikler kurmak için mahalli önderleri kendilerine tabi kılmaya mukte-

dir başarılı komutanların ortaya çıkışıyla devam etti.

4. Belirli siyasi ve ekonomik hedeflere sahip bu gazi-beyliklerin, Ege ve Balkanlar'da üstünlük için yürütülen bölgesel mücadeleye katılmasıyla, savaşçı grupların önceleri belirli hedeflere yöneltilmemiş olan dürtüleri yeni amaçlara odaklandı.

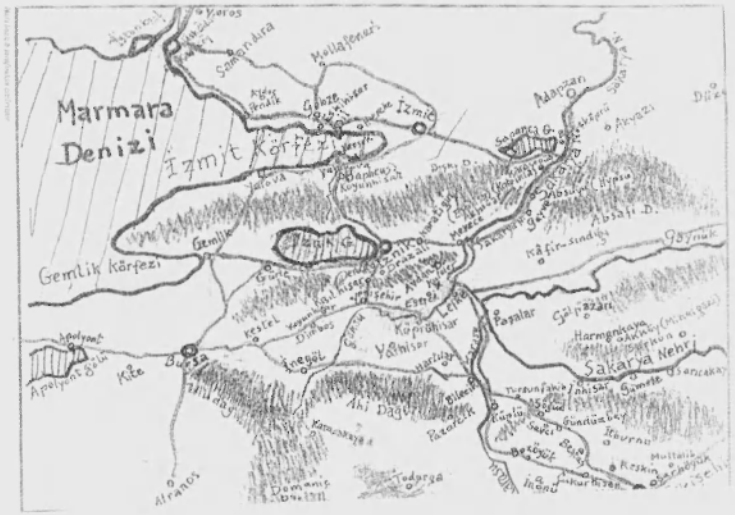
Pachymeres ile eski Osmanlı rivayeti karşılaştırılınca şu tablo ortaya çıkmaktadır: Kastamonu *Uc* beyleri Bizans'a karşı gaza hareketini gevşek tuttukları halde Osman *Uc* bölgelerinde gazayı son derece atılganlıkla sürdürmüş, bu yanda gazi alpların gerçek önderi durumuna yükselmişti.

Anadolu'da ortaya çıkan tüm beylikler tipik patrimonyal devletçiklerdir. Patrimonyal devlette ülke ve reaya hanedan kurucusunun atadan mirası, mülkü gibi algılanır. Bu nedenle beylikler kurucusunun adını almıştır: Aydın-ili, Menteşe-ili, Saruhan-ili gibi. Osmanlı Devleti de kurucusunun adıyla Osmanlı Beyliği diye anılmıştır.

Gerçekte ilk savaşçı grup; gaza liderinin, gaza ve ganimet için etrafına alplar ve nökerler/yoldaşlar toplamasıyla ortaya çıkar. Nöker/yoldaşların mutlaka kan akrabalığına dayanan bir klandan, boydan gelmesi şart değildir. Daha ziyade dışarıdan gelen "garibler", ganimet için savaşmaya gelen yabancılar, kullar olabilir.

Eski menakibname rivayetinde, Selçuklu Kutalmışoğlu Süleymanşah; Osman'ın dedesi olarak benimsenmiştir. Başka deyimle, gaza, Osman'ı ve onun gibi bu ucda, İslam uğruna savaşan alplar ve alp-erenleri harekete geçiren, "doyum" akınlarına anlam kazandıran kutsal ideolojidir. Başlangıçta Aygut Alp, Turgut Alp, Konur Alp, Hasan Alp, Akça Koca,

Samsa Çavuş gibi *Uc* liderleri bağımsız hareket ediyorlardı. Zamanla onlar, Osman Gazi'nin yoldaşları oldular; zira Osman Gazi çağdaş gözlemci Pachymeres'in kanıtladığı gibi, bu ucda en atılgan, en başarılı gaza öncüsü durumuna gelmişti. Öbür yandan rivayetin anlattığına göre, *Uc* toplumunda, Babai dervişlerin en saygın kişisi Vefaiyye halifelerinden Ede-Bali, Osman'a iltifatlarda bulunmuş, Tanrı'dan gaza önderliği aldığını bildirmişti. Kuşkusuz, bu durum, Osman'ın kariyerinde siyasi formasyon yolunda ilk aşamadır. Osman geleneksel rivayette daima Osman Gazi diye anılır ve onun torunları da en ziyade bu unvanla övünürler.

Tarih bilimine yaptığı en büyük katkılardan biri saha çalışmaları olan Halil İnalcık, bölgeye yaptığı geziler neticesinde hazırladığı haritada olayların cereyan ettiği yerlerin coğrafi yapısını gösteriyor.

Osman: Değişimin Eşiğinde Bir Lider

1075-1086 döneminde İznik (Nicaea), Anadolu Selçuklu Sultanlığı'nın kurucusu, Selçuklu hükümdarı I. Süleymanşah'ın başkenti olmuştu. 1097'de Batı'dan gelen Haçlılar tarafından kuşatılmasının sonucunda Bizanslılara kaybedilen İznik, yeniden fethedilene (1331) kadar Selçukluların sürekli ilgi odağı oldu. Selçuklu egemenliği 1105'te İznik'te yeniden kuruldu, ancak kent yaklaşık 1147'de tekrar Bizanslıların eline geçti. Selçukluların özellikle de onların Uc'lardaki gazilerinin, İznik'i İslam adına yeniden fethetme fikrini asla terk etmedikleri açıktır. Çünkü Müslümanlar için bir ülke bir kez Darülislam'ın parçası olmuşsa, orası daima İslam ülkesi sayılmaktadır ve buranın kaybının geçici bir kayıp olduğuna inanılmıştır.

İznik'i Bizans'a geri kazandıran 1097 Haçlı Seferi üzerine Komnen Hanedanı imparatorları Anadolu'yu geri almak için karşı saldırıya geçmişti. Onlar Batı Anadolu sınırlarında yığılan ve akınları sürdüren kalabalık Türkmen göçebelerini geriye püskürtmek ve akınları durdurmak için bir takım girişimlerde bulundular. Kaleler ve hisarlar inşa ediyor, mevcutları tamir ettiriyorlardı. Bu suretle Denizli'den Ulubolu-Seyitgazi-Eskişehir üzerinden aşağı Sakarya'ya kadar güçlü bir savunma hattı meydana getirilmişti.

Eskişehir'den 7 km. güneyde hakim bir tepe üzerinde I. Manuel'in yaptırdığı tahmin edilen güçlü Karacahisar kalesi, Türkmenleri buradan ileri bırakmayan bir engel oluşturuyordu. Bizans idaresi, İznik ve İstanbul'u koruyan son savunma hattının Sakarya üzerindeki bu kaleler hattı olduğunu düşünüyordu. Osman Gazi, ilkin Karacahisar

fethiyle (1288) Eskişehir savunma hattını çökertti. Osman 1299'da yerel tekfurları tamamen bertaraf ederek Bilecik-İnegöl-Yenişehir bölgesini aldı. 1302'de gelip İznik'i kuşattı ve Bafeus'ta bir Bizans ordusunu bozdu. Bilecik-Lefke-Mekece-Akhisar-Geyve fetihleriyle Bizans'ın ikinci savunma hattını ele geçirdi (1299-1304).

Osman Gazi'nin stratejisi bizi onun nihai amacının İznik'i yeniden fethetmek olduğuna inanmaya sevk etmektedir. Bizans ve Osmanlı kaynaklarının karşılıklı olarak incelenmesi Bafeus Savaşı'nın Osman'ın İznik'i ele geçirme çabasından kaynaklanmış bir merhale olduğunu göstermektedir.

Dönemin bir gözlemcisi olan Pachymeres, genel olarak Osman'ın faaliyetleri konusunda ve özellikle de Bafeus Savaşı (1302) için bizim en güvenilir kaynağımızdır. Pachymeres, tarihinin girişinde, anlatısının bizzat kendi gözlemlerine ya da olayın görgü tanıklarının ifadelerine dayandığını belirtir. Bununla birlikte verdiği bilgiler Osmanlı kaynaklarıyla karşılaştırıldığında, Pachymeres ihtiyatla kullanılmalıdır. 1302'de Bizans İmparatorluğu'na ortak olan Mihal'in Batı Anadolu seferini anlatan Pachymeres bize Osman'ın Kostantinopolis'e yakın vilayetler, özellikle de İznik üzerinde nasıl bir tehdit haline geldiğini anlatmaya başlar. İlkin Osman'ın "Sakarya Nehri üzerine" akınlarından on yıl önceki olaylara değinerek, bir özet yapan Pachymeres, sonra bize Osman'ın dağı nasıl aştığını ve Nikomedia/Izmit körfezi üzerindeki kıyı ovasında bulunan "Halizones" arazisini nasıl yağmaladığını anlatır.

Pachymeres, Osmanlıların çevredeki bölgeleri istila ettikten sonra İznik'e boyun eğdirmek üzere uyguladıkları

ablukanın ayrıntılarını verir. İznik'in, Kios (Cius, Türkçede Gemlik) hariç Kostantinopolis'le bütün bağlantılarının kesildiğini söylemektedir. Osmanlı kronikleri, bu noktada Osman'ın henüz her biri bağımsız olarak hareket eden bölge beyleri arasında önder konuma gelmemiş olduğunu yeterince açıklığa kavuşturmaktadır. Çünkü Osman, Bafeus Savaşı'ndan önce, Kastamonu'dan İznik'e uzanan ana yol üzerinde girişilen akınlar sırasında yerli Türkmen ve Rum beylerinin işbirliğine güvenmek zorundaydı.

1299-1301 yıllarında Batı Anadolu'da ortaya çıkan ve Bitinya'da Bizanslıları Osman'a karşı konumlarını korumaktan alıkoyan kütlesel Türkmen ilerlemesinden Osman'ın yararlandığı açıktır. Osman'ın İznik'e karşı hareketi, bu genel tablo çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethi (1299) Osman'ın kariyerinde kesin bir gelişme aşamasını ifade eder. Bu fetihten az sonra, 1300-1302 yıllarında Osman'ın doğrudan doğruya Bizans Devleti'nin Bitinya'da iki önemli merkezini, İznik ve Bursa'yı fethetmeye çalıştığını ve her ikisinin etrafına havale kuleleri inşa ederek abluka altına aldığını göreceğiz. Tam da bu noktada Osman'ın hareketlerinin İstanbul'dan dikkatle izlendiğini ve Osman'a tepki gösterildiğini anlıyoruz. Çünkü saraya yakın olan tarihçi Pachymeres ilk kez bu tarihte Osman'dan söz etmektedir.

Bafeus (Koyunhisarı) Savaşı (27 Temmuz 1302)

Osman'ın bir hanedan ve beylik kurucusu haline gelmesi, 1302'de bir Bizans ordusuna karşı zaferi ile ilgilidir. Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethinden (1299) sonra Osman

Gazi, Bitinya'da Bizans'a ait iki merkezi, İznik ve Bursa'yı, almak için harekete geçmiştir. İznik üzerine yürümeden önce gerisini koruma altına almak için Bursa ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar'ı itaat altına alır ve 1302'de Avdan Dağları'nı Kızılhisar vadisinden geçip İznik ovasına iner ve şehri kuşatır. Osman'ın İznik kuşatması ve imparatorun şehri kurtarmak için Heteriarch Muzalon kumandasında gönderdiği orduya karşı kazandığı Bafeus Zaferi hakkında çağdaşı Pachymeres, *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, Neşri etraflı bilgi verirler. Osman'ı tarih sahnesine çıkaran bu önemli olay üzerinde bu kaynakların karşılaştırılmasıyla savaşın ne zaman, nerede ve nasıl meydana geldiği hakkında bilgi edinebiliyoruz.

Pachymeres, Bizans İmparatoru'nun hassa ordusu komutanı Mouzalon ile Osman arasındaki Bafeus Savaşı'nı ayrıntılarıyla anlatır. Bu kronolojik sırayı göz önünde tutarak Albert Failler[19], Bafeus Savaşı'nı 27 Temmuz 1302 tarihine koyar. Bafeus Savaşı gerçekte 1302 Temmuz ayında vuku bulmuştur. Osmanlı rivayeti de bunu doğrular. Savaşı uzun uzadıya anlatan *Anonim Tevarih-i Al-i Osman* ve Neşri'nin özetlediği eski *Menakıbnâme,* Bafeus Savaşı'nı Dimbos Savaşı'ndan önceye koyarlar, fakat tarih vermezler. Bursa Tekfuru ve müttefiklerine karşı Osman'ın Dimbos Savaşı için eski *Menakıbnâme* Hicri 702 tarihini verir. Aynı *Menakıbnâme*, İznik Kuşatması'nı Dimbos Savaşı'ndan hemen önceye koyar. O halde Bafeus Savaşı önceki yılda, hicri 701 tarihine rastlar. 701 hicri yılı ise, 6 Eylül 1301'de

[19] Pachymeres, s. 358, not: 40; Schreiner *Kleinchroniken*, III, 217-219; Shreiner, Bafeus Savaşı (1302) ile Osman'ın 1304 seferini karıştırmış görünmektedir.

başlar ve 28 Temmuz 1302'de son bulur. Savaşın yazın temmuzda vuku bulduğu düşünülürse, Bafeus Savaşı 701 Hicri yılının sonlarında yani Temmuz 1302'de olmuştur.[20] Bafeus Savaşı'nın vuku bulduğu yere gelince, burası Osmanlı rivayetinde Yalak-Ovası olarak gösterilir. Yalak-Ovası, Yalak-Dere'nin Hersek-Dili'ne ulaştığı düzlüktür (bugün Altınova). Burada vuku bulan savaştan önce Bizans kuvvetleriyle Osman'ın öncü kuvvetleri, İznik'ten gelen yolu kapayan Koyunhisarı'nda çarpışmışlardır (Pachymeres). Yalak-Dere vadisini izleyerek İznik'ten gelen ana yol üzerindeki Koyun-Hisarı, Yalak-Ovası'na çıkmadan önce tepedeki hisardır

Pachymeres'in ifadesi de savaşın İzmit'e yakın sahilde, ovada yapıldığını teyit eder. Bursa'ya yakın Dimbos üzerinde bir ikinci Koyun-Hisarı vardır. *Menakıbnâme*'de Yenişehir-Bursa yolu üzerinde Dimbos Savaşı anlatılırken "Dimbos'tan Koyunhisarı'na giden yol"dan söz edilir; *"Bafeus'tan sonra 1303'de tekfurlarla Osman ilkin Koyun-Hisarı'nda buluştular, ceng ede ede Dimboz'a geldiler"* denir. O halde ayrı iki Koyun-Hisarı Savaşı vardır. Bafeus Savaşı ile Dimbos/Koyun-Hisarı Savaşı'nı birbiriyle karıştırılmış ve o zamandan beri bu yanlış günümüze dek tekrarlana gelmiştir. Bafeus Savaşı'nın tarihini ve yerini böylece tespit ettikten sonra savaşın nasıl geçtiğini Pachymeres ve *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*'a göre özetleyelim.

Anonim'de, Koyunhisarı'na karşı Osman'ın gönderdiği yüz kişilik ilk keşif kuvvetinden (bkz. Pachymeres) söz edil-

[20] Bkz. Halil İnalcık, "Osman Ghazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus", The Ottoman Emirate, 1300-1389, yay. E. Zachariadou, Rethymnon 1991; orada savaş tarihi yanlış olarak 1301 olarak verilmiştir.

memiştir. Aslında bu iki bağımsız kaynak birbirini tamamlayan bilgiler vermektedir. Her iki kaynak, İmparator'un ordusunu kuşatma altındaki İznik'i kurtarmak için gönderdiği noktasında birleşirler. *Anonim*, İznik Kuşatması ve İznik şehri hakkında tamamlayıcı ayrıntılar verir. İznik önünde kaleden çıkış hareketleri ve çarpışmalar olduğunu bu kaynaktan öğreniyoruz. İznik'in bataklıkla çevrili, "her yanı su olup surlara yaklaşmak imkânı olmadığı", cenk ile alınmaz durumda bulunduğunu Anonim belirtir. O zaman Osman, tüm Türkmen beylerinin uyguladığı taktiğe başvurdu; şehri abluka altına almak ve açlıkla teslim olmaya zorlamak yöntemine yöneldi. Uzun abluka için Osman Yenişehir'den yana olan dağ yamacında bir havale kulesi yaptırdı ve içine Draz Ali kumandasında ufak bir kuvvet yerleştirdi: *"Gaziler daima segirdüp içerüden âdem çıkartmaz oldular."* Bugün İznik'ten Yenişehir'e giden yolun solunda Draz Ali Köyü ve Draz Ali Pınarı vardır. Bu ayrıntı Osmanlı rivayetinin ne derece sağlıklı olduğunu gösteren kesin bir kanıttır.

Osman Gazi, imparator ordusunun yolda olduğu haberini, kuşkusuz, Pachymeres'in söz ettiği yüz kişilik ilk Osmanlı keşif kuvvetinden veya *Anonim*'in söz ettiği casustan öğrenmiş olmalı. Osman bu haberi duyduktan sonra telaşa düşmüş, Konya sultanından yardım istemiştir. Pachymeres bu yardımın Meandre (Menderes) bölgesinden geldiğini iddia eder. Bu noktada Neşri ilginç ayrıntılar vererek bir bakıma Pachymeres'i teyit eder. Neşri'ye göre Osman der ki:

"Istanbul'dan bi-kıyas leşker geliyürür, eğer ayrılırsavuz üzerimize hücum edip etraf Rumi'nin kafirleri bize şır-gir olurlar; bu gelen kafirin sınmasına bir çare olsa, dedi. Gaziler eyttiler: bizim

adamımız azdır, biz dahi Alaeddin-i Sani'den istimdad edelim deyip fil'l-hal Konya'ya adam gönderdiler... Sultan Alaeddin-i Sani bu haberleri işidib... Buyurdu ki Sahibin Karahisar'dan bir nice bin halk muavente varalar, Sultan'a giden adam dahi gelmedin İstanbul'dan kafir gelip Dil'den geçmeğe başladı."

Sahibin Karahisar (bugün Afyon) Selçuk Sultanlığı'na bağlı ileri bir *Uc* Merkezi idi ve bu tarihte Germiyan Beyliği'ne tâbi idi.

Pachymeres'e göre, Osman, İstanbul'dan gelen imparator ordusunu vurmak için İznik bölgesinden ayrılmış, dağlık araziyi geçip sahile inmiştir. Birçok geçitleri olan bu dağlık bölge, Yalak-Dere vadisidir. Anonim, Osman'ın ordusuyla "şol kafirlerin çıkacak kenarda pusuya girdiğini" açıklar. Bizans kuvvetleri Yalak-Ovası'nda sahile çıkmaya başlar.

Savaş, *Anonim*'e göre, Bizans kuvvetleri Yalak-Ovası'nda sahile çıkmaya başladığında gazilerin baskını biçiminde "gâfilen" başlamıştır. Neşri, Osman'ın "dün (gece) baskın edüp basıp ba'zın kılıçtan geçirip ve ba'zın denize gark edüp" zafer kazandığını söylediğinden, *Anonim*'den biraz farklıdır. Neşrî'ye göre, karadan Gebze'ye yakın Dil-Ovası'na gelen Bizans askerinden denizi "geçmeyenler" dönüp yine İstanbul'a gitmişlerdir. Pachymeres, Osman'ın zaferinden sonra ordusuna Paflagonya'dan birçok savaşçının katıldığını belirtir. Osman, Kastamonu Emiri Çobanoğulları'na bağlı olduğundan, bir takviyenin bu taraftan gelmiş olması doğaldır. Pachymeres ilginç bir ayrıntı ekler: Çobanoğulları'ndan Yavlak Arslan'ın oğlu Ali de Osman'a bakarak imparatorla yaptığı barış antlaşmasını çiğnemiş ve bu tarihte akına başlamıştır. Onun bu harekâta aşağı Sakarya bölgesinde girişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Bafeus Savaşı dönemi, Bizans ile tüm Selçuklu *Uc* güçlerinin bu tarihte harekete geçtiği kapsamlı bir karşılaşma niteliği kazanmıştır.

Kuşkusuz, Bafeus Zaferi yle Osman, Bitinya'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasi-askeri güç olarak ortaya çıkmıştır. Pachymeres gibi Osmanlı yazarı Yazıcızâde de, 1300'den sonra Osman'ın şöhretinin uzak İslâm memleketlerine yayıldığını ve her taraftan "göç göç ardınca Türkevleri gelip dolduğunu" kaydeder. O zaman olayları yakından izleyen Pachymeres'in tarihindeki kayıtlar, Bizans'ın Osmanlı tehdidini ne kadar ciddi karşıladığını gösterir.

PACHYMERES TARİHİ

A) Osman İznik bölgesinden ayrıldı, dağlık araziyi geçitlerden geçip Halizon'ların peşine düştü. B) Fakat bundan önce yüz kadar bir (öncü) Türk kuvveti aniden Telemia'da gece baskını yaptılar. Ganimetle kaçarken Rum askeri peşine düştü, bir tepeye çıkan Türkler kendilerini oklarıyla savundular. C) Bu ilk karşılaşmadan cesaretlenen Osman'ın yanındaki asker, Meandre bölgesinden gelen başka Türk kuvvetleriyle büyük bir sayıya varmış bulunuyordu. D) Emir (Çobanîlerden) Ali uzaktan (Osman'ın yanına) akına gelenlerin kendisine ortak çıktığını görerek İmparator'la yapmış olduğu anlaşmaları çiğnedi ve o da akına başladı. E) Osman dağ geçidini geçip birden (ovada) göründü. F) O, kendi kuvvetleriyle birlikte, daha önce Paflagonya dolaylarından savaş için kendisine gelip katılan birçok savaşçının başında idi. Onlar önlerine çıkanları yok etmeye veya esir almaya hazırdılar. Bütün bu kuvvetleri orada topladı. G) Léon Mouzalon kumandası altındaki kuvvetler, Rum ve Alan'lardan oluşan kendi askeri ile yerli ve yabancı askerden oluşuyordu ve hepsi yaklaşık iki bin kişiye varıyordu. Kendi toprakları üzerinde savaşmakta oldukları olgusu, onlara kalabalık bir düşmana karşı savaşa atılma cesareti veriyordu. Şayet çoğunun söylediği gibi, cesaretle atılırlar ve savaşta sıkı dururlarsa zafere ulaşacaklardı. Fakat az önce Alan'lara verilmek üzere herkesten istenen yardım dolayısıyla atlarından ve paralarından mahrum edildikleri için, kötülükten çok bir tedbirsizlik olarak, gevşek ve gayretsiz bir hava içinde girdiler; ilk atılım gücünü kaybettiler ve pek cesaretle savaşa girmediler. İ) Bu durum, Türklere büyük bir güvenle saldırma fırsatı verdi; aza karşı sayıca üs-

tün olduklarından cesaret dolu idiler. Böylece savaş hem sayı hem de moral bakımından eşit koşullarda olmaya başladı. Rumlardan birçoğu savaş meydanında kalırken çoğu yakın olan İzmit kalesine, hep beraber utanç verici şekilde, yol açıp kaçmak üzere firar yolunu tuttular. Bu sırada Rumlar için hayatlarını feda eden Alan'lar çok yararlı oldular. Gerçekten savaşın sonucu belli olunca, çoğu yaya olan askere kaçma olanağı sağladılar. Düşmanın etrafını çevirip adım adım çekilerek ve yandan çapraz saldırıp düşmanın ilerlemesini geciktirerek, attan inip ok atışlarıyla düşmanı vurarak, Alan'la Rum piyadenin saflarını sıkılaştırıp ilerlemelerine ve kendilerini kurtarmalarına imkân verdiler. Uğradıkları tehlikelerden önce Rumların kurtuluşunu düşünerek Alan'lar bir bir düşmekte idiler. Türkler için o zaman savaşı bitirmek, etrafa dağılıp hiç direnç görmeden kolayca ganimet toplamaktan başka iş kalmamıştı. Bu da mahsulün alınma zamanı olduğundan tüm bölgede büyük kötülüklerin başlangıcı oldu. Köylülerin bir kısmı tutsak yapılıyor, bir kısmı boğazlanıyor, başına geleceği önceden anlayarak kurtuluşu bir kalede sığınmakta bulan bazıları ise firar yolunu tutuyordu. Kır halkı, tüm aileleriyle gelip İstanbul'a sığınmakta idiler. (Göz tanığı olan tarihçi devamla İstanbul'a sığınanların acıklı hallerini anlatıyor.) Düşman (Türkler) yalnız esirleri değil, hayvanları, hatta o yılın ağaçtaki meyvelerini de alıp götürüyordu. Ganimet olarak aldıkları hayvanlarla taşınması mümkün her şeyi taşıyorlardı. Bununla beraber İzmit bölgesinden ötedeki bölgeleri istilaya cesaret edemediklerinden olacak, oralara henüz yayılmadılar. Gerçekten, İstanbul'a yakın dış mahallelere, sanki dokunulmazmış gibi, saldırıdan çekinip dokunmadılar. Gerçekte, tahribat sadece burada değildi. En iyi berkitilmiş kaleler hariç, imparator (IX. Mihal)'un bulunduğu Edremit'e kadar tüm bölgeler, Türklerce yağma edildi, daha ötede Achyraous (Balıkesir yakınında Akıra), Kyzikos (Kapıdağı), Pegai (Kara-Biga) ve Lopadion (Ulubat) denize yakın bölgeler tahribattan masum kalmıştı. Fakat yağmalar Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu, böylece etraftaki tüm kırsal bölge tahrip edildi. Tahribat korkunç ve önüne geçilemezdi. Her şey birkaç gün içinde harabeye dönmüştü.

A.Failler/V.Laurent, X, 25, s.364-368

Kadim Üslûplardan Modern Yöntemlere
Bir Kuruluş Hikâyesi

En eski Osmanlı rivayetleri, Orhan'ın imamı İshak Fakîh'ten oğlu Yahşi Fakîh'in aktardığı rivayetlerden ibarettir. Osman'ın mesela Saruhan Beyi gibi bağımsız bir bey durumuna gelinceye kadarki başarılarını ve statüsündeki değişiklikleri bu rivayetler şöyle anlatır;

1. Osman'ın bir gazi lider olması, gaziliği, bölgedeki tekfurlara karşı açıktan savaşa başlamasıyla gerçekleşir. Rivayette gazilik, Osman'a sözde rüyasında Tanrısal bir işaretle bildirilmiş, dönemin kutsal kişisi tarafından yorumlanmış, beline kâfirlere karşı gaza kılıcı kuşatılmış.

Gaza, onun nesline dünya egemenliğini açacakmış. Bu rüya motifi birçok hanedan için anlatılır; egemenliğin derviş çevreleri ve mistik tasavvufî yorumundan ibarettir.

Aslında bu iddia, kuşkusuz, Osmanlı hanedanının güçlü bir döneminde ortaya atılmış ve Aşıkpaşazade gibi tarihçiler tarafından popüler bir inanç biçimine sokulmuştur. Son padişaha kadar, gazilik ideolojisi ve bunun sembolü olarak Eyüp'te bele gaza kılıcı bağlanması ritüeli sürüp gelmiştir.

2. Başka bir iddiaya göre, gazada büyük bir başarı, Karacahisar Fethi üzerine Selçuklu sultanı Osman'ı *Uc* bölgesinde Sancak Beyliği'ne yükseltmiş. Bunun tarihi olarak 681/1288 verilir.

3. 1288-1299 döneminde bölgenin alpları ve nökerleri (yoldaşları) onun emri altında gazaya devam ederler, Orta-Sakarya bölgesinde Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir bölgede gaza seferleriyle Osman tekfurlara otoritesini tanıtır. 1299 tarihine gelindiğinde, Osman; Germiyan ve Aydın beyleri gibi bir beylik kurucusu durumuna erişmiştir. Karacahisar, her yandan gelen Müslümanların gelip yerleştikleri önemli bir Müslüman şehri olmuştur. Eskişehir ılıcalarında pazaryeri de Osman'ın hükmü altındadır. Böylece, 1299'da Osman'ın bağımsız beylik iddiası ortaya çıkmıştır. Buna ait rivayette ortaya atılan görüşleri yakından görelim:

Karacahisar şehri bir Müslüman şehridir, orada bir cami, bir hatip ve bir kadı olmalıdır. Ulema, bunun için Selçuk Sultanı'ndan izin alınmasını şart sayarlar. Osman, kendisi bu otoriteye sahip olduğunu söyler, Karacahisar'ı kendi gaza kılıcıyla aldığını ileri sürer, "Allah bana gazâ ile hanlık verdi" der. "Bu bölgeyi ben gaza kılıcıyla aldım, sultanın izniyle değil" diye devam eder ve tüm Anadolu Selçuklularının son hedefi olan İznik üzerine yürür ve İstanbul'dan sonra Bizans'ın en önemli ikinci payitahtı İznik'i kuşatır. (1300 veya 1301)

Osmanlı rivayetlerinin nereden çıktığını, ne zaman hangi maksatla ortaya atıldığını sorgulamadan kabul eden çoğu tarihçiler, 1299'da geçtiği iddia edilen bu gözlemi, Osman'ın istiklâli ve Osmanlı bağımsız devletinin kuruluş tarihi olarak kabullenirler. Bu rivâyette söylendiği gibi, Osman'ın bağımsızlık ilânı, "İstiklâl-i Osmanî" 1299'dur. (İlkin 1909'da Efdaleddin, sonra İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu iddiayı kabul etmişler ve iddia yaygınlaşmıştır.)

Aşıkpaşazade'de (14. Bab) anlatılan ve sonra tüm Osmanlı tarihlerince tekrarlanan bu sahne, aslında II. Murat döneminde resmî bir iddia olarak ortaya çıkmış ve yerleşmiş bulunmaktadır. Bunu, rivâyetteki şu nokta açıklar:

"Osman demiş ki ve ger ol (Selçuklu Sultanı) ben âl-i Selçukiyâniyin der ise, ben hôd Gök Alp oğlıyın, derim ve ger bu vilâyete ben onlardan öndin geldim, der ise, Süleymanşâh dedem hôd andan evvel, geldi derim, der ve ol kavim dahi razı oldular, (Osman) Kadılığı ve hitabeti Tursun Fakı'ya virdi."

Evvela, Osman'ın ailesinin Gökalp soyundan geldiği iddiası, 1440'a doğru Yazıcızâde'nin hanedanı Oğuz Han'a

bağlayan *Tarih-i Al-i Selçuk*'unda ortaya atılan bir iddiadır. Bu iddia Timurluların Oğuznâme şeceresini benimsemesi ve Osmanlı ailesi üzerinde üstünlük iddia etmelerine karşı ortaya atılmıştır. Yazıcızade'de Türklerin dip-ata Büyük Hanı olan Oğuz Han "fevt olduğundan sonra anun vasiyeti mucebince Günhan tahta oturdı" rivayeti vardır. Bu şecerede Günhan'ın büyük oğlu Kayı, Osmanlıların dip-ata dedesidir. Oğuz Han Kayı Han'ı tüm Türk boyları üzerine şu sözlerle Han atadı: "Vasiyyetim mucebince Gün, Han ola, Mâdâm ki Kayı soyundan Han var ola , ötekilere hanlık değmez."

"Atasından sonra Kayı, hanlar hanı oldı, Pes bu delil ve erkânca padişâh-i â'zam. Padişahımız Sultan Murad bin Mehemmed Han. Oğuz'un kalan hanları uruğundan, belki Cingiz Hanları uruğundan dahı. Türk hanları dahı, kapusuna gelip selâm virmeye ve hizmet itmeğe lâyıkdur." Oğuznâme'deki soy kütüğünde "Gök Alp" Oğuz Han oğludur. Onun soyundan Süleymanşâh, Ertuğrul'un babası olarak gösterilmiştir.

Görülüyor ki, Aşıkpaşazade'de Osman'ın ağzından "ben Hôd Gökalp oğluyım... Süleymanşâh dedem" sözleri Yazıcızâde'nin Oğuznamesinden gelmektedir. II. Murad döneminde Timurluların üstünlük iddialarına karşı ortaya atılmış olan bu Oğuz-Kayı teorisi, oğuzculuk olarak hanedan tarafından kuvvetle benimsenmiş, şehzadelere ad olarak Oğuz, Korkud adları verilmeye, toplar üzerinde Kayı damgası konulmaya başlamıştır. Eserini Fâtih ve II. Bayezid döneminde yazan Aşıkpaşazâde bu resmî soy kütüğünü kitabının başına koymuştur.

1299 tarihini "İstiklâl-i Osmânî" tarihi olarak ilan eden

Efdaleddin Bey kanıt olarak peş peşe Osmanlı tarihçilerindeki bu kayıtları sıralar. 17. yüzyılda Cihannümâ'da Kâtip Çelebi'nin notu da, bu tarihçileri izlemekten başka bir şey yapmamıştır.

1299'da Osman Gazi'nin bağımsız hanlık iddia ettiği, birçok Osmanlı iddiaları gibi, menşe ve anlamı iyice araştırılmadan kabul edilmemesi gereken bir iddiadır. Bu gibi maksatlı iddialardan biri de Orhan'ın *Sultanu'l-guzât* unvanıdır. Orhan'ın bu unvanı kullanmasının, hanedanın bağımsızlık kanıtı olarak ele alınması son derece yanlıştır. 1335'de son İlhanlı sultanı Abû Said Bahadur Han'ın erkek evlat bırakmadan ölmesinden önce hiçbir Anadolu beyi, Sultânu'l-a'zam unvanını kullanamazdı. Bu, Selçuklu ve İlhanlı Sultanlarının egemenlik haklarına bir tecavüz sayılırdı. Nitekim "Sultanu'l-a'zam" unvanını kullanan Eşref-oğlu'nu Elhanlı Geyhatu yakalayıp idam ettirmiştir. Orhan, bu dönemde İlhanlı vergi defterlerinde *ucat'ta* vergi veren *Uc* beylerinden biri olarak zikredilir. Sultanu'l-Guzât, yani Gaziler Sultanı unvanı bir kaçamaktan ibarettir. Osman'dan beri gazilik, beyliği meşrulaştıran ideolojik bir iddia olarak kullanılmıştır.

1909'da "İstiklâl-î Osmanî" tarihini tespite çalışan Efdaleddin, Osmanlı hanedanının, bir başka deyimle Osmanlı Devleti'nin bağımsızlık tarihini tartışma konusu yapanların başında gelir. Rahmetli İsmail Hakkı Uzunçarşılı *"Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ile İlgili Meseleler"* ve *"Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkesi"* makalelerinde eski rivâyetleri gözden geçirmiş. kesin bir tarih tespit edememiştir.

Türk-Islâm tarihinde devlet, hanedan demektir. Bu nedenle devlet, hanedan kurucusunun adını alır. Hanedan

kurucusunun bağımsız devlet sahibi sayılması koşullarını, Yazıcızâde şöyle açıklar: "Padişahların devleti ve hörmeti nöker ve il ve memleket iledür. Eğer nöker ve il ve raiyyet olmayacak olur ise padişahlık mümkün değildir." İslâm geleneğinde, bir İslâm hanedan kurucusunun bağımsız devlet başkanı, sultan sayılması için iki şart aranır: Camide Müslümanlar önünde hutbede adının sultan olarak anılması ve kendi adına gümüş sikke basılmış olması. Yukarıda tartıştığımız metinde Osman'a sultan unvanı kullanılmamış, sadece han denilmiştir. Osman adına basıldığı iddia edilen sikkenin ise bir antikacının ortaya çıkardığı sahte bir para olduğu ispat edilmiştir. Osman adına hutbe şüphelidir, sikkesi de yoktur. O zaman Yazıcızade'nin devlet teorisine dönelim. Bu anlayışa uyarsak, Osman ne zaman *nöker*, *il* ve *raiyyet* sahibi olmuştur? Osman'ın nökeri, yani kendi emri altında hareket eden oldukça güçlü bir ordusu ne zaman var olmuştur, ili yani kendi hükmü altında oldukça geniş bir bölgeye ne zaman sahip olmuştur; bu bölgede kendisine vergi veren oldukça geniş bir nüfus kitlesi, yani raiyyeti ne zaman elde etmiştir? Osman, Orta Sakarya üzerinde Lefke, Mekece limanlarını ve Karacahisar-Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar oldukça geniş bir bölgeyi gerçekten 1288-1299 arasında gaza harekâtıyla hükmü altına almıştır.

Batı Anadolu'da resmen sultan unvanı almamakla beraber Germiyan, Menteşe, Aydın, Saruhan ve Karasi beyleri aynı tarihlerde aynı koşulları yerine getirmiş beylerdir. Onlar, 1290-1310 döneminde birer beylik kurmuş sayılırlar, Selçuk ve İlhanlı Sultanlara vergi veren Ucat beyleri sayılsalar da, fiilen bağımsızdırlar. Çağdaş Bizans tarihçisi

Georgios Pachymeres bu beyleri sayarken Atamanes'i, yani Osman'ı da onlar arasına koyar. Bu takdirde, hutbe ve sikke şartını dikkate almasak da, 1299 yılını Osman'ı bir beylik başında bir yerel hükümdar sayabilir miyiz?

Orta Asya Türk Devletleri tarihi incelenirse, hükümdarlık, han, hakan unvanlarıyla bağımsız siyasi önderlik için esas şart, Tanrı'nın bir bağışı sayılan *kut*'a sahip olmaktır. Bu, ya kurultayın seçimi, çoğu kez rakiplere karşı kazanılmış fiili üstünlük ile belli olur. Önemli bir savaş sonunda eş durumdaki alplar arasında seçkinleşmesi, Tanrı'nın ona kut bağışladığı şeklinde yorumlanır, genellikle bir zafer akabinde toplanan Kurultay'da çoğunluğun desteğini sağlamakla han seçilir, seçilen han töresini kor, hanlığı töreye göre teşkilatlandırır. Biliyoruz ki, *Uc* Türkmenleri arasında eski Türk adet ve kavramları kuvvetle yaşamaktaydı. Kayda değer ki, Aşıkpaşazade rivayetinde de Osman, bağımsızlığını han olarak ilân etmiştir; sultan unvanını iddia etmemiştir. Soruya başka bir yönden yaklaşalım;

Osman'dan ve onun menşe ve faaliyetlerinden söz eden çağdaş bir kaynak var mıdır? Evet vardır. Onun, bir Bizans ordusuna karşı kazandığı zaferden söz eden bu çağdaş kaynak, Bizans tarihçisi Georgios Pachymeres'dir. O, 1307'ye kadar Bizans tarihini anlatır. Pachymeres, Osman'ın 27 Temmuz 1302'de İzmit körfezinde Bafeus kalesi yakınında sahilde İmparatorun gönderdiği orduyu yendiğini, Bizans kuvvetlerinin gemilere binerek Bizans'a ve bir kısmının İzmit kalesine kaçtığını anlatır. Bir imparator ordusuna karşı kazanılan Bafeus Zaferi, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Çağdaş kaynak Pachymeres onun bu

zaferle şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altında koşuştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Neşrî, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bafeus Savaşı (Koyunhisar Savaşı), Osman'a bir hanedan kurucusu karizması kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir. Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

ORİJİNAL TARİHÇİNİN BAŞINA NE GELİR?

"Efendim" dedim üstada, "Tecrübelerinizden feyz almaya geldim. Tarih yazacağım diye kendimi helak ediyorum, gayretlerim hiç bir işe yaramıyor."

Omuzlarını silkerek cevap verdi:

"Ne lüzumsuz endişe efendiciğim, ne lüzumsuz endişe. Neden tarih yazmaya kalkışıyorsunuz? En meşhur tarihleri istinsah edersiniz, olur biter. Usül öyle değil mi? Yeni bir görüşünüz, orijinal bir düşünceniz mi var? İnsanları ve hadiseleri beklenmedik taraflarıyla mı anlatacaksınız? Sakın ha. Okuyucuyu tedirgin edersiniz. Okuyucu, tedirgin olmaktan haz etmez. Tarihte aradığı, ezelden beri bildiği saçmalıklardır. Onu aydınlatmaya kalkmak, gururunu incitmek ve öfkelendirmektir. Sakın ha! Böyle bir handâşinaslığa yeltendiniz mi çığlığı basacaktır: 'Mukaddeslerimizi ayaklar altına alıyor.' Tarihçiler, birbirlerini kopya ederler. Böylece hem çalışıp yorulmaktan kurtulur, hem de küstahlık ithamından azâd olurlar. Onlar gibi yapın efendim, onlar gibi yapın. Orijinal olmayın. Orijinal bir tarihçi, cümle âlemin güvensizliğine, küçümseyişine ve nefretine maruz kalır."

İlave etti: "Kuzum, sanıyor musunuz ki, tarihlerime yeni düşünceler, yeni görüşler sokuştursaydım bu kadar saygıya layık görülürdüm! Sonra bu yeni fikirler de ne oluyor? Terbiyesizlik..."

Ayağa kalktı. Gösterdiği nezakate teşekkür ederek kapıya doğru yürüdüm.

Anatole France, Penguenler Adası, Önsöz

OSMANLI DEVLETİ'NE RUH ÜFLEYEN NEFESLER

Özer ERGENÇ

Osman Gazi'nin Liderliğinin ve Karizmasının Ortaya Çıkışı

Fuat Köprülü 1930'larda kaleme aldığı eserlerde XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu'sunun iktisadî ve içtimaî koşullarını araştırırken bu dönemde, Anadolu'da toplumu örgütleyen şu gruplar üzerinde bilgi verir: *Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Baciyan-ı Rum* ve hinterlanttan gelen *fakı*lar. İşte bu grupları uyumla birleştirebilmesi Osman Gazi'yi liderlik koltuğuna oturtmuştur. Aslında bu grupların özellikleriyle Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesi arasında bir zıtlık söz konusudur. Bu zıtlığa rağmen, onların bir araya gelmesi, dönemin sosyo-kültürel koşulları içinde Osmanlıları öne çıkaracaktır. Bu gelişmede en önemli pay da Osman Gazi'ye ait olmalıdır.

OSMAN GAZİ'NİN LİDERLİĞİNİN VE KARİZMASININ ORTAYA ÇIKIŞI

Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Baciyan-ı Rum ve *Fakı*lar. *İşte, Osmanlı Devleti'ne Ruh Üfleyen Nefesler.*

Hadiselere tepeden bakmaya çalışarak, dünyanın sürekli bir hareketlilik içinde olduğunu söyleyebiliriz. Bazen bu hareketler artmış, dünyanın dikkatini üzerine çekmiş, bazense daha az ilgi çekici olmuştur. XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında, Anadolu'nun batısında yaşananlar dikkate değerdir. Bölgede yaşananlar sayıları irili ufaklı yirmi beşi aşan *"beylik"*ler yaratmıştır. Evvelki bölümde İnalcık Hocam demografik değişim ve sonuçlarından bahsetti. Biz burada değişimin sonucu olarak Osmancık'ın Osman Bey'e dönüşüm hikâyesini anlatacağız. İnanıyoruz ki bu hikâye, içindeki nefesler olmadan tam olarak anlaşılamaz. Bir yanı eksik kalır. Anadolu toprakları üzerinde Bizans'a komşu *"Uc"* dediğimiz beylikler dönemi, Anadolu'nun siyasal tarihinde *"İkinci Tevâ'if-i Mülûk Dönemi"* diye bilinir. Bu beyliklerin tümü Bizans'a karşı *"gazâ"* politikası izledikleri için *"gazi beylikler"* diye adlandırılmışlardır. Osmanlı Beyliği de bunlardan biridir ve bu beyliğin diğerlerinin içinde gücü nispeten daha azdır. Bu küçük beylik başlangıçta Kastamonu yöresindeki Çobanoğulları'na bağlı hareket etmiştir. Ancak Osmanlı beyleri giderek sivrilmeye ve hızla gelişme-

ye başlamışlar ve giriştikleri fetihler sonucunda Bizans'tan toprak kazanmışlardır. Bu şaşırtıcı gelişme, Osmanlı tarihçilerini beyliğin kuruluş meselesi ile yakından ilgilenmeye sevketmiştir ve hâlâ bu mesele ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Bu ilginin başlıca iki nedeni vardır:

1. Elimizde ilk el, yani birinci ağızdan yazılmış bir metin yoktur. Yani, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ilişkin bilgiler sunan kronikler, daha sonraki yıllarda düzenlenmişlerdir. Bunların bir kısmı ortak, bir kısmı farklı kaynaklardan beslenen bilgiler sunmaktadır. Örneğin Aşıkpaşazade, Neşri, Oruç gibi kimliğinden haberdar olduğumuz müellifler ile müellifini tanıyamadığımız anonim *"Tevarih-i Âl-i Osman"*lar bu arada zikredilebilir. Bunların tümü, XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılda düzenlenmiştir. Halil İnalcık'ın ince bir tenkitle tespit ettiği gibi, Aşıkpaşazade'nin *Tevarih-i Al-i Osman*'ının ana kaynağı, Orhan Gazi'nin imamı İshak Fakih'in oğlu Yahşi Fakih'in yazdığı, ancak bize ulaşmayan bir vekayinamedir. Yahşi Fakih'in anlattıkları muhtemelen babasından gelmektedir. Aşıkpaşazade, Neşri, Ruhi Çelebi, Oruç gibi diğer vekayiname yazarlarının eserlerine, Ahmedi'nin *"gazavatname"* tarzında kaleme aldığı *"Dasitan-ı Tevarih-i Müluk-i Âl-i Osman"*ına da Yahşi Fakih kaynaklık yapmıştır[21]. Bunlardan tamamen farklı bir şekilde olayları aktaran umumi *"Tevarih-i Al-i Osman"*lar, Aşıkpaşazade'nin eksik bıraktığı bilgileri tamamlayacak niteliktedir.

2. Çağdaş bilgi kaynaklarının olmaması veya çok kıt bilgi içermesi Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarının kronolojisine dinamik bir karakter vermiştir. Yıllar içinde bu kronolojiyi düzelten önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunların büyük çoğunluğu da Halil İnalcık'a aittir. Osmanlı tarihinin kuruluş yıllarının dinamik karakteri bu konudaki çalışmaları sürekli kılmaktadır[22]. Diğer yandan ilk döneme ilişkin çağdaş kaynakların yokluğu, ya bu dönem tarihini "kara boşluk" saymak eğilimi yaratmış, ya da yorum çeşitlemesine sebep olmuştur. Öyle ki tarih araştırmalarında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar da, kuruluş yıllarını yeniden değerlendirme yönünde çalışmaları hızlandırmıştır.[23]

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarına ilişkin bilgilerimizin niteliğini böylece belirledikten sonra Osmanlı Devleti'ne adını veren yönetici hanedanın ve devletin kurucusu olan Osman Gazi'yi esas alarak, onun liderliğini ve bu bağlamda kuruluş yıllarının koşullarını anlamaya yönelik kısa analizler yapılabilir ve bunlara dayalı bazı sonuçlara varılabilir.

Osmanlı kroniklerinin verdiği bilgiye göre Osman, Anadolu'ya gelen bir Türkmen boyuna mensuptur. Kronik-

[21] Halil İnalcık, "Osman I", *DİA*, s.451.

[22] Halil İnalcık, coğrafi araştırmalar yaparak ilk Osmanlı tarihlerindeki rivayetleri doğrulayan sonuçlara ulaşmıştır. Böylece daha önce kesinlik kazanmayan ve sözünü ettiğimiz kroniklerin niteliğinden dolayı doğruluğu tam tespit edilemeyen birçok faaliyet ve fetih hareketinin gerçek olduğu ortaya çıkmıştır.

[23] Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesi, çeşitli tarihlerde farklı bağlamlarda tartışılmıştır. İlkin, yukarıda sözünü ettiğimiz şaşırtıcı gelişme ile yerleşik bir Türk-İslam devletine dönüşen Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda hangi unsurların büyük rol oynadığı sorusuna cevap aranmıştır. Giese ve Gibbons'dan Hammer'e kadar uzanan bir dizi oryantalist, Osmanlı Devleti'ni sadece "Kayı Aşireti"ne mensup savaşçıların kuramayacağını, bu tarihi olgunun arkasında bölgenin yerli halkından ve kültüründen başlayarak bir dizi faktörün rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. Fuat Köprülü, Paul Wittek gibi bilginler de Osmanlı Beyliği'ni bir büyük devlete dönüştüren kültür ve müesseseleri aramışlar ve bunların etkisi üzerinde durmuşlardır. Son yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti, post-modernist görüşlere dayalı yeni tarih eğilimlerinin taraftarı olan araştırmacılar tarafından yeniden ele alınmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ortaya çıktığı XIII-XV. yüzyıllar Anadolu'sunda görülen *"gazi"*, *"abdal"*, *"ahi"*, *"fakih"* gibi grupların *"uc"*larda, Hıristiyan dünyasına karşı ortaya çıkan büyük "galebe"nin temelinde oralarda yaşayan yerli halk ile yeni fatihler arasındaki *"mutabakat"* ve *"uzlaşı"*ya ağırlık verilmiştir.

lerde, bu boyun *"Kayı Boyu"* olduğuna dair yaygın bir söylemin gerçekliği irdelenmektedir. Osman, Söğüt ve çevresine yerleşmiş bu boyun beylerinden Ertuğrul'un oğludur. İnalcık, kroniklere ve Orhan dönemi vesikalarından Aspurça hatuna ait vakfiye kayıtlarına dayanarak yaptığı değerlendirmelerle, Orhan'ın babası Osman'ın 1257'de doğmuş olabileceğini ve 1324'te öldüğünü söylemektedir. Hicri yıl hesabıyla 69 yaşında öldüğünü, 27 yıl beylik yaptığını açıklamaktadır.[24]

1302'de Mouzalon komutasındaki bir imparatorluk ordusunu Bafeus'ta yenecek kudrete ulaşan ve Kuzeybatı Anadolu ucunda bir beyliğin bütün kurumlarıyla ortaya çıkmasını hazırlayan Osman; *"...Ucta Türkmenleri ve gelen garîbleri gazâ savaşları için örgütleyen, subaşılardan bir alp gâzî idi. ...Onu ötekiler arasından seçkin duruma getiren özellik, Osmanlı tradisyonuna göre bir Vefâî Babâî tarikat halifesi olarak uca gelen Ede-Bali'nin yakınlık ve manevi desteği olmuştur. Osman Gazi'nin başarısı, seferde alpleri ve nökerleri bayrağı altında toplayabilmesidir."*[25]

İşte sözün burasında akla, Osman Gazi'nin nasıl olup da uclarda diğer gazileri ve toplumun etkin unsurlarını toparlayabildiği ve onları yönlendiren bir lider durumuna yükseldiği sorusu gelmektedir. Anadolu Selçuklu sultanlarının Anadolu'nun siyasal birliğini sağlayan merkezi otoritelerinin zaafa uğradığı ve gaza politikasını yürütemez duruma düştüğü bir sırada, irili ufaklı yirmi beşi aşan beylik içinde Osmanlı'yı öne çıkaran Osman'ı nasıl değerlendirebiliriz? Bu gibi değişim dönemlerinde sivrilen liderlerde genellikle karizmatik özelliklerin bulunduğu ileri sürülür. Nitekim

[24] İnalcık, "Osman I", s. 451.

[25] İnalcık, "Osman I", s. 444-446.

Max Weber, karizmatik otorite üzerinde durmuş ve bunun kaynaklarını, bu güce sahip liderlere tabi kitlelerin, karizmatik gücü algılayışını ve ona dayanarak liderin statüsünü meşrulaştırmasını irdelemiştir.[26] Weber'e göre "karizma" terimi, bir kişinin sahip olduğu olağan dışı güç ve özelliği açıklar. Bu gücün, ona tabi olanlar tarafından İlahi kaynaklı addedildiği üzerinde durur.[27] Bu özelliğe ve güce sahip insanların mucizevi başarılar kazandığına inanıldığını; içinde liderliğe yükseldiği grubun diğer üyeleri arasında kutsanacak derecede önem kazandıklarını vurgular.[28] Bu tür güç sahiplerinin, içinde bulundukları grubun bürokratik örgütlenmesinden kaynaklanan yetkinin ötesinde bir değer taşıdıkları ve bu yönüyle olağan yetki sahiplerinden farklılaştıklarını belirtir.[29] Tarık Zafer Tunaya, bir yazısında İngiliz tarihçisi ve düşünürü Maculley'e gönderme yaparak, bu özelliği, *"büyük adam"* diye nitelediği karizmatik lider için bir başka biçimde açıklar. O'na göre büyük adam, *"yüksek bir tepeye çıkan ve güneşin doğuşunu herkesten önce görebilen insandır."*[30] Bu tanımda, bu tür kişilerin sezgi gücü, karmaşık olaylar zinciri içinde gerçeği çok önceden yakalayabilme yeteneği belirlenmek istenmektedir. Büyük adam, bulunduğu konumdan dolayı diğerlerinin göremediğini görür ve aldığı önlemlerle gelişmelerde etkili olur. O'nu yüksek bir tepede bulunduran ise sahip olduğu hasletlerdir. Özel-

[26] Max Weber, *Economy and Society*,.London 1978, s.241 vd.

[27] Weber, *a.g.e.*, s. 241.

[28] Weber, *a.g.e.*, s. 242.

[29] Weber, *a.g.e.*, s. 247 vd.

[30] Tarık Zafer Tunaya, "İdeolojik İstiklal", *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi* (RCD Semineri Tebliğleri), Ankara, 1972, s.88.

likle tarihin değişim dönemlerinde bu tür büyük adamlar, "lider" olarak görülür. Osman Gazi de böyle bir değişim döneminin tarihi şahsiyetidir ve Osmanlı Beyliği'nin kurucusu olarak tarihe geçmiştir. O zaman Osman Gazi'nin liderliğini nasıl açıklayabiliriz?

Fuat Köprülü 1930'larda kaleme aldığı eserlerde XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu'sunun iktisadî ve içtimaî koşullarını araştırırken bu dönemde, Anadolu'da toplumu örgütleyen şu gruplar üzerinde bilgi verir: *Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Baciyan-ı Rum* ve hinterlanttan gelen *fakı*lar[31]. İşte bu grupları uyumla birleştirebilmesi Osman Gazi'yi liderlik koltuğuna oturtmuştur. Aslında bu grupların özellikleriyle Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesi arasında bir zıtlık söz konusudur. Bu zıtlığa rağmen, onların bir araya gelmesi, dönemin sosyo-kültürel koşulları içinde Osmanlıları öne çıkaracaktır. Bu gelişmede en önemli pay da Osman Gazi'ye ait olmalıdır. Sözlerimi daha açık hale getirmek için şu tarihsel olgulara dikkat çekmek gerekir:

1. *Abdalan-ı Rum* denilen sufi dervişler, esas itibariyle *Babai hareketi*nden[32] kaynaklanan *Vefai, Haydari* ve *Yesevi* tarikatlerine mensuptular. Sünni mezhebine bağlı olan Osmanlı beyleri heteredoks bir dinsel ideolojiye sahip olan Babai çevresinden çıkmış olan Rum Abdalları ile yakın bir ilişki kurmuşlardır.

[31] Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, TTK Yayınları, Ankara 1994; Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1993.

[32] Babâî hareketi, Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı XIII. yüzyılda Baba İshak adlı bir heteredoks dervişin etrafında oluşan ve merkezî otoriteyi ciddî şekilde tehdit eden harekettir. Görünüşü itibariyle dini bir karakter taşımasına rağmen arka planında dönemin sosyal, ekonomik ve yönetsel koşulları içinde ortaya çıkan rahatsızlıklar vardır. Bu hareket, Anadolu'da çok ciddî sorunlara sebep olmuştur.

2. *Ahiler*, XI. yüzyılın sonlarında klasik İslam döneminin bir devleti olan Abbasilerin merkezi otoritesini yitirdiği dönemde şehir ve kasabalarda örgütlenmiş birliklerdir. *"Fütüvve ahlakiyatı"* denen moral değerler bütününe dayanan bu gruplar, merkezi otoritenin yokluğunda yerel ve bağımsız bir karakterde örgütlenirken, sufi özellikler de kazanmışlardır.

Burada üzerinde durulması gereken husus şudur: Aslında merkezî otoritenin karşısında görünen bu gruplarla merkezileşmeyi gerçekleştirerek siyasal gücünü artıran Osmanlı beyleri arasında sağlanmış ittifak, çelişkisel bir nitelik taşımaktadır.

Doğaları gereği merkezî otoriteye karşı olmaları gereken bu gruplarla Osmanlı beyleri arasındaki *"mutabakat"*, Osman Gazi'ye gerçek bir lider kimliği kazandıracaktır. Osman Gazi'nin başarısı, belki de burada gizlidir. Kuşkusuz, bunu gerçekleştirirken Osman Gazi bir yandan *"alperen"*ler, yani *"gazi"*lerle fetih politikasını sürdürmüş, diğer yandan da sözünü ettiğimiz gruplar aracılığıyla demografik kolonizasyonu gerçekleştirmiştir.

Buna ek olarak *"fakı"*larla da egemenliğini ve yönetimini meşrulaştıracak klasik İslamî bilgiye ulaşmıştır. Yani örgütlenmenin normatif kuralları, İslam hukukuna dayanmıştır. İşte Osman Gazi'nin liderliğini bu büyük bileşimdeki rolüyle açıklamak gerekir. Şimdi bu söylediklerimizi biraz daha açalım:

Abdalan-ı Rum sorununu Ahmet Yaşar Ocak, *"Osmanlı Beyliği Topraklarında Sufi Çevreler ve Abdalan-ı Rum Sorunu (1300-1389)"* başlığıyla 1993'te Girit'te basılan bir kitap içindeki makalesinde ele almış ve bir dizi tahlillerde bulun-

muştur.[33] Bilindiği gibi, XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Moğol istilasından önce Anadolu'ya Maveraünnehir'den, Harezm'den, Horasan'dan, Azerbaycan'dan birçok derviş göçü gerçekleşmiştir. Bu dervişler, liderleri ve taraftarları farklı toplumsal ve kültürel tabakalara ait olan farklı mistik eğilimleri temsil ediyorlardı. Örneğin Muhyiddin Arabî, Şihabüddin Suhreverdi, Necmüddin Kübra, kültürlü çevrelerde ve şehirlerde kök salmışlardır.[34] Buna karşılık, heteredoksi havası taşıyan ve İslam öncesi mistik kalıntılardan etkilenen Vefaiyye, Haydariyye ve Yeseviyye gibi tarikatlar, kırsal ve göçebe çevrelerde etkiliydiler. XIII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Moğol egemenliği döneminde, Ahmedi, Rufai ve Mevlevilerin Anadolu'da etkili olduğu görülür. XIV. yüzyılda, Osmanlı topraklarında tarikatların bu çeşitliliğinin kaybolduğunu, kaynaklarda daha çok Ahilere ve heteredoks eğilimli Abdalan-ı Rum'a vurgu yapıldığını görüyoruz. Oysaki bunların dışında kalan tarikatlara, diğer beyliklerde rastlandığı bilinmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, bu paradoksal durumu bir takım sebeplere dayandırmaktadır. Birincisi, "*Uc*"un en ilerisinde sürekli bir gaza alanı olan Osmanlı faaliyet bölgesi, bazı ortodoks sufi tarikatları için uygun bir alan değildi. Mevleviyye, Rufaiyye gibi tarikatlar Bizans ordularına karşı savaşmak yerine zikr ve semahı tercih ediyorlardı. Oysa *"tahta kılıçlar"*ıyla savaşan

[33] Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Sûfî Çevreler ve Abdâlân-ı Rum Sorunu (1300-1389)", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi* (Sempozyum Sonuç Bildirileri), Bursa Kültür Sanat ve Turizm Yayınları, Bursa 1996, s.53-72. Makalenin aslı Fransızca olup Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. A. Yaşar Ocak, "Les Milieux Soufis dans les Territories du Beylicat Ottoman et le Probleme des Abdalan-ı Rum, 1300-1389", *The Emirate 1300-1389,* ed: Elizabeth Zachariadou, Girit 1993.

[34] A. Y. Ocak, a.g.m., s.58.

Abdalan-ı Rum için Osmanlı toprakları idealdi. İkinci olarak bu bölgedeki nüfus, sosyo-kültürel niteliğiyle gazilere yardımcı olan abdallara daha yakındı. Üçüncü olarak da Moğol egemenliğinin tehdit ettiği Anadolu'nun en *Uc* bölgesi, abdallar için tercih edilir bir alandı.

Bu yüzden başlangıçta heteredoks eğilimli abdallar, bağımsız hareket edebilecekleri bu alanda faaliyet gösteriyorlardı. Ancak, zamanla Osman Gazi'nin başarıları bu bölgede merkezileşmeyi gündeme getirdiğinde, doğal olarak bu bağımsız karakterli grupların merkezi otoriteye karşı çıkmaları beklenirdi. Oysaki Osmanlıların vakıflar yoluyla desteklediği bu gruplar, giderek merkezi otoritenin bir unsuru haline gelmişlerdir. 1243'lerde Anadolu Selçuklu hükümetine karşı isyan eden Babailerin ideolojisini taşıyan bu dervişler, Anadolu Selçuklu Devleti'ni sarsan bu olaydan yaklaşık 60 yıl sonra, ideolojisi Sünni-İslam olan Osmanlı Devleti'nin örgütlenmesine katkıda bulunmuşlardır.

Bu olgu, Abdalan-ı Rum'un XVI. yüzyıldaki radikal Şiilikten etkilenmediği, Osmanlının da XVI. yüzyıldaki katı Sünni İslam siyasetini tam olarak oluşturmadığı bir döneme aittir.[35]

Ahayan-ı Rum'a gelince; ahalik XI. yüzyılda klasik İslam'ın merkezî otoritesini yitirdiği bir sırada ortaya çıkan fütüvve hareketinin XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelmiş şeklidir. Yerel düzeni sağlamak üzere *"fityan teşkilatı"* olarak şehirlerde örgütlenenler, muhtemelen Roma döneminin doğudaki örgütlenme modellerinden etkilenmişlerdi. Yarattıkları feta ahlakiyatı, *"fütüvvetname"* denilen özel bir

[35] A. Y. Ocak, a.g.m., s.70-71.

literatür aracılığıyla kuşaktan kuşağa geçmiştir. Başlangıçta şehirlerde ortaya çıkan bu örgütün doğrudan bir esnaf örgütlenmesi olduğu söylenemez.

Ancak şehirlilerin büyük bir bölümünün esnaftan olması bu örgütün üyelerinin de esnaf oluşu sonucunu doğurmuş ve giderek fityan örgütleri birer esnaf örgütü olarak algılanmaya başlamıştır.

Fakat bunlar bir yandan sufi bir karakter de kazanırken, diğer yönüyle de yerel bağımsız örgütler olarak Anadolu'da etkili olmuşlardır. Üyelerini özenle seçen ve özel bir törenle içine alan, kendilerine özgü ritüelleri olan bu grupların en önemli özelliği, yerel nitelikli oluşları ve merkezî otoritenin dışında örgütlenmiş bulunmalarıdır.

Burada önemli olan bağımsız karakterli örgütlerin Osmanlının kuruluş yıllarında kır-şehir entegrasyonunun sağlanmasında ve özellikle ekonomik etkinliklerin düzenlenmesinde, liderlerinin toplumun önderleri olarak görülmeleri sebebiyle devlet katında itibar görmeleridir. İlk döneme ilişkin bilgiler sunan tahrir defterlerinde *"ahi"* ve *"abdal"* sanlarını içeren birçok vakıf kaydına ve yer adına rastlanması, bunun önde gelen kanıtıdır.

Nitekim daha sonra bu örgütler bağımsız karakterlerini yitirecek ve merkezi otoritenin bir unsuru durumuna geleceklerdir. XVII. yüzyıldaki bir belge Ahi Evran diye de bilinen Şeyh Ahi Mahmud'un geleneğini Osmanlı'nın da tanıdığını göstermektedir.[36] Bilindiği gibi Ahi Evran, İslam dünyasındaki tüm ahilerin şeyhi olarak kabul edilir. Osmanlı, şecerenamelerle ve onun soyundan geldiği kabul edilen şeyhlere verdiği beratlarla bu geleneği devam ettirmiştir.

İşte Osman Gazi'nin bu mahareti, liderlik mevkiinde sağlam bir yer bulmasını hazırlamıştır. Aşıkpaşazade'nin deyimiyle bu sayede Osman Gazi'nin *"şav"*ı, yani ünü her tarafa yayılmıştır. Bu mahareti sayesindedir ki, toplumsal mutabakatı böyle sağlarken; toplum ile hanedan arasındaki egemenliğin klasik İslam söylemiyle tanımlanmasına dayalı bir hukuki mutabakat gerçekleşmiştir.

Mutabakatın dayanağı ise *"fakı"*lardır. İnalcık bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır:

"Uc toplumunda Osman Gazi'nin manevi destekleyicisi, hukuki ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahîleri ve fakıları görüyoruz. ...Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini, dini kuralları fakılardan sormaktadır. Fakılar İslam hukukunu, İslam kurallarını bilen insanlar olarak gazi önderi yönlendirici bilgiler sağlamakta, daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imâmet hizmetinde bulunmaktadırlar."[37]

Bu açıklamalarımdan sonra sonuç olarak şunları söyleyebilirim: Osman Gazi'nin kuruluş yıllarında ittifak ettiği ve egemenliğinin pekişmesinde, devletin bütün kurumlarıyla oluşmasında yararlandığı abdallar, ahiler ve fakihler, farklı geleneklerden gelen ve daha önceleri merkezi otorite ile gerilimli ilişkiler içine giren gruplardı. Osman Gazi, bu gruplarla mutabakat sağlamış ve aralarında belli bir ahenk kurmayı başarmıştır. Onun liderliğini, buradaki başarısında aramak gerekir.

[36] Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s.198-199, dipnot:8.

[37] Halil İnalcık, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, LXXI/261(2007), s.496.

BİR SAVAŞ
BİR DOĞUŞ

Yusuf OĞUZOĞLU

Yalak-Ova Savaşı ya da Osmanlı Hanedanı'nın Doğuşu

Küçük uç beyliklerinin dikkat çektiği bir dönemde bir beyin çıkıp, diğerleri arasından sivrilerek nasıl bir dünya imparatorluğu kurduğu meselesi, hâlâ daha dünya tarihçileri için ilgi çekicidir. Hadiseye tek bir açıdan bakmak, tek bir cümleye sıkıştırmak, meseleyi tabii ki anlaşılmaz kılacaktır. Fakat bilinmelidir ki, aslında bu liderlik son derece uygun bir siyasi ortamda gerçekleşmiştir. Şartlar, bir lider için olgunlaşmış, siyasi yapı Osman Gazi'nin başarılı olması için elverişli hale gelmiştir.

YALAK-OVA SAVAŞI YA DA OSMANLI HANEDANI'NIN DOĞUŞU

Bafeus Zaferinin Hanedanlık Yolundaki Siyasal Sonuçları

Küçük uç beyliklerinin dikkat çektiği bir dönemde bir beyin çıkıp, diğerleri arasından sivrilerek nasıl bir dünya imparatorluğu kurduğu meselesi, dünya tarihçileri için hâlâ ilgi çekicidir. Hadiseye tek bir açıdan bakmak, tek bir cümleye sıkıştırmak, meseleyi tabii ki anlaşılmaz kılacaktır. Fakat bilinmelidir ki, aslında bu liderlik son derece uygun bir siyasi ortamda gerçekleşmiştir. Şartlar, bir lider için olgunlaşmış, siyasi yapı Osman Gazi'nin başarılı olması için elverişli hale gelmiştir.

Ertuğrul Gazi ile oğlu Osman Gazi'nin Selçuklu Sultanı ile hep iyi ilişki içinde kaldıkları dikkati çekmektedir. Ahmedî ve Şükrullah, Konya'da kulluk gösteren ve saygı bulan Er Tuğrul'un buradan "Sultan Yüki'ne" (Sultan Höyüğü/ Eskişehir) geldiğini, Karaca Hisar Savaşı sırasında Sultanın kendisini "başbuğ" dikip, kaftan giydirdiğini naklederler.[38] Bu kayıtlar, henüz müstakil bir beyliğin söz konusu olmadığını, Osman Gazi'nin sadece bir *Uc* kumandanı mertebesinde kaldığını gösterir.

Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra Selçuklu Sultanı bu

[38] Ahmedî, *Tevârih-i Mülûk-ı Âl–i Osman,* Atsız Neşri, İstanbul, 1949, s. 8; Şükrullah, 1949, s. 51, 52. *Neşrî*, 112, (Yay. F.R. Unat ve A. Köymen, Kitâb-ı Cihan-Nümâ, I, Ankara 1949.

kez oğlu Osman Gazi'yi uç bölgesinde görevlendirmiştir. Ertuğrul'un ölüm haberi Sultan Alaeddin'e erişince buyurdu: *"Er Tuğrul oğlu Osman'a yarlık yazdılar. Tuğ, davul, kılıç, kaftan gönderdi. Osman'ı savaşa memur kıldı"*[39]. Şükrullah'ın bu kaydı da diğer rivayetleri doğrulamaktadır. Yalak-Ova Savaşı öncesi henüz bir beylik/devlet teşekkül edemezdi. Çünkü Anadolu'daki İlhanlı Devleti'nin etkisi çok fazlaydı. Osman Gazi'ye en yakın bölgelerden biri, Anadolu'nun Kuzeybatı ucuydu ve kuzeybatıdaki Anadolu-Bizans hududunun muhafazası görevi Kastamonu Beyi Muzaffereddin Yavlak Arslan'a aitti (1280-1291). Bu sıralarda Eflani, Paflagonia'daki İlhanlı tımarlarının merkezi olup İlhanlı Veziri Reşidüddin'in Eflani'de malikânesi vardı.[40] Osman Gazi'nin Marmara *Uc* bölgesindeki ilk faaliyetleri sırasında İlhanlı Devleti Argun Han (1281-1291), Keyhatu (1291-1295) ve Gazan Han (1295-1304) Anadolu'daki etkinliğini sürdürüyordu. İlhanlılar Selçuklu yönetimine karışıyorlar, hükümdarlarını değiştirebiliyor, hatta kimi zaman da hükümdarları öldürüyorlardı.[41]

Gazan Han'ın Selçuklu tahtına yaptığı müdahaleler ve nihayet Sultan II. Alaeddin Keykubad'ın idam edilmesi (1302) Selçuklu Devleti'ni çökertmiş, Anadolu'yu Moğol valileri yönetmeye başlamıştı.[42]

Osman Gazi'nin başlangıçta, Söğüt'te kışlayıp Domaniç Dağı'nda yaylayan kalabalık olmayan bir Türkmen aşiretinin beyi olduğu anlaşılıyor. Bu saha çevresindeki önemli kasabalardan Bilecik ve İnegöl'ün 1299'da alınmış olması Osman Gazi'nin bu tarihlere kadar dar bir sahada önemli bir askerî potansiyele sahip olmadığını göstermektedir. Osman Gazi'nin kışladığı Söğüt'e ait XVI. yüzyıl tahrir kayıtları da burasının küçük bir yerleşim birimi olduğuna işaret etmektedir.[43] Bu yoğun siyasal gelişmelerin yarattığı otorite boşluğu yerleşik ve göçebe halkın güvenliğini tehdit ediyordu. Bu tarihlere ait bir kayda göre 1299 yılında Niğde-Kızılırmak arasındaki yörede 3000 kişilik bir grubun çapul hareketleri sonunda *"köylerde hiç kimse hayatından emin değildi. Halk uzun süre onların baskısı ve yağmaları altında kalmıştı."*[44]

Osman Gazi 1288-1299 döneminde, Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'e kadar geniş bir bölgeyi egemenliği altına alarak, birçok şehir ve kalelere hükmeden bir bey durumuna geldi. İnalcık bu dönemde Osman Gazi'nin, Selçuk Sultanı'na haraç ödeyen yerel tekfurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Yarhisar Tekfurları) ortadan kaldırarak, doğrudan doğruya Bithynia'da Bizans İmparatorluk topraklarına karşı gazâ faaliyetine başladığını belirtir.[45]

1299'a doğru Osman'ı savaş uçunu Karacahisar-Söğüt bölgesinden batıda, Bilecik-Yenişehir bölgesine taşıdı. Artık doğrudan Bizans sınırları ötesindeki Bitinya toprakları-

[39] Bkz. Şükrullah, 1949, s. 52.

[40] Bkz. Yaşar Yücel, *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çoban Oğulları, Çandar Oğulları Beylikleri,* Ankara, 1980, s. 42.

[41] İlber Ortaylı, "Halil İnalcık ile Söyleşi", *Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı*, 19, yaz 1999, s. 31.

[42] Bkz. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,* 4. baskı, Ankara, 1991.

[43] Yusuf Oğuzoğlu, *Osmanlı Devlet Anlayışı*, 2.baskı, Eren Yay., İstanbul, 2005, s.87. Krş.,. Başbakanlık Arşivi 75 No'lu Hüdavendigâr Livası Mufassal Defteri V, 28, 29 ve Sultan Önü 145 No'lu Evkaf Defteri V, 109 vd. Burada yer alan kayıtlara göre Söğüt'de: 16 keyl hınta, 9 keyl şair, 50 akça Aded-i Ağnam, 50 akça Bağat, 100 akça Baç-ı Bazar vergisini içeren bir iktisadi kapasite vardı. Bu kayıtlar ve Söğüt'ün kapsadığı fiziki alan yukarıdaki görüşü doğrulamaktadır.

[44] Bkz. Ali Sevim, "Anadolu Selçuklularına Ait Bir Eser, Ravzatü'l-Küttâb ve Hadikatü'l-Elbâb", *Tarih Vesikaları*, I-3/13, İstanbul, 1961, s. 395.

[45] Halil İnalcık. "Osman I".

na akına başladı. Yenişehir'den akınlarında zaman zaman *"İznik'e inerdi."*[46] Osman 1299'da Bilecik-İnegöl-Yenişehir bölgesini aldı. Osman Gazi bir uç ve gaza üssü olarak ve İznik'ten yalnız 25 km. uzakta Yenişehir'de yerleştiği zaman hedefi, Bitinya'nm iki büyük merkezi İznik ve Bursa'ydı.

Yalak-Ova Savaşı

Halil İnalcık Yalak-Ova Savaşı'na ilişkin ulaştığı sonuçları çağdaş Bizans kaynağı Pachymeres ve onunla örtüşen *Anonim Tevarih-i Âli Osman*'ın verdiği bilgiler üzerine tesis etmiştir.[47] Osmanlı kronikleri de, rivayetlerin örtüştüğü sıralarda bu sonuçları doğrular ifadeler içermektedir. İnalcık ayrıca titiz bir şekilde saha çalışmaları yaparak bilimsel sonuçlar elde etmiştir. Yalak-Dere vadisini izleyerek İznik'ten gelen ana yol üzerindeki Koyun-Hisarı, Yalak-Ovası'na çıkmadan önce tepede yer alır. *Menakıbnâme*'nin bu hisar hakkında ifadesi aynen şöyledir: *"Şimdiki zamanda Türk ana Koyun-Hisarı derler."* Bursa'ya yakın Dimbos üzerinde bir ikinci Koyun-Hisarı vardır. *Menakıbnâme*, Yenişehir-Bursa yolu üzerinde Dimbos (Dimboz, bugün Erdoğan) savaşını anlatırken, *"Dimboz'da Koyun-Hisarı'na giden yol"*dan söz eder. *"Bafeus'tan sonra 1303'de Tekfurlarla Osman ilkin Koyun-Hisarı'nda buluştular, ceng ede ede Dinboz'a geldiler... Yağmalar, Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu, böylece etraftaki tüm kırsal bölge tahrib edildi."*[48]

[46] *Âşıkpaşazâde*, 15 Bab.

[47] Georges Pachymeres, *Relations Historiques*, ed. Albert Belles Failer, translation into French by Vitelien Laurent, Paris: Les Lettres, IV, 1999, X, 20. s. 346; *Die altosmanichen anaonymen Chronicken*, Yay., F.Giese, Breslau, 1922.

[48] Krş., *Pachymeres*, X, 25, s. 364-368.

İznik kuşatması ve Koyunhisar Savaşı hakkında başka ayrıntılı bir Osmanlı rivayetini Neşri'de buluyoruz: *"İznik'in yolların kesip şehre taradan girmez oldu."* Pachymeres, Osman'ın İznik kuşatmasını bırakarak "dağlık araziyi geçitler"den geçerek Bafeus'a geldiğini belirtir. Anonim'in kaynağı, Yalak-Ova-İzmit-Marmara bölgesinin "şenlik" nedenlerini de açıklamıştır:

"Ol yörenin şenlik olmasına birkaç sebeb beyân ettiler, biri ol kim sarp yerlerdi, ikincisi ol kim gâzîlerden ürküp gelen iller dahi anda gelmişdi." Türkmen akınları yüzünden bölgeye yoğun göç, bu bereketli düzlükte (Yalak-Ova) ve dağ sırtlarında köylünün yoğun tarım faaliyetlerine yol açmış olmalıdır. Laskaridler döneminde tarımda bölgenin refah nedenleri böylece açıklık kazanıyor. Neşri'ye göre, Osman Gazi'nin Bafeus Savaşı'ndaki zaferini öğrenen Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad, Osman'a sancak beyliği sembolleri (tabıl, alem, at, kılıç ve hil'at) göndermiş. Oysa Neşri'nin kaynağı Aşıkpaşazade tarihinde, (8. Bab) Sultan'm bu beylik alametlerini 687/1288 Karacahisar'ın fethi üzerine gönderdiği kaydedilmiştir. Neşri, bu kaydı Koyunhisar Savaşı tarihine 1302'ye koymayı daha doğru bulmuştur. İnalcık'a göre 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyılda yazılan Osmanlı tarihlerinden, İdris Bitlisi, Kemal Paşazade, Ruyhi, Lutfi Paşa ile üç temel kaynaktan (Aşıkpaşazade, Neşri ve Anonim Tevarih-i Al-i Osman) birini, ikisini veya her üçünü kopya etmek veya bağdaştırmak dışında yeni bir şey içermezler.[49]

[49] Halil İnalcık, "Osman Gazi's Siege of Nicaea and the Battle of Bapheus", *The Ottoman Emirate (1300-1389)*, ed. Elizabeth Zachariadou, Crete University Press, Rethymnon,1993, Halil İnalcık, " İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi", *Tarih Boyunca İznik*, ed.Oktay Aslanapa, Halil İnalcık, Işıl Akbaygil, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2004., s. 59-85.

Bizans imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede sivrilen karizmatik bir bey durumunda yükseltmiştir. Barkan'a göre demografik olgu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu izah eden en önemli olgudur. Bu olay *"Anadolu'da büyük bir kesafet teşkil edecek şekilde sıkışmış kalmış olan halk yığınlarının ve bu arada bilhassa göçebe Türkmen aşiretlerinin boş toprak bularak yayılma ihtiyacına"* bağlanır. *"İmparatorluğun teşekkülü tarihi, biraz da bu nüfus kalabalıklarının yer ve yurt değiştirmesi ve yeni ülkelerde kendilerine vatan kurması faaliyetinin bir tarihidir."*[50]

Pachymeres, bu zaferle Osman'ın şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgesine yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Neşri, onun beyliğini bu tarihe koymakta haklıdır. Bafeus Savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey prestiji kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. Böylece 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı Beyliği'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul etmek gerekir.

Yalak-Ova Savaşı'nın Siyasal Sonuçları

1. Dimbos Zaferi (1303). "Tekfurlar (Bursa, Adranos, Kestel, Kite) dağa arka verdiler, durdular, gayetde kırkun oldu. Kestel tekfuru düştü." (*Aşıkpaşazâde*)

2. Bursa Kuşatması, Kite'nin Fethi (1303). "Hisarın aldılar, içine er kodular, vilayetin hıfz ettiler." (*Aşıkpaşazâde*)

3. Sakarya Seferi (1304). "Çadırlı Tekfuru ve Lefke Tekfuru muti olup karşu geldiler. Memleketlerin teslim etdiler... Akhisar Tekfuru kaçdı... Gaziler hisarı yagma etdiler. Geyve'ye vardılar. Kâfiri hisarı boş komuş gitmiş... Vilâyet mukarrer oldu." (*Aşıkpaşazâde*)

4. "Tüm Mesothynia akıncıların ayakları altına düştü... Chele (Şile) ve Anadolu kavağındaki tepede Hieron (Yoros) kaleleri onların saldırılarına hedef oldu" (*Pachymeres*), (1304).

5. Pylai (Topçu İskelesi) ve Pythia (Yalova) halkı Chalcedon (Kadıköy) halkı, Halizônlar (İzmit-Yalova) arası güç duruma düştüler. (*Pachymeres*)

6. Yalak-Ova zaferi haberi Paflagonya Türklerine erişdiğinde Osman Gazi'nin adı etrafa yayıldı. (*Pachymeres*)[51]

Sosyal Sonuçları

1. 1303 yılında Kite'nin fethinden sonra Bursa'nın batısındaki ovalara ve yaylalara iskan başlatılmış olmalı.[52] (Yörük cemaatleri, Kaymakoba, Mirzaoba, Çepni köyleri)

2. 1303 yılında Kestel'in fethinden ve Bursa'nın kuşatılmasından sonra da, bölgenin kuzey ve doğu topraklarına iskan yapılmış olmalı. (Kızıklar, Muratoba, Barak-Fakı, Baba-Sultan, İğdır)

3. Karye-i Aksu: Der- tasarruf-ı Samit Dede "Çiçek Dedeşenlettiği yerde temekkun idub, haymana evlerden ve raiyyet kaydolunmamış kimesnelerden geturub." (*Tahrir Defteri*)

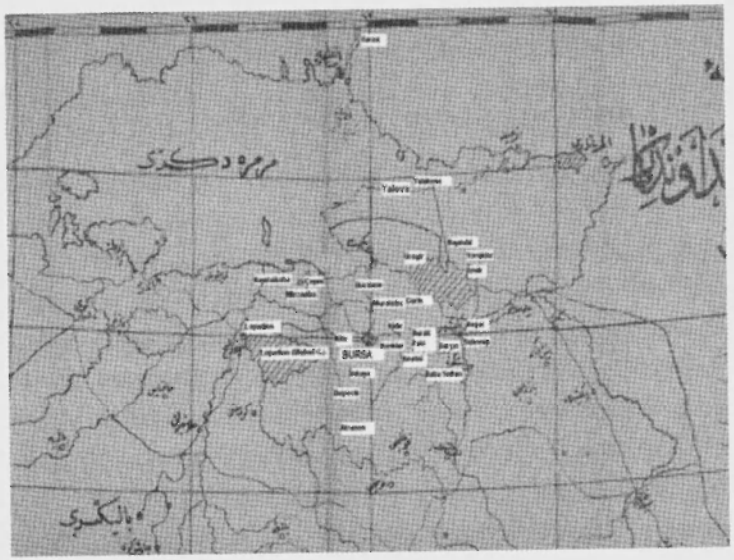
4. "Bursa şehri dışında sıcak akan bir memba var, iki hamam var. Orayı Türkmen hükümdarlarından biri yaptır-

[50] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ.Ü. Iktisat Fakültesi Mecmuası*, XIII, 1-4, 1954.

[51] Özer Ergenç'in sunduğu bildiride öne çıkan ve "karizma", ortaçağ devleti için gerekli olan hanedan kuruluşunu sağlayacaktır.

[52] Ömer Lütfi Barkan- Enver Meriçli, *Hüdavendigar Livası Tahrir Defteri I*, TTK Yayını, Ankara, 1988.

mış. Bu şehirde Ahi Şemseddin'in zaviyesinde konakladık... Bursa'dan sonra geceyi Gürle kasabasında bir ahi yiğidimiz zaviyesinde geçirdik."[53] Bölgede mevcut 1333 tarihli ahi zaviyeleri, demografik gelişmenin ürünü olmalıdır.

Osmanlıların en önemli avantajlarından birisi de tarihi İpek Yolu'nun önemli kesişme noktalarından biri olan Güney Marmara bölgesinde kurulmuş olmalarıdır. Böylelikle hem Bizasn'a komşu olarak yaptığı mücadelelerde diğer Türkmen gruplarının da desteğini kazanmış hem de sosyo-ekonomik bağlamda çok önemli bir noktaya yerleşmiştir.

[53] *İbni Batuta Seyahatnamesi*, çev.A.Sait Aykut, İstanbul, 2000, s.428 vd.

YARINKİ TÜRKİYE'NİN OSMAN BEY'DEN ÖĞRENECEKLERİ

Yakup Bilgin KOÇAL

Kuruluşu Yeniden Düşünmek

Bizim insanımız hiç kompleks duymadan sadece ticaret yapmamış, kültür değiş tokuşuna da açık olmuş; beraber eğlenip sevmiş ve aile olmuştur. Halkımız Mevlana gibi aşk felsefesinin büyük değerler geleneğinden geliyor. Yunus'lar, Hacı Bayram'lar bu toprakların en yüksek değerleridir. İpek Yolu'na egemen olan Osman Bey, altı asırlık bir cihan devletini kurdu. Geleceğin güçlü Türkiye'sini kurmak için "Bilgi Yolu"na egemen olmak gerekiyor. Bu sebeple 27 Temmuz 1302'nin verdiği tarihsel sorumlulukla Türkiye ve dünya için "Küresel Bilişim Şehirleri" hedefine sahip olmak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

KURULUŞU YENİDEN DÜŞÜNMEK

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan
Yarınki Türkiye'nin İnşasına,
Tarım Toplumundan Ağ Toplumuna

Fütüroloji en yüzeysel manâsıyla gelecek bilimidir. Dünya'da bilimselliği halen tartışılan ancak medeniyeti anlamada ve anlamlandırmada çok önemli fonksiyonları olduğu noktasında ise kesin bir kanaat mevcuttur. Tabii ki düşüncenin her türlüsünde olduğu gibi fütürolojinin de bir disiplini vardır. Bu disiplinde fütüroloji çalışmasını yapacak olanlar geçmişi, ânı ve geleceği kuşatmalılardır. Dolayısıyla hedef zamanın tümü oluyor. Çünkü aslında geleceği yönetebilmek, yaşadığımız sürecin dinamiklerini doğru okuyup, sebep netice ilişkilerini çözümleyip, geleceğin üzerine inşâ edileceği zemini anlamaktan geçiyor. Fütüroloji çalışmalarına bu disiplin çerçevesinde bakıldığında, aslında yüzeysel mânâsının ötesinde geleceği anlamlandırmayı içermediği, geçmişin ve ânın da anlaşılmasını sağladığı görülmektedir. Fütürolojinin bu yapısal özelliğinden dolayı tarihte yaşanan, büyük ve önemli "dönüşüm" süreçlerini oluşturan dinamiklerin bilinmesi, bugünden yarına çizilecek yol haritasının etkin unsurlarını belirlemede katkı sağlayabilir. Tarih hakkında iki tavır benimsemek mümkün; birincisi, eski devirler de olup bitmiş işler, eski efsaneler, diyerek, tarihe itibar etmemek; ikincisi de tarihi hadiselerin sebeplerini an-

lamaya çalışarak ve tarihi bir mânâda yorumlayarak, ondan istifade etmeye çalışmaktır.

Fütürolojinin zamanla olan ilişkisini açıkladıktan sonra üzerinde durmamız gereken bir diğer nokta da geleceği şekillendirmenin mekân ve diğer etkenler üzerinden bir şuura dönüşmesidir. Zamanın, mekâna ait ve sosyal diğer etkenlerle bağlantıları kurulduğunda karşımıza çıkacak olan öngörünün hedef ve yöntem özelliği de olacaktır. Ancak geleceği tasarlamak gibi çok boyutlu ve çok etkenli bir düşünme yönteminde bu tür karmaşık bağlantılar konuyu olduğundan daha da güç kılmaktadır. Fakat bu noktada asıl önemli olan zamana, mekâna ve çok etkene bağımlılığına rağmen, neticeyi doğuran ağırlıklı sebebi görebilmek, geleceği yönetmekte bizim için yönlendirici bir şuur yaratacaktır.

Bu yazıda da şimdiye kadar fütürolojinin ifade edilen özelliklerinden hareketle yani zamandan mekâna ve diğer sosyal bağlamlara kadar uzanan bir çizgide dünyada özellikle internetin icadıyla gelişen bilgi teknolojilerinin ne gibi değişimlere yol açacağı sorusu üzerinden bir gelecek çalışması yapılacaktır. Zaman ve mekân itibariyle Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile yarınki Türkiye'nin inşası seçilmiştir. Dolayısıyla tarihsel bir olay olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun benim de lise yıllarımdan hocam olan Nuretttin Topçu'nun, yarınki Türkiye'nin inşası tasarımına nasıl ışık tuttuğu fütüroloji disipliniyle tartışılacaktır. Tabii ki bu çerçevede aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarının tarım toplumu özelliği göz önünde bulundurularak geleceğin ağ toplumunda Türkiye'nin yerinin ne olacağı da analiz edilecektir.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu

Prof. Dr. Halil İnalcık'ın Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkındaki son çalışmalarıyla, uzun yıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin küçük bir Anadolu Beyliği iken nasıl olup da büyük bir küresel devlete dönüştüğü sorusu başka boyutlar kazanmaktadır. Çünkü İnalcık 1993 yılında Girit'teki tarih sempozyumundan 27 Temmuz 2009 yılında Yalova'da düzenlenen Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Sempozyumu'na kadar olan süreçte ifade ettikleriyle yaygınca bilinen iki ezberi bozmuştur. Bu ezberlerden ilki Osmanlı Devleti'nin 1299 yılında değil 27 Temmuz 1302 tarihinde; Söğüt'te değil Yalova'da kurulduğunu söylemesidir. İnalcık gibi bilge bir tarihçinin sözlerini basit bir tarih ve yer tartışmasına indirgemek her şeyden önce onun bilimsel şahsiyetine saygısızlık olacaktır. Çünkü İnalcık'ın yaptığı tarih ve mekân tespiti çok derinde ekonomik ve sosyal tespitler içermektedir. Peki, Osmanlı Devleti'nin 27 Temmuz 1302 tarihinde Yalova'da kurulmuş olması hangi ekonomik ve sosyal mânâları içermektedir?

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili en temel soru, ondan daha büyük çapta beylikler olmasına rağmen Osmanlı Beyliği'nin Selçuklu'nun mirasını devralarak neden ve nasıl büyük bir küresel güç haline geldiğidir? İnalcık'ın son çalışmalarıyla da görüldüğü gibi Bizans İmparator'u diğer beyliklere nazaran neden Osmanlı Beyliği'nin faaliyetlerini daha fazla ciddiye almış ve hassa ordusu kumandanı Mouzalon'u Osman Bey'e karşı göndermiştir? Çünkü Osman Bey'in Bizans üzerindeki tehdit alanı diğer beylikler gibi ayrı ayrı siyasal, sosyal ve ekonomik etkilere sahip değildi.

Osman Bey'in tehdit alanı İznik gibi hem Bizans açısından sembolik anlamlar taşıyan bir kente ulaşmakta hem de tarihi İpek Yolu'nun önemli kesişme noktalarından biri olan Hersek bölgesine uzanmaktadır. Dolayısıyla Osman Bey 27 Temmuz 1302 tarihinde gerçekleşen Bafeus Zaferi'yle sadece "karizmatik" bir galibiyet kazanmış olmuyor; aksine ekonomik, sosyal ve siyasi olarak İpek Yolu'nun önemli bir kavşak noktası olan Hersek bölgesinde ele geçirdiği "İpek Yolu" bağlantısıyla bir devletin ekonomik, sosyal ve siyasal gereklerini meydana getirmiş oluyordu. Ancak bu noktada akla gelebilecek muhtemel bir soru "yol" kavramının ve aslında kentleri birbirlerine bağlayan bu yolların öneminin ne olduğudur? Çünkü aslı itibariyle elde edeceğimiz geleceğe dair bakış açısının şifreleri yollarda gizlidir.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Kentler ve Yollar

Osman Bey, Bafeus Zaferi'yle birlikte İpek Yolu'nun önemli bir kavşak noktasını ele geçirmiş ve böylelikle kentleri birbirine bağlayan yollar sistematiğiyle Osmanlı'yı güç dengesi yapacak ekonomik, siyasal ve sosyal zemini elde etmiştir. Bu zeminde ticareti şekillendirerek ticaret üzerinden kültürel, sosyal ve ekonomik gelişime yön verme imkânı elde etmiştir. Dolayısıyla uluslararası ticaretin dinamiği olan kentler ve yolların önemi karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki kentlerin doğuşundan evvel de uluslararası ticaret vardı, ama bu ticaret, uzak mesafelere kolayca taşınabilecek olan mallarla, değerli taşlarla sınırlıydı. Etkili taşımacılık yöntemleri geliştirilene kadar büyük miktarlarda ihtiyaç maddesinin ticareti mümkün olmadı, çünkü yol olmaması önemli bir sorundu. Diğer yandan gemi taşımacılığı, 19. yüzyılda demiryolunun icadına kadar en hızlı taşımacılık yöntemi oldu. Bu gerekçeyle 19. asra kadar gelişme gösteren kentler liman kentleri oldu. Sonraları demiryolunun üzerindeki kentler, daha sonra da ulaşımı karayolu ile sağlanabilen kentler gelişme dinamiğini yakaladı. Osmanlı modernleşmesini inceleyen Kemal Karpat kentlerin gelişimini şöyle anlatıyor:

"Ekonomi, özünde tarıma dayalıydı ve bunun da en büyük kısmı geçinmek içindi. Tarımın uzmanlaşmış, ihracata yönelik sektörleri, limanlara kolay ulaşıma sahip küçük şehirlerin etrafında toplanmıştı. Dolayısıyla, taşımacılık, depolama ve bunlarla alakalı hizmetler çerçevesinde iş imkânı sağlayabilecek bu küçük şehirler ve liman şehirleri gelişti. Osmanlı büyümesinin on altıncı yüzyıldaki ilk dönemi, büyük ölçüde imalat, pazarlama ve inşaat alanlarındaki genişlemenin bir sonucuydu; dolayısıyla gelişme hammadde ve pazarlarına yakın olan iç kesimlerdeki şehirlerde gerçekleşti. Edirne, Saraybosna, Filibe, Bursa, Konya, Halep, Şam, Kayseri, Bağdat ve Kahire gibi bu dönemin büyük şehirlerinin hepsi özünde iç bölge yerleşimleriydi. On dokuzuncu yüzyılda ise, dış ticaretin liman şehirlerini tarımsal ürünlerin Avrupa'ya ihraç kapısı haline getirmesiyle, şehirleşme temel olarak kıyı bölgelerini tercih etti. Sonuç olarak, Selanik, Trabzon, Samsun, İzmir, Beyrut, Hayfa, İskenderiye gibi şehirler önemli büyüme yaşadılar."

Kent içindeki insan yapısı değişip çoğaldıkça sosyal, kültürel ilişkilerle kentin kimliğinde ve kent içi iktisadi mücadelelerde değişimler meydana geldi. İnançlar, zihniyetler kentlerin mimarisini ve ruhunu belirlese de, zenginliği yaratan hep ticari potansiyelleri oldu. Ortaçağ kentleri-

nin kökenlerini kitaplaştıran Henri Pirenne şöyle yazıyor:

"Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Ne antik çağda ne de modern zamanlarda bu durumun dışında kalan bir durum olmamıştır. İklim, halk ve din ayrılıkları, tıpkı çağların ayrılıkları gibi önemsizdir. Bu, geçmişte Mısır, Babil, Yunanistan kentlerinde, Roma ve Arap imparatorluklarında geçerli olmuş bir kuraldır; tıpkı günümüzde, Avrupa, Amerika, Hindistan, Japonya ve Çin kentlerinde geçerliliğini koruduğu gibi. Bu evrensellik, zorunlulukla açıklanmaktadır. Gerçekten, bir kent grubu, ancak yiyecek maddelerini dışarıdan getirerek yaşayabilir. Ancak, bu dışalımın, buna denk düşen ya da bununla eşdeğerdeki mamul ürünlerin dışsatımıyla dengelemesi zorunludur. Böylece, kentle çevresindeki kırsal bölge arasındaki sıkı bir karşılıklı hizmet ilişkisi kurulur. Bu karşılıklı bağımlılığın sürdürülmesi için ticaret ve sanayi vazgeçilmez öğelerdir; sürekli bir alışveriş sağlamak için birincisi, değişim amacıyla mal sağlamak için de ikincisi olmasaydı, kent yok olup giderdi. Kentlerin, ticaretin gelişimine ayak uydurarak nasıl çoğaldıklarını belirlemek kolaydır. Kentler, ticaretin yayıldığı tüm doğal yollar boyunca belirmişlerdir. Ticaretin ayak izlerinden doğmuşlardır denebilir. Önce yalnız deniz kıyılarında ve ırmak boylarında ortaya çıkmışlardır. Daha sonra, ticaret yayıldıkça, bu ilk etkinlik merkezlerini birbirine bağlayan başka kentler kurulmuştur."

Çağımızın en önemli tarihçilerinden birisi olarak kabul edilen Fernard Braudel *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* adlı çalışmasında, tarihin oluşumunda ve kentlerin varoluş hikâyesinde yolların önemini detaylı bir şekilde anlatır. Kitabının önemli alt başlıklarından biri; "İnsani Birlik: YOLLAR ve KENTLER, KENTLER ve YOLLAR." Biraz Braudel'e kulak verelim:

"Akdeniz ancak, insanların hareketleriyle, bunların gerektirdiği bağlantılarla, onları bir yerlere ulaştıran yollarla birliğe sahip olabilmektedir. Lucien Febvre, 'Akdeniz yollardır' diye yazmaktaydı; kara ve deniz yolları, nehir ve ırmak yolları, muazzam bir arazi ve düzenli bağlantılar ağı, hayatın sürekli dağılımı, adeta organik bir dolaşım. 'Gerekli durakları olmayan hiçbir yol yoktur: Bir liman, denize çıkışı olan bir fuar, bir kervansaray veya bir han. Çoğu zaman bu duraklar, onlar olmasaydı canlı yolların olamayacağı bu konaklar, herkesin onlara acele ile sevinçle vardığı mekânlar... Akdeniz'deki insani birlik, aynı zamanda hem bu yol mekânı, hem de bu kentsel mekân; bu hatlar ve güç merkezleridir. Kentler ve yollar, yollar ve kentler yalnızca aynı insani mekân teçhizatından başka bir şey değillerdir. Biçimi, mimarisi, onu aydınlatan uygarlık ne olursa olsun, Akdeniz kenti yol yaratıcıdır ve aynı zamanda onlar tarafından yaratılmıştır. Vidal de la Blache bunu Amerikan kentlerine ilişkin olarak da söylemiştir. Denizin kaderi çoğu zaman sadece bir yolun, bir kentin, bir başka yolun, bir başka kentin zararına olmak üzere kazandığı zafere bağımlı olmaktadır."

Sanayi devrimi ile kentler büyümeye devam etti ve bileşimleri önemli ölçüde değişti. Meslekler ve zanaatlar gittikçe daha da ayrıştı. Batı dünyasında burjuvazi kent içinde aristokrasiye karşı verdiği siyasi mücadeleyi yüzyıllık sürecin sonunda kazanarak, iktidar yapısını değiştirdi. "Ayaktakımı" sanayi proletaryasına dönüştü. İşçiler sayıca diğer kent nüfusunu geride bıraktı. Başlangıçta işçiler açısından kötü olan hayat şartları, zaman içinde demokrasi mücadelesiyle iyileşti. Kapitalistler uluslararası sömürgecilikten elde ettikleri pastayı hemşerileri ile paylaşarak hem kentlerin hem de insanların yaşam standartlarını yükselttiler.

Burjuvazisi bulunmayan doğu dünyasının kentleri ise çarpık sanayileşmenin etkisi ile göç akınına karşı duramayıp, darmadağın oldu. İstanbul gibi, Osmanlı'nın birçok cennet mekânları cehenneme dönüştü.

Sanayi toplumunda kentler, yerel özerkliği olan birer idari merkez olmakla beraber, gerçek siyasi nüfuzları bütün bir ülkenin bileşimine bağlı kaldı. Çünkü bu asrın "modern şekillendirmesi", sadece bir kentin değil bütün ülkenin savunmasına yöneliktir. Sanayi toplumunda kentler bütün bir ülkenin bileşimine bağımlıydı. Çünkü sermaye, bilgi ve teknoloji ulusaldı. Ama şimdi küresel ekonominin yeni konumu, iletişim ağı aracılığıyla sermaye, bilgi, teknoloji, görüntüler, sesler ve sembollerin hepsi akışkan hale gelerek ulusal ölçekte sınırlandırılamaz hale geldiler, yani onlar da küresel oldular. Ekonominin temelindeki bu değişimin kentleri etkilememesi düşünülemez. Yeni ekonomide iletişim ağlarının sağladığı akışkanlık kentleri mekân olarak ortadan kaldırmayacak, ama bu akışkanlığın "ağ" mantığı kent tarafından hazmedilecektir. Nasıl ki, sanayi toplumunun hakim iktisadi dinamiğinde demiryolları "ekonomik bölgeleri" ve "ulusal piyasaları" tanımladıysa, ya da yurttaşlığa ilişkin, sınırlara dayalı kurumsal kuralların kapitalizm ve demokrasinin ticarete dayalı kökenlerinde "kentleri" ifade ettiyse, ağı oluşturan teknolojik altyapı ve küresel ekonominin işleyişi kentleri yeni baştan tanımlayacaktır. İnsanlar hâlâ kentsel mekânlarda yaşayacak ancak toplumlarımızdaki işlev ve iktidar, bu akışkanlık etrafında örgütlendiğinden, bu mekânların anlamını ve dinamiğini temelden değiştiriyor, değiştirecektir. Yazının başında Osmanlı Devleti'nden

geleceğe bir projeksiyon tutacağımızı söylemiştik. Osman Bey Bafeus Zaferi'yle kurguladığı "yeni yollar sistematiğiyle" küresel bir devletin ekonomik, sosyal ve siyasi zeminini oluşturmuştu. Cemil Meriç'in *Bu Ülke*'sinde yaşayan bizlerin yarınki Türkiye'yi kurmak için nasıl yollara ihtiyacı var?

Yarınki Türkiye ve Ağ Toplumları

Tarih metodolojileri açısından Fernard Braudel'in yaklaşımını doğru bulmuşumdur. Yollar çok önemlidir diyor Braudel. Yollar insanlar arasında bağlantılar kurar, bağlantıların gelişmesiyle ekonomik ve sosyal ilişkilerin geliştiği bir yapı meydana gelir ve tarih buradan oluşur. O zaman atların gittiği yollar, sonra gemilerin gittiği yollar ve limanlar büyük gelişmeler gösteren yollar olmuştur. Ama şimdi üçüncü binyıldayız, Dünyanın geldiği bir başka yol var. Bu da internet yoludur. Artık ne gemi, ne araba... Bütün bunlardan hızlı gelişen bilgi toplumunun bir neticesi var. O da internet yoludur. Burada neye, nasıl karşı duracağız? Neyi muhafaza edeceğiz? Bu dinamikleri kullanarak kendi gelişimimizi nasıl sağlayacağız?

Tarihi anlamak önemli ama neticede "tarih" geçmiştir. Bugün başka bir dünyada yaşıyoruz. Özellikle 1970'lerden bu yana çok hızlı değişen ve dönüşen kapitalist sistemin yeni paradigmasını anlamak adına, bilim adamlarının ortak kabulü haline gelen temel dinamikleri sıralayalım ki, gelecek üzerine beyin fırtınası yapabilmek için çerçeveyi oluşturmuş olalım;

- Sermaye akışkan hale gelerek globalleşti.
- Emek esnekleşerek sendikal dayanışma gücünü yitirdi.
- Üretim süreci zaman ve mekândan bağımsız hale geldi

Medeniyetlerin oluşumunda felsefenin, düşüncenin çatışması ve yoğrulmasının yarattığı dinamizm vardır. Toynbee'nin ve İbn-i Haldun'un tarih yorumlarında "medeniyet" zirveye ulaşınca durgunluk başlar. İslam medeniyetinin (aynı zamanda tarım toplumunun) zirvesi olan Osmanlı da bu durgunluğu yaşadı. Peki, halen medeniyetsel yapı itibariyle yaşadığımızı söyleyeceğimiz bu durgunluk nasıl aşılabilir? Bunun en önemli sosyo-ekonomik zemini elbette öncelikli olarak çağın gereklerini kavramaktan geçmektedir. Bunu bir ekonomik örnekle şöyle okumak mümkündür:

Dünya pazarlarına sattığı malların kilo değeri açısından ülkeler 3 sınıfa ayrılıyor.

En alt sınıf: İhraç ettiği malların kilosu "1 cent ile 10 dolar arasında" kalan ülkeler.

Orta sınıf: İhraç ettiği malların kilosu "10 dolar ile 1000 dolar arasında" kalan ülkeler.

Üst sınıf: İhraç ettiği malların kilosu "1000 dolar ile 1 milyon dolar arasında" kalan ülkeler.

Türkiye en alt sınıfta! Orada çakıldı ve maalesef, ihraç ettiği malların kilosunu 1000-1.000.000 dolara sıçratacak, "katma değeri yüksek teknoloji ağırlıklı ürünlere" atlayacak hamleleri planlayan bir eğilim içinde gözükmüyor. Günümüzün doğru kriteri bu ise, asıl soru kısa veya orta vadede ihraç edeceğimiz malların kilosunun 1000 doların üzerinde olma hedefine nasıl ulaşabileceğimizdir. Ulusal hedeflerin yanı sıra, küresel eğilimlerle çelişmeyen yerel modellerin de oluşması gerekir. "Yeni Kent Kimliği"nin, "katma değeri" yüksek ve netice olarak yerel pazarda harcanabilir paranın maksimum olacağı sektörlerle bütünleşmesi doğru strateji

olarak gözüküyor. Elbette bu yeni sosyo-ekonomik yaşam yeni bir toplumsal yapıyı da beraberinde getirmektedir. Bu yapı da "Ağ Toplumları"dır. Genel tabloyu değerlendirdiğimiz zaman aslında bir mânâda Sanayi Devrimi sürecinde yaptığımız hatayı tekrarlıyoruz, yani Bilgi (veya Ağ) Toplumu'nun ayırt edici özelliğini anlamadan toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyi mümkün kılmaya çalışıyoruz. Mesela cep telefonun kullanımının ve bilgisayar donanımının çoğalması sadece gelişmişlerin pazarı olmamız anlamına gelir. Bu yapı içerisinde var olabilmenin en önemli şartı üretebilir olmaktan ve bunun için "Ağ Toplumları" yapısının kavranmasından geçmektedir. Çağımızın en popüler sosyologlarından biri olan Manuel Castels'in penceresinden "Ağ Toplumu'nu" tanımaya çalışalım. Anthony Giddens onu günümüzün Max Weber'i veya Karl Marx'ı olarak tarif ediyor:

"Bir Ağ Toplumu, ağlardan daha doğrusu enformasyon ağlarından oluşmuş sosyal bir yapıdır. Bir ağ ise, birbirine bağlı ama merkezi olmayan bir nodlar (düğümler) kümesidir. Toplumumuzdaki egemen faaliyetler ağlardan oluşmaya başlamıştır. Şirketler, web sitelerini kullanarak üreticilerini ve müşterilerini birbirine bağlarsa, dolayısıyla doğrudan müdahaleyi azaltırlarsa birer enformasyon ağı haline gelirler. Danışmanlık firmaları belli projeler için uzmanlarıyla temasa geçip onları e-posta veya video-konferans ile bir araya getirip proje sürecinde bir arada tutarlarsa o zaman birer enformasyon ağı olurlar. Çok-uluslu şirketler, içsel olarak adem-i merkezi olan yapılarını dünyadaki yüzlerce üretici ile irtibatlandıran uluslar-üstü üretim ağlarını kurdukları zaman enformasyon ağı haline gelirler, zira üretim ve dağıtım ancak elektronik olarak desteklenen enformasyon değiş-tokuşu temelinde mümkündür."

Tarım toplumunun temel üretim dinamikleri emek ve topraktı. Sanayi toplumuna gelişte bu dinamiklere sermaye eklendi. Tarım toplumu yaşanırken de para vardı, ama üretim faktörü olarak sermayeye dönüşmemişti. Paranın sermaye olarak birikimi, en güçlü belirleyici olarak kalkınmışlığın göstergesi oldu. Yeni toplumsal yapıda bilgi dinamik bir faktör olarak emek, toprak ve sermayeye eklemlendi. Bilgi her zaman vardı. Bir ağ içinde işlenmesiyle üretim gücü haline dönüştü. Eskiden de ağlar vardı. Ama geleneksel olarak ağlar, belli bir sınırın ötesine geçme kapasitesine sahip değildiler. Ağlar geçmişte koordinasyon işlevlerinde, büyük kaynakların idare edilmesinde ve onları belli bir yöne sevk etmede başarısız olmuştur. Buna karşılık, merkezi ve hiyerarşik örgütlenmeler kaynakları harekete geçirmede ve bir emri yerine getirmede daha etkiliydiler; böylece savaş yapmak, endüstri üretimini gerçekleştirmek ve ulus-devleti idare etmekte anahtar yapılar haline geldiler. Yeni enformasyon teknolojileri bütün bunları değiştiriyor. Ağlar bir anda karar vermeyi koordine etme, ortak görevlerin yerine getirilmesinde adem-i merkezileşmeyi sağlamayı başardılar. Ağlar, artık gerçek zamanda emir verme geri bildirim alma yeteneğine sahip oldular; çok yönlü ve interaktif olabildiler.

Saskia Sassen *The Global City* adlı çalışmasında, küresel kentlerin dört yeni işlevi olduğundan bahsediyor: Öncelikle, dünya ekonomisinin örgütlenmesinde hayli yoğunlaşmış komuta merkezleri haline gelmiş olmaları, finans ve uzmanlık gerektiren hizmet şirketlerinin kilit yerleşimleri olmaları, önde gelen sektörlerde yeniliklerin üretimi de dahil üretim merkezleri olmaları ve üretilen hizmetlerin piyasaları olmaları. Yeni ekonomiye damgasını vuran şey, telekomünikasyon bağlantıları, mikro elektroniğe dayalı kesinlik, parçaların üretiminde esneklik sayesinde üretim sürecinin birliğini sağlarken, bir yandan da üretim sürecini farklı yerlere dağıtabilecek teknolojik yetkinliğe ve örgütlenme kapasitesine sahip oluyor. Sosyolojinin yeni gözdeleri olan, kent sosyologlarının tanımlamalarına göre "Küresel Kent" bir mekân değil, bir süreçtir: İleri hizmetlerin üretim ve tüketim merkezleriyle, bu merkezleri destekleyen yerel toplumları küresel bir ağ içinde birbirine bağlayan, bir yandan da bilgi akışına dayalı olarak bu merkezlerin arka bölgeleriyle bağlarını zayıflatan bir süreçtir. "Küresel Ekonomi", şirket ağlarının sarmal haline gelmiş faaliyetlerini koordine edebilecek, yenileyebilecek, yönetebilecek komuta ve kontrol merkezleri etrafında örgütlenmiştir. Tarımdan enerjiye, finanstan reklamcılığa, ya da başka tür hizmetler olsun bütün ekonomik süreçlerin temelidir. Bütün bu hizmetler bilgi üretimi ve bilgi akışına indirgenebilir. Dolayısıyla ileri telekomünikasyon sistemleri, bu hizmetlerin dünyanın farklı köşelerini mesken tutmaları mümkün olabilir. Küresel Kent, sanayi toplumunda olduğu gibi, birkaç kent merkezinin hiyerarşisinin tepesinde yer almasına indirgenemez. Bu, ileri hizmetleri, üretim merkezlerini ve piyasaları küresel bir ağ çerçevesinde, farklı bölgelere yerleşmiş faaliyetlerin küresel ağ karşısındaki göreli önemine bağlı olarak farklı yoğunluklarda, farklı ölçeklerde birleştiren bir süreçtir.

En büyük fırsatları çağ dönüşümlerinde yakalamak söz konusudur. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş için hızlı bir dönüşüm yaşamıyor muyuz? Şimdi fırsatları değer-

lendirme zamanıdır. Teknolojik gelişmeler ve yarattığı yeni fırsatlar engellenemez. Ne interneti yok sayabilirsiniz, ne de değişen zaman ve mekân kavramlarını. Amerika'nın popüler yazarı Thomas L. Friedman *The World is Flat* adlı eserinde 2000 yılını milat olarak ele alıyor ve gelişen internet ve yazılım teknolojileri ile dünyanın artık yuvarlak olmadığını iddia ediyor. 1492 yılında Kristof Kolomp dünyanın yuvarlak olduğunu varsayarak Hindistan'a ulaşabileceğine inanıyordu. Amacı, o zamanlar servetin kaynağını oluşturan nesneleri (değerli madenler, ipek, baharat gibi) bulup kendi ülkesine transfer etmekti. Friedman'ın macerası ise yine Hindistan'a doğru, ama aradığı nesneler ve donanım değil. Aradığı bugünün servetinin kaynağını oluşturan beyin gücü, karmaşık algoritmalar, bilişim işçileri, çağrı merkezleri, iletim protokolleri ve optik mühendislikte yapılan atılımlar...

1492'den 1800'lere kadar yaşanan süreçte değişimin esas gücü ülkenizin ne kadar kas gücüne sahip olduğu ve bu gücün ne ölçüde yaratıcı kullanıldığıydı. O dönemde esas soru şu idi: Küresel fırsat ve rekabette ülkemin yeri neresi?

İkinci dönem 1800'lerden 2000'e kadar devam etti. Bu süreçte değişimin esas motoru çok uluslu şirketlerdi. Bu çağın itici gücü, çağın başlarına buhar makinesi ile demiryollarındaki, sonlarında ise telefonlar ve merkezi işlem birimlerine kadar donanımdaki atılımlardı. Bu çağın esas sorusu da şu oldu: Küresel ekonomide şirketimin yeri neresi?

2000 sonrasında ise küreselleşmenin itici gücü ve bu çağa biricik karakterini kazandıran şey, küresel düzeyde işbirliği yapmak ve rekabete girmek için bireylerin ele geçirdikleri yeni güçtür. Bireylerin ve grupların bu kadar

kolay ve pürüzsüz küreselleşmesine olanak veren kaldıraç ise, beygir gücü ve donanım değil, hepimizi kapı komşusu haline getiren küresel fiber optik şebekeyle birlikte yazılımdır. Artık bireyler şu soruyu sorabilirler: Küresel fırsat ve rekabette benim yerim neresi?

Bütün çabamız geleceği nasıl inşa edeceğimizin cevabını bulmaya çalışmaktan ibaret. Geleceği, dün ve bugünün üzerine inşa etmenin, sosyal bilimler açısından bir mecburiyet olduğunu unutmadan, öngörüde bulunmanın bize çizeceği yol haritası, mevcut imkân ve potansiyelimizi israf etmeden ve tüm enerjimizi bir noktaya harcayarak, en ideal neticeyi elde etmemizi sağlayacaktır. İdeal diye tanımladığımız netice, kardeşlik kültürünün egemen olduğu, toplumsal refah ve mutluluğun gerçekleşmesidir. Dünden çıkardığımız iki temel ders var. Biri, eğer zamanın şartlarına göre göreceli olarak nitelikli insan gücüne ve güçlü iktisadi yapıya sahipseniz tarihin önlenemez diyalektiğinin her zaman ideal neticeyi oluşturabildiği, dönüşümü gerçekleştirmek üzere karşınıza fırsatlar çıkarabildiğidir.

İkincisi, kentlerin iktisadi büyümesinde kara, deniz ve hava yolları, yani ulaşım kolaylığı nasıl en önemli belirleyici etken olmuş ise, çağımızda da aynı dinamiği elektronik yolların sağladığıdır. Bugünün dinamiklerini anlamaya çalışırken önümüze iki yapıyı doğru algılama zorunluluğu çıkıyor. Biri, üretim süreçlerinin artık "zaman" ve "mekân"dan bağımsız olduğudur. Ekonomide küreselleşme olgusunu yaratan bu teknolojik gelişme, üretimin küresel boyutta parçalanmasını ve para akışının hızlanmasıyla emek-sermaye ilişkisini alt üst ediyor. Sermayenin ulusal niteliği

kalmıyor ve emeğin pastadan pay alma kazanımlarını yok ederek, sadece nitelikli emeğe küresel boyutta esnekleşerek ayakta durma şansını bırakıyor. İkincisi de bu gelişmeler netice olarak, son yüzyılın kalkınma paradigmasını kökünden tahrip ederek, "kalkınma" söylemini emperyalizmin bir aldatmacasına dönüştürüyor. Dün ve bugünün üzerine yaptığımız bu tahliller, geleceği inşa ederken iki kavramı esas almamız gerektiği sonucunu üretiyor. Biri, "nitelikli emek", diğeri ise "katma değer."

Bizim halkımız yüzlerce yıldır kardeştir. Mesela "ozan" veya "aşık" kültürü, bu kardeşliği, birliği ve sevgiyi kentten kente taşıyanın, çarşı-pazarda, loncada, tarikatta oluşturan ve aktaran araçtır. Tarih için Anadolu kentleri, İpek Yolu üzerinde bulunmanın yarattığı fırsatı da iyi kullanarak, her çeşit insana açık olmuştur. Bizim insanımız hiç kompleks duymadan sadece ticaret yapmamış, kültür değiş tokuşuna da açık olmuş; beraber eğlenip sevmiş ve aile olmuştur. Halkımız Mevlana gibi aşk felsefesinin büyük değerler geleneğinden geliyor. Yunus'lar, Hacı Bayram'lar bu toprakların en yüksek değerleridir. İpek Yolu'na egemen olan Osman Bey, altı asırlık bir cihan devletini kurdu. Geleceğin güçlü Türkiye'sini kurmak için "Bilgi Yolu"na egemen olmak gerekiyor. Bu sebeple 27 Temmuz 1302'nin verdiği tarihsel sorumlulukla Türkiye ve dünya için "Küresel Bilişim Şehirleri" hedefine sahip olmak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Nurettin Topçu yarınki Türkiye'nin kurucularını "Yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verenler" diyerek anlatıyordu. Yarınki Türkiye'yi inşa etmek için Anadolu'daki "aşkı" yeni yollarla ifade etmemiz gerekiyor.

EK:
HALİL İNALCIK HOCA'NIN OSMAN BEG BAŞLIKLI MAKALESİ

Halil İNALCIK

~

Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg

OSMANLI BEYLİĞİ'NİN KURUCUSU OSMAN BEG

Osmanlı Beyliği'nin ve hanedanın kurucusu Fahrüddîn Osman Beg ölümünde (1324) beylik, Eskişehir ile Bursa ovası arasındaki toprakları içeriyor ve beylik kuvvetleri Bizans'a ait Bitinya'nın iki önemli merkezi İznik ve Bursa'yı abluka altında tutuyordu. Osman ve beyliğin kuruluşu sürecini, Batı Anadolu'da kurulan diğer beylikler ve Anadolu Selçuklu devleti ve medeniyeti çerçevesinde incelemek gerekir.

Selçuklu devletinin Bizans'a karşı *Uc* emirlikleri; Denizli, Karahisar (Afyon), Ankara ve Kastamoni merkez olarak dört serhad (*Uc*) emîrülümerâlığı olarak örgütlenmişti. Bizans'a karşı kuzeyde Kastamoni-Eflani kesiminde Emîr Hüsâmeddîn Çoban, orta-kol'da Ankara merkezinde Emîr Kızıl Bey bulunuyordu. *Sipehsâlâr* (komutan) unvanıyla anılan *Uc* emîrleri, Selçuk devletinin (sultanın seçimi gibi) önemli kararlarında etkin oluyordu (Ibn Bîbî). Mogol baskısı (1343-1300) altında Selçuklu *Uc*'larında Türkmen kitleleri yığıldı (Abulfidâ); Bizans topraklarına akınlar ziyadesiyle arttı. Bu akınları örgütleyen askerî deneyimli *subaşılar*,[1] alp-gâzîler, Selçuklu *Uc* merkezlerinden geliyordu. Bu akınlar sonucu, Bizans toprakları üzerinde ikinci halka *Uc* beylikleri kurulmaya başladı. XIII. yüzyıl ikinci yarısında bu beyliklerin en güçlüsü, Kütahya havalisini feth eden Germiyanlılardı. Germiyan beyinin sübaşıları tarafından (Eflâkî ve Yazıcızâde) Batı Anadolu'da, 1300 tarihlerine doğru Ege denizine kadar

1 sü=asker.

Bizans topraklarında fetihler sonucu üçüncü halka Anadolu beylikleri kuruldu. Sultan-Öyüğü (Osmanlı döneminde Sultan-Önü)-Eskişehir bölgesinde, *Uc*'un en ileri hattında, Söğüt'te Ertuğrul idaresinde bir Türkmen boyu yerleşmişti.

Osman'ın babası Ertuğrul'a bağlı aşîretin bu *Uc* bölgesine nasıl, ne zaman geldiği hakkındaki rivayet[2] belirsiz ve yanlış hatıralar içerir. Neşrî'deki bir kayıt (I, 60) ilginçtir: Ertuğrul, aşîretiyle tâ Sürmeli-Çukur'a (Aras vadisi) kadar Anadolu ve Azerbaycan'da dolaştıktan sonra "gelip Engüri'ye karîb Karacadağ'a nüzül ettiler" (Bugün Ankara'nın güneyinde Karacadağ (1735 m) eteğinde tipik bir Türkmen köyü *Yaraşlu* var, eski adı Gülşehri; bu dağ üzerinde Karacadağ yaylasında antik çağa ait önemli şehir arkeoloji araştırmalara konu oldu). Ertuğrul (o zaman "henüz nev-cîvân", 93 yaşında öldü:[3] Alâeddin'in bir savaşında ona yardımcı olmuş.[4] Bu rivâyet, aslında tarihî bir gerçeğin belirsiz bir hatırasını yansıtır.

İznik Laskarid hükümdarlarından Yuannis III. Vatatzes (1222-1254) döneminde *Uc* Türkleriyle, özellikle 1225-1231 arasında savaş alevlenmiş, I. Alâeddin Keykubâd? Bitinya (Bithynia) *Uc* bölgesine gelerek mücadeleye katılmıştır. Bizans kaynakları ve Suryeli Ibn Nazîf kroniği Alâeddin'in seferleri hakkında kesin kanıtlar sağlamaktadırlar.[5] 1231'de Vatatzes, Marmara ve Trakya'da meşgul; Alâeddin ise Doğu Anadolu'da tehlikeli gelişmeler dolayısile 1231'de mücadeleye son vermişlerdir. Ibn Nazîf, Sultan Alâeddîn'in Vatatzes'e

[2] Aşıkpaşazade, I. Bâb; Neşrî, I, 50-70; İdrîs-Sa'deddîn, I, 12-18.

[3] Neşrî, 64, 78.

[4] Aşıkpaşazade 2. Bâb; Neşrî, 62.

[5] (Langdon, Byzantium's Last; C. Cahen, "Kastamonu" ve La Syrie du Nord).

karşı savaşta bazı kaleleri feth ettiğini zikreder. Osmanlı rivayetinde[6] Sultan Alâeddîn'in *Karacahisar* fethi hakkında notu tarihî bir gerçeklik kazanıyor. Ibn Nazîf'e göre Bizans-Selçuklu mücadelesi Alâeddîn'in "büyük kaleleri" fethi üzerine 1227'de başlamış, fakat Vatatzes Selçuk ordusunu bozmuş. Savaş kesin bir sonuç vermeden 1229'da devam etmiş. Harezemşah Celâleddîn'in Selçuk doğu topraklarını tehdit etmesi[7] ve ertesi sene bir Mogol ordusunun Sivas'a kadar istilâsı üzerine Alâeddîn barış yapmıştır (1231). 1225'e doğru Ankara *Uc* bölgesine geldiği hakkında elimizde bazı kanıtlar var. Yazıcıoğlu, Alâeddin'in bu *Uc*'a geldiğini söyler. Alâeddin'e ait Akköprü kitabesi 1222 tarihini taşır ve Ankara kalesinde Alâeddîn'e nisbet edilen bir cami vardır. Alâeddin ayrıca Konya'dan Ankara'ya gelişinde Şerefli-Koçhisar'da ve Beypazarı'nda camiler yaptırmıştır. Beypazarı camii 1225 tarihinde yapılmış bugün kasabanın en görkemli camiidir. Ertuğrul'un Sultan Alâeddîn ile bu bölgeye geldiği rivâyetini Yazıcızade'de buluyoruz. Alâeddîn, bölgeyi Kastamonu emîri Hüsameddîn Çoban'a ısmarlamış. Çoban gerçekten bu tarihlerde Kastamonu emîri idi (Ibin Bîbî). Yaraşlu köy halkı, biz 600 yıl önce Orta-Asya'dan Oğuz beyle geldik, diyor, eskiden Karacadağ'da Yörükler, Rum ve Ermeniler varmış.

Ertuğrul'un Alâeddin'e bir savaşta yardımcı olduğu, Sultan tarafından kendisine ilkin Karacadağ'da, sonra Söğüd'de yurd verildiği rivâyeti, Laskaridlere karşı savaşların Türkmen toplumu arasında yaşayan bir hatırası olmalıdır (Aşıkpaşazade 10. Bâb). Karacahisar ilkin o zaman alınmış, sonra

[6] Neşrî, 64.

[7] Yassıçimen Savaşı, 1230.

terk olunmuş (Vatatzes, bir ara doğuya hayli ilerlemişti). Bu ilerleme ve çekilme olayı, Aşıkpaşazade rivayetinde şu biçimde yaşamış görünmektedir: "Samsa Çavuş ne kişidir, cevab: Bir kişidür kim, anun dahi hayli cemâ'atı (göçebe halkı) var ve hem yoldaşlığa (savaşa gitmeye) yarar bir kardaşı dahi var, Sülemiş derler ve ol vaktin kim Ertuğrul Gâzî Söğüd'e geldi, bunların dahı anun ile bile gelmişler idi, ol aralıkda durmadılar, İnegöl kâfiri incitdüğünden; vardılar Mudurnu vilâyetinde karar etdiler, anun kâfirleriyle mudârâ edüp otururlar idi ve ol sebebden Osman Gâzî ol vilâyeti bunlara ısmarladı."

Öyle görünüyor ki, Ankara-Eskişehir *Uc*'undan hareket eden Ertuğrul'a en ileri hatta, Söğüd'de yurdluk, Domaniç (Domalic)'te yaylak verildi. Ertuğrul'un halkı, Söğüd'de yerleşmiş olmakla beraber, sürüleri Domaniç'e göç yapıyordu. XIII. yüzyıl ortalarında Sultan-Öyüğü bölgesinde Türkmenlerin, köylerde yerleşip yarı-göçebe hayata geçtikleri açıktır.[8] Öteki Batı Anadolu beyliklerinin kuruluşlarında olduğu gibi, bu bölgede de, bu halk arasında *alp-gâzîler* gazâ akınlarını örgütlemekte idiler. Bu alp-gâzîleri, eski Osmanlı rivâyetinde Osman Gâzî'nin "yoldaşları" olarak göreceğiz (Saltuk Alp, Aykut Alp, Turgut Alp, Hasan Alp). Osman'ın kardeşi Gündüz Alp da bunlardan biridir. Osman kendisi de kuşkusuz bir Alp idi (*Alplar* için aşağıda).

Neşrî'de (64-66) Alâeddin ile işbirliği ve Karacahisar Rum tekvuruna karşı mücadele, Ertuğrul zamanına ait gösterilir (Aşıkpaşazade de Ertuğrul yerine Osman). Osman'ın gazâ faaliyetine başladığı tarihten (1284 Kulaca fethi) önce, Eskişehir *Uc*'unda durum şöyle idi: Bizans ile sınır, Bilecik'te başlıyordu. Yahşi Fakîh-Aşıkpaşazade rivâyetinde görüldüğü üzere, Sultan-Öyüğü ile Bilecik arasındaki *Uc* bölgesinde yerli tekvurlar, Selçuklu sultanını tanıyor ve bölgede yaylak-kışlakları olan Türkmenler ile barış içinde yaşıyorlardı.[9] Ertuğrul'un merkezi, Sultan-Öyüğü *Uc*'unda en ileri hatta *Söğüd* kasabası idi (Eskişehir-Söğüd yolu üzerinde: Yukarı-Söğüd ile Aşağı-Söğüd arasındaki köyler Osman Gazi'nin akrabası *Gündüz Bey, Savcı* adlarını taşır).

Neşrî'de (I, 74) Osman'ın gençliğinde, babası Ertuğrul ile Söğüd'de oturduğu anlatılır. Bu dönemde Osman'ın It-Burnu köyünden bir hâtûn ile macerası dolayısile anlatılan hikâye, tarihî ilginç noktalar içerir (İt-Burnu köyü, Sultan-Önü tahrir defterlerinde kayıtlıdır; haritalarda Beştaş'a yakın *It-Burnu* köyü Yukarı Söğüd ile Aşağı Söğüd arasında 1115 rakımlı bir köydür). Bu macerada, Osman'ın İn-Önü beyi ile dostluğu, Eskihisar beyi ve Eskişehir beyi ile savaştığı anlatılır. Bu bilgiler, 1260-1280 yılları arasında bölgedeki siyasî durumu yansıtır. *Eskihisar*, Eskişehir'e yakın hâkim tepedeki höyük (Şarhöyük) üzerinde idi, höyük eski çağlardan beri çeşitli kültürlere sahne olmuştur.[10] Buradaki hisarda, bir beyin oturduğu, Eskişehir beyine bağlı olduğu anlaşılıyor. Eskişehir Kaplıcaları'nın bulunduğu Ilıca karşısında Odun-Pazarı bayırında müslümanların kurduğu Eski (Yeni) şehir, 1260'a doğru Selçuklu-Mogol nâibi Cacaoğlu Nureddîn'in oturduğu şehirdir. O, Selçuklu Sultanı III.

[8] 1272 tarihli Caca oğlu Nureddîn Bey vakfiyesi, A. Temir yay.

[9] Neşrî, I, 64: "Karacahisar'la Bilecik, Sultan Alâeddîn'e itaat ederlerdi, ol taraflar Uc idi"

[10] Dr. Muhibbe Darga tarafından Arkeolojik kazı yapılmıştır.

Gıyâseddîn Keyhüsrev'i (1266-1284) temsil eder (Arapça Vakfiye, 19).[11] Cacaoğlu'nun resmî unvanı *emîr* ve *isfahsâlâr* olup, vakfiyede ayrıca *al-mucâhid,* yani gâzî diye anılır. Böylece, Cacaoğlu'nun valiliği sırasında Sultan-Öyüğü bölgesinde Eskişehir'in oldukca gelişmiş bir şehir olduğu anlaşılmaktadır.[12] Vakfedilen köyler arasında Egri-Özü, Göç-Özi, Alıncak, Sevindik, Saru-Kavak, Direklü köyleri bölgede Türkmen yerleşmesinin açık bir kanıtıdır (bu köylerden Egri-Öz, Almcak, haritalarda Eskişehir-Sögüd yolu üzerinde görünmektedir). Özetle, Osman Gâzî'nin gençliğinde Eskişehir ve etrafında yerleşik hayatın oldukca gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Eskişehir, Eskihisar, İnönü ve Sögüt'te oturan ve birbiriyle rekabet halinde bulunan beyler hakkında Neşrî'deki rivâyet (74-76), Cacaoğlu vakfiyesiyle tarihî gerçeklik kazanmaktadır. O zaman Ertuğrul'un oğlu Osman, bu mücadelede bir taraf olarak görünmektedir.

Sögüd'de "Ertuğrul cânı için" bir çiftlik vakıf dikkati çeker (*Hüdavendigâr Livası*, s. 283, no. 473). Bu resmî kayıt, Ertuğrul hakkında en eski belgemizdir.

Ertuğrul

Gündüz (Alp) — Osman — Saru-Yatı (Ermeni-Beli savaşında öldü)

Bay-Hoca (Domaniç-Beli'de şehîd)

[11] Nureddîn'in Eskişehir valiliği zamanına ait 17 mescid, bir cami, medrese, han için bkz. A. Temir, 1272 tarihli Arapça-Mogolca Vakfiye.

[12] H. Doğru, Eskişehir.

Osman'ın Menşei Üzerinde Tartışmalar

Mogol *Kay*'lar ile Oğuzlardan *Kayıg* (*Kayı*) Türklerini aynı etnik gruba sokma deneyimi[13] haklı bir tenkitle karşılanmıştır.[14] *Kayıg* boyu, XI. yüzyılda, öteki Oğuz boyları gibi büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmiş ve küçük gruplar halinde ülkenin çeşitli bölgelerinde yerleşmiştir.[15] Bunu Anadolu'da yer adları haritası kanıtlamaktadır. Osman ailesinin ortaya çıktığı Sultan-Önü bölgesinde *Kayı* veya *Kayı-ili* adıyla köylere rastlıyoruz. Hanedan kuran Türk boyları gibi, Osmanlılar Kayı damgasını, bir egemenlik senbolü olarak sikkelerinde ve önemli eşyada kullanmışlardır.[16] Köprülü'ye göre Kayılar, "Osmanlı devletinin ilk etnik çekirdeğini oluşturmuştur." Osman'ın aşireti hakkında kroniklere aktarılan bilgiler ve uydurma jenealojiler "hiçbir tarihi esasa" dayanmaz.[17] Kayıların tarihi "büyük Oğuz camiası" içinde araştırılmalıdır.[18] Aşıkpaşazade, Neşrî gibi kroniklerde genel giriş kısmında efsaneleşmiş birtakım belirsiz iddia ve gelenekleri, içerdikleri tarihî bilgileri ayırd ederek kullanmak gerekir.

Buna karşı Paul Wittek ("Deux Chapîtres"), Osmanlı hanedanının Kayı aşîretile ilgisi olmadığı tezini savunur. Osman'ı Oğuz Han'a bağlayan soykütüğünün, hanedan siyaseti etkisiyle II. Murad döneminde ortaya çıktığını vurgular. "Sonraki tarihciler tarafından sultanlar sülâlesinin, bir maksad-i mahsusla" Kayı'ya dayandırıldığını Köprülü kendisi vurgulamıştır ("Oğuz Etnolojisi"). XV. yüzyılda

[13] Marquart, Z.V.Togan.

[14] Köprülü: "Osmanlı'nın Etnik Kökeni".

[15] Köprülü, a.g.e. 38, 66.

[16] Köprülü, a.g.e. 40-43; F. Sümer, "Kayı".

[17] Köprülü, a.g.e. 56, Atsız, Osmanlı Tarihleri.

[18] F. Sümer, Oğuzlar.

hanedan, Kayı menşei teorisini benimsemiş, bazı paralar ve silâhlar üzerine kayı damgası vurulmuş, bu da tarihcileri yanıltmıştır. Bu dönemde şehzadelere, Oğuz, Korkud gibi *Oğuznâme*'deki Türk adları verilmeye başlanmıştır. Bu "moda" Wittek'e göre II. Murad döneminde Yazıcızade Ali'nin temsil ettiği "romantik" bir akımdan kaynaklanmıştır (Yazıcızade Ali'yi, Ruhî, İdrîs-i Bitlisî'i izlemişlerdir).

1380'lerde küçümseme amacıyla Kadı Burhâneddîn (*Bazm u Razm*) Osman'ın bir *kayıkcı* oğlu (*Kayıg* boyu kelimesinden) olduğunu söylemişti. Timur, Yıldırım Bayezid'e bir mektubunda Osmanlı sultanına, bir *Kayıkcı Türkmen* soyundan gelmişsin diye, hakaret etmek istemiştir. Osmanlı hanedanın soyu meselesi, Timur'dan sonra oğlu Şahruh zamanında bir diplomatik tartışma konusu olmuştur. Timur, Anadolu'dan ayrılmadan önce, Osmanlı Çelebi sultanlar dâhil, tüm beylere birer *yarlığ* vererek egemenliklerini tasdik etmişti. Oğlu Şahruh, karşıtlarını bertaraf edip tahtta sağlamca yerleşince, I. Mehmed ve II. Murad'a ferman ve hilatlar göndererek kendisine bağımlılıklarını göstermelerini istemiş, Osmanlı sarayı bu baskı ve tehdit karşısında ciddi bir kaygıya düşmüştü. Saraya yakın Yazıcızade ailesinden Ali o zaman, *Târih-i Âl-i Selçuk*'unda (yazılışı Hicri 840/1436-1437) Osman'ı Kayı'ya bağlayan soykütüğünü koymuş ve Osman'ın Oğuz Han'ın büyük oğlu Günhan'ın oğlu Kayı'nın soyundan geldiğini, böylece Timur ve Şâhruh'un üstünlük iddiasını çürütmek istemiştir. Oğuznâme'ye göre, Oğuz 24 boy arasında egemenlik için kavga olmaması için töre koymuş, "her birinin mansabı, nişanı ve tamgası"nı tayin olunmuştur. Oğuz'un öncelik verdiği oğlu Günhan'dır. Ona bağlı boylar başta *Kayı* olmak üzere *Bayat, Alkaevli, Karaevli*'dir. Kayı'nın tamgası IYI'dır. Oğuz Han'ın kendisinden sonra töre gereği Kayı, hanlarhanı oldu. Yazıcızâde'de (14b) Osman ailesinin Oğuz Han soykütüğünü neden benimsediği şöyle açıklanmıştır: "Pes bu delîl ve erkânca padişâh-i a'zam seyyid-i selâtinü'l-Arab wa'l-'Acem kâyid-i cuyûşu'l-muvahhidîn kâtilü'l-kefere we'l-müşrikîn sultan b. Sultan pâdişâhımız Murad b. Mehemmed Han ki eşref-i Âl-i 'Osmandır, padişahlığa enseb ve elyakdır, Oğuz'un kalan hanları oruğundan, belki *Cengiz hanları uruğundan* dahi mecmu'undan ulu asl ve ulu sögüktür, şer'le dahi 'örfle dahi Türk hanları, Tatar hanları dahi kapusuna gelip selâm vermeğe ve hizmet etmeğe lâyıkdır. Korkut Ata eyitdi: âhir zamanda gerü bundan sonra hanlık Kayı'ya değe, dahi kimesne ellerinden almaya, dedigü Osmanlı rahimehullâh neslidir."

Aşıkpaşazade *Tevârih'i Âl-i Osman*'da[19] Osman'ın soy kütüğü, Oğuz Han'a kadar götürülür. Bu soykütüğü Yazıcızâde tarafından Reshîdeddîn'in *Câmi'ü-t, Tevârih*'inde Oğuz faslından alınmadır.[20] Çeşitli Türk devletleri tarihlerine az çok farklarla geçmiş (bu arada özellikle Akkoyunlular ve Timur tarihlerinde), Osmanlı tarihlerine ilk kez Yazıcızade Ali'nin *Târih-i Âl-i Selçuk*'unda ayrıntılarıyla nakl olunmuştur. Osmanlı sultanları bundan sonra bu teoriyi hararetle benimsemişler, bir *Oğuzculuk* geleneği yerleşmiştir. Selçuklularda olsun, Yazıcızâde Ali, her dönemde devlet kurucu hanedanlar göçebe aşîretler arasından çıkmıştır teorisini hararetle savunur.

Öte yandan Osman Gâzî'yi bir çoban olarak tasvir edenler yanılmaktadır. Ama Sögüd'de ona bağlı bir Türkmen

[19] Atsız, a.g.e. 92.

[20] Woods, Aqqoyunlu, 173-182; A. Erzi, 1954.

boyu (Kayı'dan?) olabilir. Osman aslında, *Uc*'ta Türkmenleri ve gelen "garîpleri" gazâ savaşları için örgütleyen sübaşılardan bir *alp-gâzî* idi. Bu alp sübaşılarından, XIII. yüzyıl sonlarına doğru Eflâkî ve 1310'da Âşık Paşa (*Garîbnâme*) söz etmektedirler (aşağıda). Osman'ın çağdaşı Bizanslı Pachymeres de onu, Kastamonu *Uc* beyi Emîrülümerâ Çoban oğullarına bağlı bir sınır savaşçısı olarak tanıtır.

Mekece tevliyet berâtına (1324 Mart) göre Osman'ın âilesi:

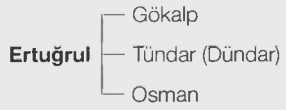

Şâhidler arasında ailenin yakınları:
Mâlhâtûn: Ömer Beg kızı, Efendre, Akbaşlu kızı

Osman'ın Soykütüğü Üzerinde Varsayımlar

I.

Yazıcızâde: *Tevârîh-i Âl-i Selçuk'da* (yazılışı 840/1436) Osman'ın Soykütüğü

Sultan I. Alâeddîn, *Uc*'un idaresini Kayı boyundan (Yazıcızâde) Çoban'a (Kastamonu'da Emîr Hüsâmeddîn Çoban) ve "Kayı beğlerinden Ertuğrul, Gündüz Alp ve Gökalp'a havâle etdi."

Yazıcızâde'ye Göre Osman'ın Han Seçilişi

"Ucdağı Türk Begleri ki, Oğuz'un her boyundan cem' olmuşlardı, Tatar şehrinden korkup ol etrâfda yaylarlar ve kışlarlardı, rüzgârla Tatardan incinenler *Uc*'a gelüp çoğaldılar; pes, Osman katına geldiler, meşveret kıldılar, eyittiler ki Kayı Han hôd mecmu'Oğuz Boylarının Oğuz'dan sonra ağası ve hanı idi ve Oğuz töresi mûcebince hanlık ve pâdişâhlık Kayı soyu varken özge boya değmez, şimdiden sonra hôd Selçuk Sultanlarından bize çâre ve meded yokdur... Merhum sultan 'Alâeddîn'den dahi size safârnazar olmuştur, siz Han olun ve biz kullar, bu tarafda hizmetinizde gazâya meşgul olalum, dediler; Osman Beg dahı kabûl etdi. Pes mecmû urudurup Oğuz resmince üç kere yükinüp baş kodular, dolu obalardan kamran getürdüp Osman Beg'e sundular..."

II.

Düstûrnâme'de Soykütüğü (yazılışı 869/1464, s. 78-80). *Düstûrnâme, Oğuznâme*'yi kullanır. Osman için şu şecereyi verir:

III.

Şükrullâh, *Behcetü't-Tevârîh*'e göre Osman'ın soykütüğü.

Oğuz
Gökalp
Kızıl Buga
Kaya Alp
Süleymanşâh
Ertuğrul
Osman

IV.

Bayatlı Hasan, *Câm-i Cem-Âyîn*'e göre:

Kaya Alp
Süleymanşâh
Ertuğrul

Savcı Beg — Osman — Gündüz Beg

V.

Karamanı Mehmed Paşa'ya göre:

Oğuz Han
Kayık Alp
Sarkuk Alp
Gök Alp
Gündüz Alp
Ertuğrul
Osman

VI.

Aşıkpaşazade'de (1. Bâb) Soykütüğü:

Oğuz
Gökalp
Basuk
Kaya Alp
Süleymanşâh
Ertuğrul

Saru-Yatı (Savcı) Bay-Hoca — Osman — Gündüz Alp Aydoğdu

Aşıkpaşazade 14. Bâb: "ve eger ol ben Âl-i Selçukyın der ise, ben hôd Gök-Alp oğlıyın derin Süleymanşah dedem."

VII.

Neşrî (I, 60, 70) Soykütüğü:

Süleymansâh

Sunkur - Tekin — Ertuğrul — Gündoğu — Tündar (Dündar)

Saru-Yatı — Osman — Gündüz

İ.H. Uzunçarşılı,[21] Oğuz-Kayı teorisini kabul eder. Osman'ın doğum tarihi Sögüd'de 656/1258 tarihindedir[22] . Uzunçarşılı'ya göre, Osman'ın yoldaşları alplardan her biri "ayrı ayrı aşîret beyleri idi."[23]

[21] Osmanlı Tarihi, I, 1961, 104-108.
[22] Uzunçarşılı, a.g.e. 104
[23] Uzunçarşılı, a.g.e. 105

Özetlersek:

I. Şükrullah, Aşıkpaşazade ve Bayatı, Ertuğrul'un babası olarak Süleymanşâh'ı gösterirler (Anadolu Selçuk sultanlarının vârisi olma iddiası, Karamanoğullarına karşı).

II. Yazıcızâde de Ertuğrul'un babası Gökalp'tır.

III. Bağımsız bir kaynağı kullanan *Düstûrnâme*'de farklı bir soykütüğü buluyoruz: Ertuğrul'un babası Gündüz Alp, onun babası Şahmelik, onun babası Mîr Süleyman Alp'tır. Mîr Süleyman Alp, ötekilerde Süleymanşâh olmuştur. Bu soykütüğü ötekilere bakarak, daha güvenilir görünmektedir.

Düstûrnâme'de Karadeniz ötesinde Altın-Ordu'dan bir Tatar akını, tarihî bir gerçeği yansıtmış olabilir. Tatarların *katı-yayı*'na yapılan atıf ilginçtir. Ok menzili normalden uzak olan katı-yay, Türk ve Mogollara savaşta silâh üstünlüğü sağlıyordu. Osman'ın Karadeniz kuzeyinde, Kıpçaktan gelen *Ataman* (Pachymeres: *Atmanes*) adında biri olduğu faraziyesi (Heywood) uzak bir olasıdır.

Düstûrnâme soykütüğünde asıl ilginç olan, Osman'ın atalarının taşıdığı *alp* unvanıdır. Osman Gâzî'nin başlangıçtan beri *yoldaş*'ları Turgut Alp, Aykut Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi alplardır; *alp* unvanı *gâzî* unvanı ile eşanlamda kullanılır. Alplar, Selçuk *Uc* toplumunda Türkmen savaşçıları sefere götüren deneyimli, iyi silâhlanmış komutanlar durumundadır.

Gazâ, "Gâzîyân", Alplar

Alp-gâzîler göçebe Türkmenleri gazâ için örgütlemekte ve bu kuvvetlerle fetihler yapıp beylik kurmaktadırlar. 1300'lere kadar inen rivâyetlerde bu süreç üzerinde

açık kanıtlar bulunmaktadır. Aydın Beyliği'nin kuruluşunu açıklarken Yazıcızâde şu gözlemi yapar: "Aydın Reîs Mehmed ol tarafta kışlağa varan Türklerle ittifâk eder ve ol yerlerin Rumları sultanların haraçgüzarlarıydılar, çün sultanlar aradan gittiler, onlar ol Rumları yagı idüp feth ettiler." Bu gözlem, tam da Osman Gâzî'nin beyliğini nasıl kurduğunu açıklamaktadır. Önemli daha eski bir tanık, XIII. yüzyıl sonlarında Eflâkî (*Düstûrnâme* mukaddimesi: M. Halil, 12), Aydınoğlu'nun beyliği nasıl kurduğu hakkında aynı gözlemi yapar: Aydınoğlu Mehmed "çand suvâr ve piyâde hidmetkârân dâşte az sübaşıyân-i veled-i (Germiyanlı) Alîşîr bûd." Bu kayıtta *sübaşı*'lar, askerî deneyimi olan alplardır.

Yerel göçebe Türkmenler ile beraber Osman Gâzî'nin kuvvetleri, çoğunlukla uzaklardan (Paflagonya'dan: Pachymeres) gazâ-doyum için gelen "garîb" (yerini yurdunu bırakmış) Türkmenlerdi. Bunlar "kızıl börk" giyip savaşçı olarak ayrıcalık kazanıyor, böylece göçebe topluluğunda farklılaşma, çoban ve akıncı ayrımcılığı ortaya çıkıyordu (Umur'un bayrağı altına koşan yaya ve atlı asker *kızıl börk* giymekte idiler: *Düstûrnâme*).

Başlangıçtan beri *Uc* beylerinin fetih politikasına iki prensip yön vermiştir: Gazâ ve İstimâlet.[24] Dinî ideoloji olarak kutsal savaş, İslâmî *gazâ*, Hristiyan ülkelere karşı örgütlenmiş askerî *Uc* bölgelerinde ilk aşamada aralıksız akınlar, daha sonra fetih ve yerleşme ve sonunda *Uc* gâzî beyliklerinin kuruluşu şeklinde bir gelişme göstermiştir. Gazâ, sanıldığı gibi, kontrol altına alınan bölgelerde halkı islâmlaştır-

[24] İnalcık, "Ottoman Methods of Conquest".

ma amacına yönelik değildi. Gazâ, *Dârül'l-İslâm*'ın (Türkçe: *illik*) egemenlik alanının genişlemesini amaçlar (zor altında islâmlaşmış olanları Osmanlı idaresi gerçek müslüman saymamış, onları *sahariyan* yahut *ahriyan* adı altında müslümanlardan farklı bir statü altına koymuştur.[25] Kontrol altına alınmış bölgede yaşıyan gayrı-müslimler (ehlu'l-kitâb), İslâm Şerîat'ının tespit ettiği kurallar altında bir statüye (*ahlu'zzimma*) sahip olur ve bu kurallara saygı, bey ve her müslim için dinî bir ödev kabûl edilirdi. Gayrımüslimler için kullanılan *zimmî* terimi, devletin korumakla yükümlü tebaası anlamında hukukî ve resmî bir terimdir. Osmanlı devletinin her büyük şehrinde iç-hisarda tuttuğu yeniçeri garnizonunun başlıca ödevi, gayrımüslim cemâatlerini korumaktı. İslâm'da savaş ve barış kuralları ve itaat eden gayrı müslimlerin statüsü kesin kurallar altına alınmıştır (Hamîdullah, Mıkhaddurî). Osmanlı *Uc* gâzî beyleri, bu kurallar hakkında din adamlarına danışır ve uygulamada onlara uyum sağlamıya çalışırlardı. Fıkh okumuş Ede-Balı ve Tursun Fakîh Osman'ın danışmanları idi.

Başlangıçta alplar, Osman Gâzî ile birer yoldaş olarak seferler yapmakta idiler.[26] Öyle anlaşılıyor ki, Osman Gâzî önemli başarılar kazanıp sivrilince, *Uc*'larda alplar, onun komutası altına girdiler. Osman'ın seferlerinde alplar, yarar "yoldaş" ve "nökerleri" idi. Osman, Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir ülke sahibi olunca (1299), İn-Önü'nü oğlu Orhan Bey'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'a verdi (Neşrî, 112: "bu dahi bahadır yoldaş idi"). İnegölü Turgut

[25] Tahrîr Defterleri.

[26] Aşıkpaşazade 10. Bab.

Alp'a verdi, Osman ile sefere giden Saltuk Alp, Hasan Alp ve Konur Alp önde gelen alplardır. Bu alp ve nökerlerin çocuk ve torunları sonraları devlet idaresinde önemli makamları işgal edecekler ve bir çeşit Osmanlı aristokrasisi oluşturacaklardır.

Meselâ, İnegöl'ü feth eden Turgut Alp'a bu bölge bir *yurt* (apanaj) olarak verilmiş görünüyor. Bölgenin o zaman Turgut-lli diye anılması bu bakımdan kayda değer (Aydın-ili, yahut Rumeli'de Osmanlı'ya tâbi Bulgar Kıralının ülkesi için kullanılan Şişman-lli, Konstantin-lli, vb). Mogollarda noyanlara ait otlak bölgesi *yurt*, Mogolca *nutug* diye bilinir. Nutug'un tanımlaması şöyledir: "Şu veya bu göçebe birliğini geçinderecek noyana ait arazi" (Vladimirtsov). Selçuklularda ve Osmanlı klasik döneminde *yurt* veya *yurtluk*, bir göçerev grubunun reisine özerklikle verilen bir arazi birimi olarak tanımlanmaktadır. Başka deyimle, *yurt*, soylu bir bahadıra ait *apanaj*'dır. Osman "alman vilâyetleri guzâta taksim" etmekte idi.[27] 1320'lerde *Uc*'larda Konur Alp'a Kara-Çepüş hisarı, Akça-Koca'ya Absu (Hypsu) hisarı *Uc* verilmişti. Bu feodal yurd-apanaj sistemi, daha sonra Rumeli'de gaza yapan *Uc* beyleri, Evrenuz, Mihal oğulları, Paşa-yiğit oğulları için uygulanacaktır.[28] Osman döneminde beyliğin bu feodal yapısı karşısında Orhan döneminde ulema sınıfından vezirler idaresinde merkeziyetçi bürokratik rejim hinterlandda egemenlik kazanacaktır.

Rum Abdalları, *bâciyân* ve ahilerle yanyana bir *tâ'ife*, yani belli bir statü altında bir grup olarak zikredilen *Gâziyân*,

[27] Neşri, I, 118.

[28] İnalcık, "Stefan Duşan".

Osman dönemindeki alplar ve maiyetindeki gazîlerden başkası değildir ve bu alplar belli nitelikler taşıyan bir gruptur. Baba Ilyâs'ın torunu Âşık Paşa (1271-1332) *Garîbnâme* (Ma'ârifnâme) adlı (Türk Dil Kurumu tıpkı basımı) eserinde (bitişi 1310), alpların dokuz niteliğe sahip olmaları gerektiğini vurgular. Osman'ın çağdaşı Âşık Paşa'nın *gâziyân* kelimesi yerine, İslâm'dan önce Avrasya toplumundaki bahadır (Mogolca *bagatur*) önderler için kullanılan *alp* terimini kullanmış olması ilginçtir. Alplar, "varlığı korumak için ay ve yılda birbirleriyle kol kola savaş" yapan bahadırlardır. Onun yanında, nefsiyle mücahedede bulunan dervişler, alp-erenlerdir.

Garîbnâme'ye göre, alp adını almak isteyen kişi için şu 9 nesne gereklidir: İlk koşulu "muhkem yürek", cesaret sahibi olmaktır. "yagı görüp sinmiya." İkincisi, Alp'in kolunda kuvvet olmalı (fiziksel güç). Herkes onun gücünü görür ve sayar.

Üçüncüsü, alp gayret ve hamiyet sahibi olmalıdır.

Alplığı başarmıya gayretsüz er

Dördüncü koşul, bir "bayık" at sahibi olmalıdır.

Osmanlılarda *sipahilik*, soyluluk koşuludur. Osmanlılar, Balkanlarda Hristiyan süvari askerini soylu sayıp timar vermiş, fakat yaya askeri (voynuklar) reaya saymışlardır. Gayrımüslim reayaya ata binme yasağı vardı. Beyler arasında en değerli armağan attı. Atın gögsünü örten bir zırhı olmak gerektir. Zırh, karşıdan heybetli bir görünüş gösterir ve hayvanı kılıç ve ok darbesinden korur. Düşman alpı atından tanır.

Beşinci koşul, alpın kendisi zırhlı olmaktır.

Alplık, zırhla belli olur.

Osmanlılarda, timarlı sipahi, daima *cebelü*, yani zırhlı

sipahidir. Büyük timar sahiplerinin zırha, *bürüme* zırhtır. Avrasya tarihinde, göçebe halklar arasında imparatorluk kuran, yerleşik halkları egemenliği altına sokan gerçek askerî birlikler, zırhlı sürvari ordusudur. Alpların "kol-kola savaşması" gereği belirtilmiştir. Bu, Aşıkpaşazade de belirtildiği gibi gâzîler arasında "yoldaşlığa" işaret etmektedir.

Altıncı ve yedinci koşullar, alpın silâhları, yani ok yaydır.

Katı yay çekmek ve uzatmak ere

K'ey hünerdür kim kime Tengri vire

Katı yay, kemikle berkitilmiş uzun menzilli yaydır, Osmanlı'ya Hristiyan askeri karşısında üstünlük sağlıyan bir silâhtır. Bu oku çekip uzatmak bir özel hünerdir. Alplık için gerekli sekizinci koşul "kılıç ve sügü" sahibi olmaktır. Ok, yaya askerin silâhıdır.

Yalunuz ok yay ile alp olamaz

Ok ile ol alplık adın alamaz

Kılıc, alpın en değerli malıdır, onun "altını ve incisidir."

Kılıç üzre and anunçün içilür

Âşık Paşa, bundan sonra dinde *alp-eren* olmanın dokuz koşulunu özetler. Bu koşullar; velâyet, riyâzet, kifâyet (nefsini basmak), ışk (nefsini dünya ilgilerinden kurtarıp bağımsız olma), tevekkül, Şerîat bilgisi, ilın, himmet (başkasına özveriyle yardım etme), doğru yâr (eshâb, arkadaş; dervişler) edinme.

Yâr ile açıldı bu dîn ey Dede

Bu dokuz sıfatı nefsinde toplıyan alp ve alp-eren halkın kılavuzlarıdır. *Uc*'ta gâzîlerle beraber "tahta kılıcı ile" savaşa giden dervişler, alp-erenlerdir.

Kutlu kişi, bu ikiden biri, alp veya alp-eren olmaktır.

Alp ve *gâzî* eşanlamlı terimlerdir. Âşık Paşa'nın gördüğü gibi alp, 13. yüzyıl Anadolusunda ideal profesyonel savaşçı süvârîdir. *Alp* Selçuklularda, daha doğrusu İslâmdan önceki Türk askerî örgütlerinde (Uygur duvar fresklerinde) iyi tanınmış bir tiptir.

Yazıcızâde (s. 536-538), Osman'ın beylik kurma sürecini açıklama yolunda şu ilginç kaydı yapmaktadır: "Leşkeri (Lascarid)-ili'ni ki şimdi Aydın-ili derler, Aydın Reîs Mehmed Beg oğludur ki sevâhil gemilerinin reîsiydi, ol tarafa kışlağa varan Türkleri çeri edinip ol yerlerin Rumları sultanın harâcgüzârıydılar; çün Sultanlar (Selçuklu sultanları) aradan gittiler, anlar Rumları yağı edip feth ettiler ve Menteşe ve Hamîdlü sultanlar beğlik verdiği kişiler neslindendirler ve Teke, İgedü kedhüdası oğlıdır ve Saruhan ve Karası Sultan Mesûd nökerlerindendir. Çün Gâzân Han vefatından sonra (1304) Çoban Beg oğlu Timurtaş Beg ve hoca Sa'deddın müstevfî Rum memâliki zabtına ve bâgîleri kahretmeğe gönderdiler. Osman'ın ortaya çıkışıyla ilgili olarak göçebelerin devlet ve hanedan kurma hakkında Yazıcızâde'nin şu gözlemi (s. 566) ilginçtir: "Fi'l-cümle her zamanda bir tâ'ife ki, hurûc edüp pâdişâh olmuş-dururlar, eğer 'Arab ve eğer 'Acem ve eğer Türk; her tâifenün yörüğünden hurûc etmişlerdir. Mal ve 'ulûfeci ve kullar çok edinmekle dahi pâdişâh olmuşlardır. Şunlar ki 'Arab ve 'Acemdir, Rûm ve Türk iklîmlerine başdan başa pâdişah olmuşlardır, çokluk yörük, Türkmen ve Tatar ve Kürd ve 'Arab boyları kuvvetiyle ki mecmû' birbirine daruk ve kabîle idiler, anlardan olmuşlardu; mecmu' tevârîhi mutâla'a kılanlar bu sırra muttali' dururlar, ve's-selâm."[29]

[29] Krş. Ibn Haldun, Mukaddime.

Nökerler

Anda, yani *and içmekle* önderle *nöker* arasında ölünceye kadar süren bir bağlılık kurulmuş olurdu. Âşık Paşa *anda*'nın kılıç üzerine yapıldığına işaret eder: "Kılıç üzere *and* anunçün içilür." Orta Asya Türk-Mogol toplumunda nökerlik, Batı feodalizminde *commendatio* veya *hommage* (Almanca *mannschaft*) ile kıyaslanabilir.[30] Marc Bloch'a göre (s. 210) commenatio, şef ile hizmet yüklenen arasında "feodal dönemin tanıdığı en güçlü sosyal bağlardan birini" oluştururdu. Osman ile Köse Mihal arasındaki bağımlılık üzerinde Osmanlı rivâyeti ilginçtir:[31] "Köse Mihal dâyim anun ile bile olurdu, ekseri bu gâzîlerün hidmetkârları Harman-Kaya kâfirleriydi."

13. yüzyıl Mogol toplumunda nöker (*nököd*), soylu kişilerin, bagaturların evinde ve seferde yanından ayrılmıyan hizmetkarı ve silâh arkadaşı olarak tanımlanır. Esirlikten gelen nöker, kendine tâbi olanlarla birlikte şefin hizmetine girer. Çoğu, tutsak edilip *anda* ile başbuğa hayat boyu bağlı silâh arkadaşıdır. Osman'ın zamanında Köse Mihal tip bir *nöker*'dir.[32]

Böylece, Avrasya steplerinde olduğu gibi, alplar etrafında gazâ-akın birlikleri oluşmakta, her biri *Uc*'un bir bölgesinde gazâ faaliyetinde bulunmaktadır. Osman Gazi de, kuşkusuz başlangıçta bu alplardan biri idi. Onu ötekiler arasında seçkin duruma getiren özellik, rivâyete göre bir Vefaî-Babaî tarikat halîfesi olarak *Uc*'a gelen Ede-Balı'nın (Elvan Çele-

[30] Marc Bloch, La societe feodale, la formation des liens de dependance, Paris: A. Michel yay. 1968, 210-217.

[31] Aşıkpaşazade 10. Bâb.

[32] Neşri, 76: "Osman Beg'e etbâ'iyle nöker olup".

bi, *Menâkibu'l-Kudsiyye*) yakınlık ve "berekâtı" olmuştur. Osman ile şeyh arasında folklorik bir kutsama hikâyesi'nin ilâvesi,[33] tüm Türkmen beylerinin bu çeşit kutsamaları, *beyliğin tanrısal teyidi ve meşrûlaştırma* gayreti olarak yorumlanmalıdır.[34] Çağdaş Bizans tarihcisi Pachymeres, Osman'ı bölgede Bizans topraklarına karşı akın yapanlar arasında en atılgan bir önder olarak tanıtmaktadır. *Uc*'ta gâzîler-alplar gazâ ve ganîmet seferlerinde en başarılı önderin bayrağı altına giderlerdi. Osman Gazi'nin yaşamında başarısı, seferlerde alpları ve nökerleri bayrağı altında toplayabilmesidir.

Osman Gâzî döneminde nökerlik/yoldaşlık, egemen bir kurum olarak görünmektedir: 1304'de Osman'ın Sakarya seferinde Lefke (bugün Osman-eli) ve Çadırlu tekfurları kendisine itaat ettiler ve "Osman Gâzî'ye hâss nöker" oldular.[35] *Nöker*'lik, sonraları, Osmanlı devletinin gelişme çağında kul sistemine vücud vermiş görünmektedir. Sultan'ın Yeniçerileri, bey-kulları (gulâm-i mîr), timarlı sipahilerin hizmetkârı *gulâmlar* ("Gulâm", EI2), hep nöker durumundadır.

Osmanlı Uc'unda Ahîler ve Fakılar

Âşık Paşazâde (s.237-238), Hacı-Begdaş'dan söz ederken Anadolu'da dört *müsâfir* (dışardan gelmiş) dinî *ta'ife* (cemâ'at)'tan söz eder: *Gâziyân, Ahiyyân, Abdâlân* ve *Bâciyân*. M. Bayram'a göre Bâciyân taifesi, şeyh Evhadüddîn Kirmânî'nin kızı Kadın-Ana Fatma Hatundur ve Ahi Evren (Nâsirüddîn Mahmûd) ile evlenmiş olup Anadolu'da kadınlar arasında ahiliğe denk Bâciyân tâ'ifesini kurmuştur. Öbür taraftan, şeyhler neslinden zâviye yöneten hâtûnlar, meselâ Hüdavendigar sancağında bir vakıf idare eden Tâcî Hâtûn, *Bâciyân* cemâ'atından sayılır. *Uc* toplumunda Osman'Gazi'nin manevî destekleyicisi, hukukî ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakıları görüyoruz (*fakı, fakîh*'in, İslâm hukuk bilgini, kısaltılmışıdır).

Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini, dînî kuralları fakılardan sormaktadır. Fakılar, İslâm hukukunu, İslâm kurumlarını bilen insanlar olarak gâzî önderi yönlendirici bilgiler sağlamakta, daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imâmet hizmetindedirler. İlk Osmanlı beyleri, Osman ve Orhan tarafından ahiler ve fakılara verilmiş bir çok vakıf köy ve çiftlikler, tahrir defterleri kayıtlarıyla bize kadar gelmiştir.[36] Bu dönemde vakıfların büyük bir kısmı fakılara verilmiştir. Bu kayıtlarda, daha bu zamanda, Türkmenlerin köylere yerleştiklerini biliyoruz. Köye yerleşen bir cemâ'atın, tabii, İslâm kurallarına göre yaşamlarını düzenlemek için bir dîn adamına ihtiyacı vardı. Böylece, fakıların en aşağı kademede olanları bu köy imâmlarıdır. Ibn Battuta (1330'larda), rastladığı bu çeşit köy imâmlarından sözeder. Daha yukarıda ilmiyyeden kadılar, vezirler gelmekte idi. Osman döneminde bu fakıların en meşhuru Tursun Fakîh'tir. Söğüt yakınında türbesi bugün bir ziyaretgâhtır. Eskiden daha çok ahilerin önde geldiği sanılıyordu. Fakat tahrîr defterlerindeki vakıf kayıtları gösterdi ki, fakılar daha ağır basmaktadır. Meselâ, Osman ve Orhan dönemi vakıflarını içeren Fâtih dönemine ait bir

[33] Aşıkpaşazade 4. Bâb.

[34] Bkz. İnalcık, "Otman Baba".

[35] Aşıkpaşazade 10. Bab; Neşrî, I, 120.

[36] Bkz. Ek'te, Belgeler.

evkaf defterinde Söğüd kazasında vakıflar, şu görevliler arasında bölüşülmüştür.[37]

Kadı	Imâm	Zâviye Sahibi Şeyh	Fakı
1 (Söğüd kadısı)	1 (Ibrahim Fakı)	3 (Ede Şeyh, Süleyman, Tursun)	8 (Hacı Eşref Ahmed, Ali, Ömer, Murad, Yusuf, Turbegi, Timur)

İleri gelen fakılar, Sünnî İslâm hukukunu bilen insanlar olarak idarede önemli rol oynamışlardır. Bize ilk Osmanlı tarihini nakleden İshak Fakîh ve onun oğlu Yahşi Fakîh vakıf almış bu fakılardan ikisidir.[38] Demek ki, vakıfların kanıtladığı gibi, daha Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devlet kuran Bey arasında sıkı ilişkiler, vakfiyeleri yazan bir çeşit bürokrat vardı.[39] Beyliği teşkilâtlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakılar ve ahiler son derece önemli bir rol oynamışlardır. Din adamlarının ilk dönemlerde devletin örgütlenmesi ve beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması olayını açıklar Osman'ın son zamanlarında Alâeddîn Paşa vezîr durumunda idi (Aspurca Hâtûn Vakfiyesi). Orhan ve Murad dönemlerinde Çandarlı Kara Halil (Hayreddîn Paşa), ulema menşeinden vezirlerin en ünlüsüdür.

[37] Osmanlı Arşivi, MM 16016, 13-17

[38] Bkz. Ek'te Belgeler

[39] bkz. Ek'te Aspurca Hâtûn Vakfiyesi

Onun çocukları, 1453'e kadar devlet içinde otorite bakımından pâdişahla kıyaslanacak bir mevkie sahiptiler.

İç Anadolu'da Gelişmeler Karşısında Osman

Osman'ın Sultan-Öyüğü *Uc*'unda harekâtını, daima İç-Anadolu'daki olayların ışığında izlemek gerekir. 1285-1291 döneminde Anadolu'da Selçuk sultanına ve Mogollara karşı Türkmen isyanları, Osman'ın Selçuk sultanının haracgüzarı Karacahisar tekvuruna karşı hareketi ve 1288'de kaleyi ele geçirmesine fırsat vermiş görünmektedir. Osman'ın oğullarından Çoban adı, İlhanlı büyük emîr Çoban, ile ilişkili olabilir. Çoban, ilk kez *698 Şaban*'ında (1299 Haziran) Sülemiş'e karşı Anadolu'ya geldi. Sülemiş'i yendikten sonra Memlüklere karşı Suriye sınırına yöneldi (Aksarâyî, *Müsâmeretülahbar*). İkinci kez, ayaklanma halindeki Türkmenlere karşı 1314'de büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldi, Osman'ın yurdundan uzak olmayan Karanbük (Karabük)'i kışlak seçti. Türkmen beyleri gelip orada itaatlerini sundular ("Heybet-i an der dil-i Etrak uftâd": *Müsâmeret*, 311). İlginçtir, bu yıllarda Osmanlı kroniklerinde Osman'ın veya oğlu Orhan'ın herhangi bir gazâ hareketi kaydedilmemiştir. Aksarayî (*Müsâmeret*) gelip itaat eden Etrak beylerini, Hamîdoğlu, Eşrefoğlu, Karahisar beyi, Germiyanoğlu, Kastamoni'dan Süleyman Paşa diye anar. Osman'ın adı zikredilmez. Bu sırada Osman, en ileri *Uc* bölgesinde yerel tekvurlarla uyum içinde yaşamakta, İlhanlılar için bir sorun yaratmıyordu.

Öteki *Uc* beyleri gibi Osman'ın yerel tekvurlara ve Bizans'a karşı gazâ hareketine başlaması, Mogollara karşı Anadolu'da *Uc* Türkmenleri arasında direnç ve isyanların

artmasıyla yakından ilişkili olmalıdır. *Uc*'larda Mogol idaresine karşı ilk hareketler, II. İzzeddîn Keykâvus'un İlhan'a karşı isyanı ve *Uc* Türkmenlerine sığınmasıyla (1261) kendini gösterdi. Mısır sultanları Türkmenlerle işbirliği yaparak Müslüman Anadolu'yu Mogol egemenliğinden çıkarmaya çalıştılar (1277'de Sultan Baybars Kayseri'de tac geydi). Memlûklerin bu siyaseti, Anadolu'da Mogol valilerinin, İlhan'a karşı isyan hareketlerini desteklemeleri biçiminde devam etti. Bu isyanlar, Togaçar (1295), Baltu (1297), Sülemiş (1299-1300) isyanlardır ve Osman'ın, Sultan-Öyüğü *Uc*'unda yerli tekvurlara karşı önemli gazâ hareketlerine giriştiği, bir Mogol müdahalesinden çekinmediği yıllardır.

Sülemiş isyanı Selçuklu tahtına getirilen III. Alâeddin zamanında patlak verdi. Anadolu'da Mogol valisi Sülemiş, yerine Bayıncar'ın atanmasını kabul etmedi, İlhan'a karşı isyan bayrağını kaldırdı (1299). Bayıncar'a karşı Mogol hanına başkaldıran *Uc* Türkmenlerinin ve Mısır Memlük sultanının desteğini sağladı, bağımsızlığını ilân etti (Togan, 243).

Tüm Türkmen Beyleri gibi Osman, Memlûk sultanının desteklediği Sülemiş yanlısıdır. Osman Gazi oğullarından birine Melik-Nâsir adını vermiştir (Memlûk Sultanı Al-Nâsir Mehmed'in saltanat yılları: (1293-1294, 1299-1309). Bu bir raslantı değildir. Al-Nâsir'in ikinci kez Memlûk tahtına oturduğu yıl, Anadolu'da Sülemiş'in isyanı almış yürümüştü. Eski Osmanlı rivâyetinde bu olay belirsiz şekilde yankı bulmuştur:[40] Sözde (III.) Sultan Alâeddîn Keykubad (1298-1301) Osman ile beraber Karacahisar kuşatmasında iken, "Bayıncar Tatar" Anadolu'ya gelmiş, Eregli'yi (Karaman'da)

[40] Aşıkpaşazade 6. ve 7. Bâb; Neşrî, 66

tahrib etmiş, bunun üzerine Alâeddin ona karşı yürümüş; "Biga-Öyüğü"nde büyük savaşta Bayıncar'ın ordusu yenilmiş. Bu rivâyette Selçuk sultanı Alâeddîn, Bayıncar'a karşı savaşmış gösteriliyor. Gerçekte, Gazan Han, Bayıncar'ı ve Boçukur'u büyük bir ordu ile Sülemiş'i ortadan kaldırmaya gönderdi. Sülemiş onları yendi ve Bayıncar'ı katletti. İlhan, Alâeddîn'i azletmiş İsfahan'da habs etmiştir (1301?). Dikkate değer ki, 1299 yılı Osmanlı rivâyetinde, Osman'ın Bilecik fethi ve bağımsızlık yılı olarak kayıtlıdır. *Uc* beyleri Timurtaş himayesine girdiler. O ortadan kalkınca (1328) bu beyler, bağımsız hareketle güçlendiler. Fakat asla İlhanlı egemenliğine ait yerlere el uzatmadılar. Orhan'ın, dolayısile babası Osman'ın beyliği İlhanlı bütçelerinde (Hamdullah Kazvînî, 1335 ve *Risâle-i Falakiyye*) Türkmenlerin egemen olduğu *Ucât*'taki beyliklerden biri olarak kaydedilmiştir. Osmanlı rivâyetinde[41] Osman'ın Selçuk sultanına bağımlılığı âşikârdır, sözde Bayıncar, Alâeddin tarafından bertaraf edilmiştir.

Kulaca Hisacık'ına Baskın
(Aşıkpaşazade 5. Bâb; Neşrî, I, 84)

Selçuk sultanının haracgüzarı Bilecik tekvuru (Osmanlı *tekvur/tekfur* kelimesi Ermenice *takavor*'dan), bölgedeki öteki tekvurlar üzerinde en güçlü tekvurdu (İnegöl tekvurunu Osman ona şikâyet etti[42]), o, Selçuk-İlhanlı egemenliğini tanıyordu. İlk zamanlarda Osman da ona "mudârâ" gösteriyordu (Aşıkpaşazade 9. Bâb: "Bilecük tevuruyilen dâimâ dostluk ederdi", 10. Bâb: "Bilecük kâfirlerine gayetle hürmet ider

[41] Aşıkpaşazade 6. ve 7. Bâb

[42] Aşıkpaşazade 3. Bâb

idi"). "Mudârâ"nın (aşağıdan alma, yaranma), (Hopwood, "Mudârâ") nedenini anlamak için 1285 tarihinde Osman'ın aşîretiyle Söğüt-Domaniç arasında göç dönemine dönmek gerek. Osman'ın aşîreti, sürüleriyle Söğüt-Domaniç arasında göç ederken Bilecik tekvurunun himayesine muhtaçtı, İnegöl ovasında sürüler tarım topraklarını çiğnediği için İnegöl tekvuruyla başından beri düşmanlık vardı.[43] Osman'dan armağan alan Bilecik tekvuru, Osman'ı koruyordu. Osman bu bölgede göç yolunu engelleyen İnegöl tekvuru ile çatışma halinde idi.[44] Ermeni-Beli çatışması (1285), yerel önemsiz bir karşılaşma idi. Rivâyet bir gerçeği yansıtır. Ermeni-Beli, Söğüd-Domaniç yolu üzerindedir. Söğüt-Domaniç yolu bugün de Ermeni Pazarı (Pazar-Yeri) üzerinden İnegöl ovasına iner, oradan güneye yönelir, Yirce-Dağları üzerinden Tahta-Köprü-Ümraniye-Durabeg'den büyük Domaniç yaylasına çıkar).

Rivâyet, tarihî bir gerçek içerir: Rivâyette adı geçen Ermeni-Beli "tükendüği" yer, bugün *Süpürdü* köyü yakınındadır. Osman'ın yeğeni Bay-Hoca mezarı bugün Hamzabey köyünde olup, köylülerce *Yürüyen-Dede* diye ermişlerden sayılır. Osmanlı rivâyetine göre (Aşıkpaşazade 5. Bâb), Ermeni-Beli çatışmasının ardından Osman, Edebali eliyle gaza kılıcı kuşanmış ve bölge tekvurlarına karşı aktif gazâya başlamış. İnegöl Rumlarına karşı bir gece baskını yapmış, İnegöl yakınında küçük Kulaca hisarını yağmalayıp ateşe vermiş (684/1285) (bugün İnegöl'e 4 km uzak Kulaca köyü, yakınında bazı kale kalıntıları gözlemlenmiştir. Orhan burada cami yaptırmış[45]).

43 Aşıkpaşazade 3. Bâb.

44 Aşıkpaşazade 3. Bâb.

45 Bkz. R. Kaplanoğlu, Bursa Ansiklopedisi, I, 197.

Osman'ın Kulaca'yı yakması üzerine İnegöl bölgesi Rumları telâşlandılar; toplanıp, Karacahisar tekvurundan yardım istediler. Anlaşılıyor ki, bu tarihlerde Osman Gâzî'nin halkı, Söğüd'de yerleşmiş, fakat yazları Domaniç yaylasına çıkan bir yörük topluluğu idi.[46] Karacahisar Tekvuru Kalanoz(?) adında bir adamıyla asker gönderdi; İnegöl Rumlarıyla birleştiler. "Osman dahi gâzîleri cem' etti. *İkizce*'ye yakın "domaniç (Domalic)-belin aşdukları yerde" büyük savaş oldu (685/1286). Bu, Osman'ın gerçekten ilk savaşı sayılmalı. Osman'ın kardeşi Saru-Yatı düştü, mezarı İt-Eşen köyü yakınında imiş (haritada bugün, Ermeni-Pazarı (Pazar-Yeri)-İnegöl anayolu üzerinde Ahi-Dağı güney sırtında Kurşunlu kuzeyinde İkizce köyü var). Böylece, Osman ile Karcahisar tekvuru arasında savaş başlamış oldu.

Karacahisar tekvuru düşman (*yagı*) olmuş, Sultan'ın himayesini kaybetmiş sayılıyordu. Kulaca akınından iki yıl sonra Osman, bölgenin ikinci büyük tekvuru Karacahisar tekvurundan hisarı aldı (687/1288); beylik merkezi yaptı, rivâyete göre bu önemli fetih sonucu *Uc*'ta sancak beyliğine erişti.[47]

Osman'ın İlk Fethi: Karacahisar (687/1288)

Manuel Kommen (1143-1180), Kılıç Arslan ile yaptığı antlaşmada Eskişehir-Seyitgazi sınırı üzerinde Türkmenlere karşı kale ve surları takviye etmeyeceğine dair söz vermiş (bu kaleler arasında Dorylaion/Eskişehir'de Karacahisar da var), fakat takviye işini sürdürmesi üzerine savaş çıkmış, 1176 Myriokephalon'da yenilen imparator, yapılan kaleleri,

46 Aşıkpaşazade 5. Bâb.

47 Aşıkpaşazade 8. Bâb.

bu arada Karacahisar surlarını yıktırmış (Prof. Darga yıkılan kale kalıntılarına kazıda ulaşmış[48]). Zamanla yeni göçler sonucu, Eskişehir'den ileri Eskişehir-İznik tarihî yolu üzerinde Sögüd, İnönü ve Bozöyük bölgeleri doğrultusunda yerleşmeler oldu; Sultan Alâeddîn'in "Sultan-Öyüğü'nün Eskişehir'inde ve İn-Önü'nde nâibleri var idi. Osman Gazi (Sögüd'den) bunların yerine varıp-gelip dostluk ederdi."[49] Neşrî daha aşağıda (74-76) Eskihisar Beyi ile Eskişehir Beyini ayrı ayrı anar ve Eskişehir Beyi'ni (*nâib*) hepsinin üstünde gösterir; Eskihisar antik Şarköy'deki hisar olmalı.

Nehirlerin kesiştiği verimli ovada bu tarihlerde zamanla kurulmuş şu merkezler vardı: 1. Antik şehir *Dorylaion*, kalıntılarının bulunduğu Şarhöyük (H. Doğru'ya göre Osmanlı kroniklerinde zikredilen Eskihisar, O. Turan'a göre burası Sultan-Öyüğü'dür; Sultan-Öyüğü daha ziyade bölgeyi gösteren bir addır). 2. Porsuk çayı ötesinde Odunpazarı bayırında kurulmuş müslüman şehri (H. Doğru'ya göre, Sultan-Öyüğü, sonradan Eskişehir adını almış). 3. Eskişehir'e 7 km uzaklıkta hâkim tepede Bizans kalesi Karacahisar, 4. Karacahisar eteğinde Karacaşehir. Karacahisar, Anadolu'dan İznik-Istanbul'a giden ana yolların kesiştiği bir noktada stratejik konumu son derece önemli çıkılması güç bir kale idi. Osman, Karacahisar fethiyle tüm bölgeye hâkim olmuş, Selçuklu-Ilhanlı nâibleri yerine geçmiş görünmektedir. Neşrî'ye göre (s. 86) "Osman Gâzî Karacahisar'ı fethedüp Eskişehr'e malik oldu."[50] Konya'ya gönderdiği ye-

[48] H. Doğru, Eskişehir, 109 not 18.

[49] Neşrî, I, 72.

[50] Bu kayıt Aşıkpaşazade de yok.

ğeni Aktimur'un sancak beyliği senbolleri getirdiği[51] doğru ise, Osman, 1288'de bölgeye Selçuk sultanı adına hâkim olmuştur. Sonraki tahrîr defterlerinde Sultan-Önü sancağı; Bilecik, Eskişehir, İnönü, Seyitgazi kazaları ile Karacaşehir ve Günyüzü nâhiyelerini içermekte idi. Tahrîrlerde Eskişehir'de Gayrı-Müslim kaydı yoktur. Başlangıçtan beri bir Türk-Müslüman şehri olarak kurulmuştur. Buna karşı yüksek tepede eski Bizans kalesi Karacahisar halkı Fâtih döneminde tepenin hemen eteğinde Karacaşehir'e naklonulmuştur. Bir Sultanönü Evkâf defterinde "Evkâf-i Câmi'-i Karacaşehir: Kadîmden merhum Sultan Mehemmed Han berâtıyla mezkûr câmi'e hatîb olanlar aşağıda mezkûr olan evkâfa mutasarrıflarmış Elhâletü hâzihi Karacaşehir asıl yerinden intikal edüp emr-i pâdişâhiyle Karacaşehir (Karacahisar) altında bir yerde müctemi' olup şehir olmuştur. Câmi'-i mezbûr kal'ada harâb kalmışdır."[52] Belgede yazıcı, yanlışlıkla "*Karacahisar altında*" diyecek yerde "*Karacaşehir altında*" demiştir. Karacahisar tepede, Karacaşehir tepenin eteğindedir. Karacahisar bugün terk edilmiş bir harâbe, Karacaşehir meskûn bir yerdir.

871/1466 tarihli Sultan-Öyüğü evkaf defterinde artık Karacahisar'dan değil, daima Karacaşehir nâhiye merkezinden söz edilmektedir (*Eski Eserler Genel Müdürlüğü* ile temaslarımız sonucu yukarı Karacahisar harabesi üzerinde arkeolojik çalışmalara başlanmıştır).

Bizans'a karşı Sultan-Öyüğü *Uc*'unda Karacahisar, Sögüd, Bilecik bölgeleri Selçuklu sınırları içinde idi. Bu *Uc*

[51] Aşıkpaşazade 8. Bâb.

[52] Halil İnalcık, "Osman Bey'ın İlk Fethi: Karacahisar kalesi", Proje Danışmanı Halil İnalcık, Ankara, 1999; oradan naklen H. Doğru, "Karaca Hisar Kalesi..." 121.

bölgesinde tekvurlar, Selçuklu egemenliğini tanımışlardı "Ve ol hînde Karacahisar ve Bilecik tekvuru sultana muti olup harâc verirlerdi"[53] ve Türkmenlerle barış içinde yaşamakta idiler. Bu tekvurlar arasında iki büyük tekvur, Karacahisar ve Bilecik tekvuru vardı. Güçlü hisarları arkasında yaşayan bu gibi tekvurları Selçuklu sultanı harâc ödeme koşuluyla yerlerinde bırakmıştı. Eskişehir'de oturan Selçuklu-İlhanlı *naibi* (valisi) barışı sürdürmek sorumluluğunu taşıyordu. Ertuğrul ve Osman gibi alp-gâzîler, barışa uyum göstermek zorunda idiler. Osmanlı rivâyetinde, Sultan'ın haracgüzarı olan Karacahisar tekvuruna karşı savaşı meşrû göstermek için çaba gösterilmiştir.[54] Sözde Domaniç-Beli savaşı Selçuklu Sultanına bildirildiğinde, "ma'lûm oldu kim, Karacahisar tekvuru bizüm ile yagı olmuş" der; asker toplar, gelip *Karacahisar*'ı kuşatır. "Osman Gazi dahi geldi." Rivâyete göre, bu sırada Ereğli'ye Bayıncar kumandasında Mogol ordusunun saldırısı haberi geldi, Sultan kalenin fethi işini Osman'a havale ederek ayrıldı. *Yagma* ilânı üzerine (yağma ve halkı esir alma) gâzîler hücumla hisarı aldılar (687/1288). Şehir evleri müslümanlara dağıtıldı, şehri "müslüman şehri" yaptılar. Sultan Alâeddin gerçekten, kendisi Karacahisar'ı kuşatmaya gelmiş ve Mogol komutanı Bayıncar'a karşı çekilip gitmiş olamaz. Bayıncar, Sülemiş isyanını bastırmak üzere 1298 kışında Anadolu'ya gelmiştir. Osman'ın Karacahisar fethi ise 1288'dir. Rivâyette önemli kayıt, Sultanın haracgüzarı bir tekvurun *âsî* duruma gelmiş olduğunu gösterme çabasıdır. Osmanlı rivâyetinde heryerde Osman'ın Germiyanlılara karşı yerel Rumları himaye ettiği üzerinde durulmuştur. Sultanın haracgüzârı olarak yaşayan Rumlara ve tekvurlara saldırı, Sultan'ın haklarına karşı gelmek anlamına gelirdi. Osman'ın Karacahisar takvuruna karşı harekete geçmesi için, tekvurun barışı bozan bir girişimde bulunması gerekmiştir.[55] Bilecik Rumları "Osman Gazî'ye gayetde itimâd ederlerdi..... Germiyanoğluyla gâh gâh Osman halkı ceng iderler idi ve bu kâfirler dahi gayet ferah olurlar idi kim, Germiyanoğluylan Osman'ın 'adâveti vardur, derler idi. ... Bu Bilecük'ün kâfirleri dahi gayet itimâd etmişler idi kim, bu Türk bizüm ile eyü doğruluk eder, derler idi."[56] Bu ifade Rumların "mutî" olma karşılığında sultanın ve Osman'ın himayesinden yararlandıklarını açıklar. Ama, Müslümanlara düşmanca hareket eden tekvur 'ahdi bozmuş, düşman durumuna düşmüş olurdu.

Rivâyete göre Osman, Karacahisar'da kendi adına hutbe okutmuş, bağımsız beylik iddiasında bulunmuştur. (Aşıkpaşazade 14. Bâb)'de Osman'ın bağımsızlık, yani kendi adına hutbe okutması iddasında bulunması için şu olgular üzerinde durduğu ileri sürülür (Kuşkusuz bu iddialar, aslında çok sonraları, hanedanın Osman ile başladığı inancında olanlar tarafından eklenmiştir).

1. Karacahisar, bir müslüman halk ile iskân edilip bir beylik merkezi durumuna gelmiş;

2. Müslüman halk mescid ve pazar yeri kuruldu, imam, kadı ve hatîb ister, demişler;

3. Sözde Osman şu olguları anarak kendi adına hutbe

[53] Aşıkpaşazade Dresden nüshası.

[54] Aşıkpaşazade 6. Bâb; Neşrî, I, 86.

[55] Aşıkpaşazade 6. Bâb.

[56] Aşıkpaşazade 9. Bâb.

okunmasını haklı görmüş: a. Bu şehri kendi kılıcım ile aldım, b. "Ona sultanlık veren Allah bana dahi gazâyile *hanlık* verdi" (Oğuzculuk); c. Selçuklu sultanı Osman'a sancak gönderip gazada onu temsil etme yetkisi vermiş deniyorsa, "ben höd dahi kâfirler ile oğraşdım"; d. Eğer sultan ben Selçuklu hanedanını temsil ediyorum derse, benim büyük atam Süleymanşâh'tır, Anadolu'da ilk kez o saltanat kurmuştur (uydurma soykütüğüne göre, Selçuklu Kutalmış oğlu Süleymanşâh'ı Osman'ın soykütüğüne eklemişlerdir) e. Osman, Gökalp neslinden olduğunu ileri sürer (Hânedanı Oğuzhan soykütüğüne bağlayan iddia, II. Murad döneminde formüle edilmiş Oğuzculuk).

Osman Beg

Tüm Türk-Mogol hanları, bağımsız hanlık ilânıyla birlikte *yasa* ilân ederler[57]. Aşıkpaşazade hemen sonraki Bâb'da (15. Bâb), Osman Gâzî'nin "Kanunı Ahkâmını" kor: "Bu halk kanun ister oldılar." Osman "Han" sıfatıyla üç şeyi yerine getirmiş ve Islâmî olmayan pazarbacı koymuş[58] . Aşıkpaşazade rivayetine göre (16. Bâb) Osman yine bu zamanda, belli başlı alp yoldaşlarına beyliğin belli kısımlarını "timar" (?), daha doğrusu "il-yurdluk" tayin etmiş. Tüm bu tasarruflar, beyliği Han sıfatıyla Türk devlet geleneğine göre teşkilâtlandırdığını anlatmaktadır. Bu teşkilât, Osman'ın beylik yapısının esasları olmuştur. Genelde, Osmanlılar bir yeri feth edince üç şeyi derhal yerine getirirlerdi: bir kadı, bir sübaşı (sübaşı-askerî kumandan) atanır,

[57] İnalcık, "Kutadgu Bilik".

[58] Aşıkpaşazade 15. Bâb.

pazaryeri tayin edilirdi. Öyle görünüyor ki, *Tevârîh*, bu aşamada Osman'ı, öbür Türkmen beyleri gibi gazâ ile bağımsızlığa hak kazanmış, kendi adına hutbe okutabilecek bir beğ, bir han gibi göstermeye çalışmaktadır (Öteki Anadolu beyleri de Sultan olmadan önce *han* ve *sultânu'l-guzât* unvanını kullanmışlardır). Neşrî, Selçuk sultanı Alâeddîn'in ölümü ile Selçuklu hanedanının ortadan kalkması üzerine "hutbe Osman Gâzî adına okundu" diye farklı bir yorum yapar. O tarihte Osman, Neşrî'ye göre "hutbe ve sikke" sahibi bir İslâm hükümdarı olmuştur. Aslında, son Selçuk sultanı III. Alâeddin, 1308'de ölmüştür. Tüm Anadolu beyemîr-hanları, 1335'de İran'da Abu-Sa'îd Han'ın ölümü üzerine Cengiz soyundan İlhanlar kalmayınca, ancak o zaman sultanlıklarını ilân edip *hutbe* ve *sikke* sâhibi olmuşlardır. Şimdiye kadar tarihçiler, eski rivâyeti izleyerek, 1299 tarihini Osmanlı hanedan ve devletinin gerçekten ve hukuken kuruluş tarihi kabul etmişlerdir. Türk geleneğinde devletin kuruluşu, herşeyden önce, egemenliğini Tanrı'dan aldığına ("Tengride kut bulmuş") inanılan karizmatik bir hanın ortaya çıkışına bağlıdır. Ama bu, Islâmî geleneğe göre *hutbe* ve *sikke* sahibi olmaya yetmez.

Sultan-Öyüğü bölgesinde uzun zamandır bir Rum tekvuru elinde bırakılmış bir kalenin feth edilmiş olması iki yönden önemli idi. İlkin, bölgede Sultanın haracgüzarı olarak yaşamakta olan tekvurlarla barışın terk edilmesi, bölgenin bir gazâ alanı haline gelmesi; ikincil olarak Osman'ın doğrudan doğruya kendi hükmü altında Karacahisar gibi hâkim bir kaleye sahip olması. Kaleye bölgeden ve Germiyan gibi uzak yerlerden halkın gelip yerleşmesi

(Aşıkpaşazade 14. Bâb: "sehl zamanda ma'mûr oldu ve nice kiliseler dahı vardı, mescid ettiler ve bazar dahi durgurdılar") sonucu tepede Karacahisar, müslüman nüfuslu bir şehir oldu. Aşağıda Ilıca yanında pazar da Osman'ın kontrolu altına geçmiş görünüyor (Aşıkpaşazade 9. Bâb: "Osman Gâzî dahı Eskişehir'de hamam yöresinde bazar durgurdı." Etrafın kâfirleri, tâ Bilecik'ten ve Germiyan halkı gelürlerdi"). 1288'de uzak Söğüd *Uc* kasabası yerine Osman, şimdi Karacahisar fethiyle Sultan'ın "nâibi"ne ait Eskişehir yanında hâkim durumda bir merkeze yerleşmiş bulunuyor. Fetih Osman'ı bölgede fiilen bir gâzî bey durumuna yükseltiyordu. Bu durumu teyit etmek için rivâyete göre[59] Osman yeğeni Aktimur'u Konya sultanına fetih müjdesiyle gönderdi; Sultan, Osman'a sancak ve diğer beylik senbolleri bağışladı (Osman'ın yeğeni Aktimur'a özel bir güveni vardı; Bursa kuşatmasında Aktimur'u *havale* kulesinde yerleştirdi. 1326 Bursa alınınca bir mahalle "Aktimur" adını alacaktır). Özetle, bu fetihle Osman, Çobanoğulları gibi Selçuklu Sultanının sancak sahibi bir emîri mertebesine yükselmiş görünmektedir.

Mudurnu-Göynük Seferi

Gâzîleri etrafına toplayabilmenin tek yolu, gazâ-ganimet seferlerini örgütlemektir. Gâzîler çoğaldıkca beyin gücü artar, gücü arttıkca gazâ akın alanı genişler. "Osman Gâzî kim sancak begi oldu, nökeri Köse Mihal'e "Tarklı-Yenicesi'ne segirdelüm (akına gidelim)" dedi (Aşıkpaşazade 10. Bâb; Neşrî, I, 88-92). Harmankaya-Göl bölgesinde tekvur olan

[59] Aşıkpaşazade 8. Bâb.

Köse Mihal'in, Orta Sakarya kıvrımı içindeki tekvurlar ve bölgedeki yollar hakkında iyi bilgisi vardı, sefer'in plânını özetledi: Beştaş'tan geçilecek, Saru-Kaya'da Sakarya'yı geçmek zor değil, böylece Sakarya kıvrımı içinde geniş bölge, özellikle İznik'e ipek getiren kervanların yolu, Göynük-Suyu üzerinde Mudurnu-Göynük ve Taraklı-Yenicesi Kasabaları üzerinde kontrol kurulabilecekti. Bölgede kendi aşîreti ("cemâ'at") ile yerleşmiş olan Samsa Çavuş'la işbirliği için haber gönderdiler. Bu sefere çıkan Osman, yolda ilkin Beştaş zâviyesine kondu (sonraki tahrîr defterlerinde *Beştaş Zaviye* kaydı var). Tekke şeyhinden Sakarya'nın geçit yerini sordular (gerçekten geçit yeri Sarucakaya'dır, bugün burada yeni ve eski iki köprü var; nehir atların geçmesi için elverişli haldedir). Sakarya üzerinde Samsa Çavuş onları karşıladı, doğru Sorkun (haritada Sakarya'dan kuzeyde) üzerine götürdü, Sorkun Rumları, Samsa Çavuş aracılığıyla itaate razı oldular, *'ahd* ile itaat edip yagmadan ve esaretten kurtuldular. Oradan Samsa Çavuş kılavuz olup Mudurnu vilâyetine çıkdılar (Sorkun'dan sonra yol kuzeye yönelir). Samsa Çavuş, bölge Rumları ile "müdârâ" edip (dostca geçinip) cemâ'atıyle yaşıyordu. Osman bu vilâyeti ona bıraktı. (Gezide gördük: Mudurnu Hisarı yüksek yollara hâkim bir tepede olup haraptır, kalan dıvarları bitki örtüsü altındadır, çıkması hayli güçtür, Osman hisarı almayı denemedi) Mudurnu'dan nehri izleyip sıra ile Göynük'e, Taraklı-Yenicesine gelip yağma ettiler; sonra güneye yönelip dağlık bölgeden Göl-Flanoz (Klanoz) (bugün Göl-Pazarı) ovasına indiler (Klanoz, Karacahisar tekvurunun emriyle Osman'a Domaniç-Beli'nde savaşmıştı). Burada Mihal'e ait Har-

man-Kaya üzerinden onun kılavuzluğuyla Sakarya'yı geçip Karacahisar'a döndüler (topografi ve izlenen yollar bu rivayetin doğruluğunu kanıtlamakta).

Bu seferle güdülen amac ortaya çıkıyor. Bu bir ganimet akını, fakat aynı zamanda bölge tekvurları üzerinde Karacahisar'ın yeni hâkimini tanımaları için yapılmış bir sefer olarak görünmektedir. Herhalde vaktiyle, Karacahisar tekfuru bu tekfurlar üzerinde hâkimdi. Onun, Bilecik tekfuruyla beraber bölge tekvurlarının üstünde olduğunu bu rivâyet (Aşıkpaşazade 5. Bâb) yineliyor.

Rivâyet seferin amacını şöyle açıklar: "Bu seferde esir almadılar; mal ve ganîmet çok aldılar, anun için kim halk kenulere tâbi kılmak içün."

1288-1299 Dönemi, Dündar Olayı

Bizans'tan Batı Anadolu topraklarını fetheden öbür beyler gibi Osman Gâzî de, 1288-1299 döneminde, Selçuk sınırları ötesinde Tekvurlar elinde bırakılmış bölgeyi Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'e kadar geniş bir bölgeyi egemenliği altına alacak, birçok şehir ve kalelere hükmeden bir bey durumuna gelecektir. 1299'dan sonra Osman, Selçuk Sultanına haraç ödeyen yerel tekvurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Yarhisar Tekfurları) ortadan kaldıracak, doğrudan doğruya Bithynia'da Bizans imparatorluk topraklarına karşı gazâ faaliyetine başlıyacaktır.

Neşrî'deki bir rivâyete göre (s. 78) Ertuğrul'un ölümü üzerine Söğüd'de beylik sorunu ortaya çıkmıştı: Göçerevlerden bir bölüğü Osman'ı bir bölüğü amcası Dündar (Tündar)'ı "beğ kılmak istediler." Osman'ın "kendü kabîlesi" Osman'ı tuttu. Bir araya gelindiğinde çoğunluk Osman'ı destekledi; bunun üzerine Dündar da ona "bî'at" etti. 1299'a doğru Dündar Osman'ın "kedhüdâsı" (vekîli, bir çeşit vezir) idi. 1299'da Osman'ın fetih politikasında kökten bir değişiklik oldu. Başlangıçta, Osman'ın güçlü Bilecik tekvuruyla ilişkileri dostluk, hatta bir çeşit bağımlılık biçiminde idi.[60] Eskişehir-Bilecik arasındaki haracgüzar Rumlarla iyi geçinme politikası bölgede tutunmak için gerekli sayılıyordu. Germiyan saldırıları, Osman'ı bölge tekvurlarıyla uzlaşma zorunda bırakıyordu. Karacahisar'dan sonra Osman, akınlarını bölge dışı Mudurnu-Göynük tekvurlarına karşı yöneltti. Bilecik tekvuruna başkaldıran Köprühisar tekvurunu Dündarla birlikte itaat altına aldılar. 1299'da Osman ile amcası Dündar arasında beyliğin bundan sonraki politikası üzerinde görüş ayrılığı belirdi: Dündar, Bilecik tekvuruna ve Rum halka karşı eski iyi geçinme ("mudârâ") politikasının sürdürülmesi gerektiğini ileri sürdü (Neşrî, 94: Germiyan düşman, Bilecik tekvurunu da düşman yapmayalım, der). Osman bu sözü, kendisinin savaş ve egemenlik ("hurûc") hakkını engelleme olarak anladı ve okla Dündar'ı vurup öldürdü (Neşrî'nin kaydına göre Bilecik fethi Dündar'ın katlinden öncedir).

1288-1299 döneminde 11 yıllık gelişmeleri Aşıkpaşazade'den izlersek, Osman Sakarya doğusunda Göynük-Suyu üzerindeki tekfurları, özellikle Harmankaya Tekfurunu kendisine bağladı, güçlendi. 1299'a doğru Osman'ın güçlenmesi üzerine Bilecik tekvuru ve ona bağımlı tekvurlar Osman'dan kuşkulanmaya başladılar. Osmanlı rivâyetine

[60] Aşıkpaşazade 9. ve 10. Bâb.

göre onu savaşmadan bir düğün sırasında ele geçirip yok etmek istediler[61] (Düğün hikâyesinde adı geçen Çakır-Pınarı haritada Bilecik'in batısında).

1299'a doğru Osman, savaş alanını Karacahisar-Sögüt bölgesinden batıda ilerde, Bilecik-Yenişehir bölgesine taşıcaktır. "Kendü Yenişehir'e (*Melangeia*) vardı, tahtgân idindi."[62] Osman Gâzî'nin pâyitahtını 1299'da Karacahisar'dan Bilecik'e ve *Uc* merkezini İznik'e yakın Yenişehir'e nakletmesi bundan sonraki hedefini göstermekte idi.[63] Osman, şimdi doğrudan Bizans sınırları ötesindeki Bitinya topraklarına akına başladı. Yenişehir'den akınlarında zaman zaman "İznik'e inerdi."[64]

Osman Gazi'den ve fetih girişmlerinden söz eden çağdaşı Bizans kronikcisi G. Pachymeres, kuşkusuz onun hakkında en güvenilir kaynağımızdır (Laurent-Failler çevirisini kullanıyoruz). 1302'de Osman'ın İznik kuşatması ve Bafeus Savaşı dolayısile Bizanslı kronikci, Osman hakkında etraflıca bilgi verir. Osman'ın menşei hakkında yazarken on yıl kadar öncesine gider; Osman'ın nasıl, ne zaman ortaya çıktığını anlatır. E. Zachariadou (*Amouriori*) Pachyemers'te Orhan ile Çobanoğulları arasındaki ilişkiden söz ederek, bu parçayı 1290-1293 dönemine ait tahmin eder (C. Imber "Osman", E 12, bu bilgileri 1300'lere koyarak olayları karıştırır). Pachymeres, o yıllarda Bizans'a karşı aktif gazâ hareketlerinde Kastamonu *Uc* emîrliğinde Çobanoğlu Yavlak Arslan ve sonra Ali'den söz eder. 1290'larda Kastamonu'da Hüsâmeddîn Çoban soyundan Muzafferüddîn Yavlak Arslan, *sipâhbed-i diyâr-i Uc* unvanıyla hüküm sürüyordu.[65] Pachymeres, Osman Gâzî'nin ortaya çıkışını, Kastamonu emîri "Amurius oğulları", yani "Emîr oğullarına" (Zachariadou'da bir *Umur*'a) bağlar. Onun "Melek Masur ve Amouiori" hakkında verdiği karışık bilgileri, çağdaş Selçuklu kaynağı Aksarayî (*Müsâmeret*) aydınlatmaktadır. Bu kaynağa göre, Sultan II. Keykâvûs'un oğulları Kırım'dan Anadolu'ya döndükten sonra, onlardan Sultan Mes'ûd, Argun Han'dan Selçuklu tahtını elde etmiş, kardeşi Rükneddîn Kılıç Arslan'ı Uc bölgesinde (muhtemelen Akşehir civarında?) yerleştirmişti. Argun Han'ın ölümü ve Keyhatu'nun Han seçilmesinden (22 Temmuz 1291) sonra İran Mogolları arasında başlıyan taht kavgaları sırasında Anadolu anarşi içinde kaldı. Uclarda Türkmenler baş kaldırdılar. Kılıç Arslan da kardeşi Mes'ûd'a karşı ayaklandı. Keyhatu Han'ın ordusuyla gelmesi üzerine (1291 Kasım) Kılıç Arslan Kastamonu *Uc*'una gitti ve oradaki *Uc* Türkmenlerini etrafına topladı. Eskidenberi Mes'ûd'a tarafdâr bulunan *Uc* emîri Yavlak Arslan'ı öldürdü. Keyhatu tarafından ona karşı gönderilen Sultan Mes'ûd evvelâ yenildi (Pachymeres, Melik Kılıç Arslan yerine *Masur*'u, yani Sultan Mes'ûd'u koymakla yanılmıştır). Mes'ûd, sonra yanındaki Mogol kuvvetleri sayesinde galebe çaldı (Aralık 1291). Kılıç Arslan kaçmış ise de, Yavlak Arslan'ın oğlu Ali, nihayet bir baskında onu katletti, 1291 olaylarından sonra Selçuklu-Mogol bağımlılığından çıkmış olan Çoban oğlu Ali, uzakta batıda, Bizans topraklarına saldırılara başlamış, Sakarya nehrine kadar fetihler yapmış,

[61] Aşıkpaşazade 11.-12. Bâb.

[62] Neşrî, 112.

[63] H.İ. "Bapheus", 78.

[64] Aşıkpaşazade XV. Bâb.

[65] Y. Yücel, Çobanoğulları.

hatta akınlarını nehrin öbür tarafına kadar ilerletmişti (Pachymeres). Fakat sonraları Bizanslılarla barışçı ilişkiye girdi. O zaman Osman Gazi en ileri *Uc*'ta, Sakarya vadisinin beri yakasında Söğüd bölgesinde bulunuyordu.

Pachymeres açıkca bildirmektedir ki, akını durduran Ali'nin yanındakiler Osman tarafına geçtiler ve onun önderliğinde akınları sürdürdüler. Pachymeres, Osman'ın o zaman Çobanoğullarının emri altında ileri hatta bir *Uc* savaşcısı olduğunu vurgular.[66] Böylece bu serhad bölgesinde önderlik, Osman Gazi'ye geçmiş. İşte Pachymeres, Osman'ın ortaya çıkışını bu şekilde açıklamaya çalışır. Onun anlattığı tarihte Osman, Eskişehir-Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'de yerleşerek İznik'i tehdit etmeye başlamıştı. Pachymeres, onun önceki Karacahisar dönemini (1288-1299) tabii bilemezdi. Pachymeres'in kaydı şu bakımdan son derece önemlidir: Osman (*Atmanes*), ilk kez çağdaş bir yabancı tarihte zikredilmiş, böylece tarih sahnesine çıkmış bulunuyordu. Osman'la çağdaş olan tarihci Pachymeres'in Osman hakkında şu gözlemi ilginçtir: *Uc* bölgesinde Türkmenler arasında en atılgan, en enerjik akıncı-önderi Osman'dır. Pachymeres, bölgede kendi başına hareket eden başka önderler olduğunu da (Osmanlı rivayetinde adı geçen Konur Alp, Akça Koca, Turgut Alp gibi) işaret eder. Bizanslı kronikci Osmanlı rivâyetlerinde olmayan bir başka önemli noktayı belirtir: Osman (Atmanes), Kastamonu (Paflaogonya) *Uc* emirleri Çoban-oğulları emrinde bir *Uc* savaşcısıdır. Osman 1301'e doğru Bizans İmparatorluğunun bir merkezi ve Konsillerin toplantı yeri olan

[66] Pachymeres ve Zachariadou'daki yanılmalar için bkz. Halil İnalcık, Cambridge History of Islam.

önemli İznik şehrini ele geçirmek üzere harekete geçti.

Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus (Koyunhisar) Savaşı (27 Temmuz 1302)

Osman, Bizans topraklarına karşı akın merkezi olarak "tahtgâhı" Yenişehir'de yerleşti (1299), ailesini Bilecik'te bıraktı.[67] Bu tarihten sonra Osman'ın tüm faaliyeti, İznik fethi amacına yönelecektir. İlk akınlardan sonra gelip İznik'i kuşattı ("İznik'in vilâyetine segirttiler, şehrin kapusunu yapturdılar": Neşrî, 104). Kuşatma hakkında Pachymeres ve Osmanlı Anonim *Tevârîh* esaslı bilgi vermektedir.

Pachymeres, Mouzalôn ile Osman arasında Bafeus Savaşı'nı ayrıntılarıyla anlatır. Bu kronolojik sırayı gözönünde tutarak A. Failler, Bafeus Savaşı'nı 27 Temmuz 1302 tarihine koyar. Osmanlı rivâyeti de bunu doğrular. Anonim *Tevârîh*, İznik kuşatmasını Dimbos savaşından hemen önceye koyar. O halde Bafeus Savaşı ondan önceki yılda, H. 701 tarihine rastlar. 701 Hicri yılı ise, 6 Eylül 1301'de başlar ve 28 Temmuz 1302'de son bulur.

Bafeus Savaşı'nın vuku bulduğu yere gelince, burası Osmanlı rivâyetinde Yalak-Ovası olarak gösterilir. Yalak-Ovası, Yalak-Dere'nin Hersek-Dili'nde denize ulaştığı düzlüktür. Burada vuku bulan savaştan önce Bizans kuvvetleriyle Osman'ın öncü keşif kuvvetleri, İznik'ten gelen yolu kapatan Koyun-Hisarı'nda çarpışmışlardır (Pachymeres). Yalak-Dere vadisini izliyerek İznik'ten gelen ana yol üzerinde Koyun-Hisarı, Yalak-Ova'ya çıkmadan önce tepedeki hisardır (bugün yıkıntıları görülür, bkz. s. 177). Bursa'ya yakın Dimbos üzerinde bir ikinci Koyun-Hisarı vardır. Menâ-

[67] Neşrî, 120.

kıbnâme, Yenişehir-Bursa yolu üzerinde Dimbos (bugün Erdoğan) savaşını anlatırken:[68] Dimboz'da Koyun-Hisarı'na giden yoldan söz eder: Bafeus'dan sonra 1303'de Tekvurlarla Osman ilkin Koyun-Hisarı'nda buluşdılar, ceng ede ede Dimboz'a geldiler. O halde ayrı ayrı iki Koyun-Hisarı savaşı vardır. J. von Hammer,[69] Bafeus/Koyun-Hisarı savaşı ile Dimbos/Koyun-Hisarı savaşını birbiriyle karıştırmış, o zamandan beri bu yanlış günümüze dek tekrarlana-gelmiştir. Bafeus Savaşı'nın tarihini ve yerini böylece tespit ettikten sonra savaşın nasıl geçtiğini Pachymeres ve Anonim, *Tevârîh-i Âl-i Osman*'a göre özetleyelim.

Pachymeres'te Bafeus Savaşı

Aşağıda Pachymeres'in (Laurent/Failler, X, 25, 364-368) bir özet çevirisini veriyoruz:

A) Osman İznik bölgesinden ayrıldı, dağlık araziyi geçitlerden geçip Halizôn'ların ülkesine girdi; B) Fakat bundan önce yüz kadar bir (öncü) Türk kuvveti aniden Telemaia'da (Koyunhisar kalesi) gece baskını yaptılar. Ganimetle kaçarken Rum askeri peşine düştü, bir tepeye çıkan Türkler kendilerini oklarıyla savundular. C) Bu ilk karşılaşmadan cesaretlenen Osman'ın yanındaki asker, Meandre (B. Menderes) bölgesinden gelen başka Türk kuvvetleriyle büyük bir sayıya varmış bulunuyordu. D) Emîr (Yavlak Arslan oğlu) Ali, uzaktan akına gelenlerin Osman'ın yanına gittiğini görerek İmparatorla yapmış olduğu anlaşmaları çiğnedi ve o da akına başladı. E) Osman dağ geçidini (Yalakdere

[68] Aşıkpaşazade 17. Bâb.

[69] Geschichte, I, 67, 85.

vadisi) geçip birden Yalak-Ovada göründü. F) O, kendi kuvvetleriyle birlikte, daha önce Paflagonya (Kastamonu) dolaylarından savaş için kendisine gelip katılan bir çok savaşçının başında idi. Onlar, önlerine çıkanları yok etmeye veya esir almaya hazırdılar. G) Leon Mouzalôn kumandası altındaki ordu, Bizanslı ve Alanlar'dan başka kendi askeri ile yerli ve yabancı askerden oluşuyordu ve hepsi yaklaşık iki bin kişiye varıyordu. Az önce Alanlara verilmek üzere istenen yardım dolayısile atlarından ve paralarından mahrum edildikleri için, yerli asker gevşek ve gayretsiz bir hava içine girdiler; ilk atılım gücünü kaybettiler ve pek cesaretle savaşa girmediler. İ) Bu durum, Türklere büyük bir güvenle saldırma fırsatı verdi; aza karşı sayıca üstün olduklarından (5000 kişi) yürekli idiler. Böylece savaş, hem sayı hem de moral bakımından eşit olmayan koşullarda başladı. Rumlardan bir çoğu savaş meydanında kalırken çoğu yakın olan İzmit kalesine, hep beraber utanç verici şekilde, yol açıp kaçmak üzere firar yolunu tuttular. Bu sırada Rumlar için hayatlarını feda eden Alanlar çok yararlı oldular. Alanlar, Rum piyâdenin saflarını sıkılaştırıp ilerlemelerine ve kendilerini kurtarmalarına imkân verdiler. Türkler için o zaman savaşı bitirmek, etrafa dağılıp hiç direnç görmeden kolayca ganimet toplamaktan başka iş kalmamıştı. Mahsûl toplama zamanı idi. Köylülerin bir kısmı tutsak yapılıyor, bir kısmı boğazlanıyor, başına geleceği önceden anlayarak kurtuluşu bir kalede sığınmakta bulan bazıları ise firar yolunu tutuyordu. Kır halkı, tüm aileleriyle gelip İstanbul'a sığınmakta idiler. Edremit'e kadar tüm bölgeler, Türklerce yağma edildi. Ancak daha ötede Achyraous (Balıkesir yakınında

Akira), Kyzikos (Kapıdağı), Pegai (Kara-Biga) ve Lopadion (Ulubat) denize yakın bölgeler tahribattan masûn kalmıştı. Yağmalar, Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu. Her yer birkaç gün içinde harabeye dönmüştü.

Özetle, Pachymeres, İstanbul'dan Heteriarch Muzalön komutası altında gelen asker ile yerel savaşcılar ve ücretli Alan'lardan oluşan Bizans ordusunda birlik içinde olmadığını vurgulayarak bozgunun nedenlerini açıklamaya çalışır. İyi asker olan Alan'lar, Altun-Ordu emîri Nogay'ın ölümü (1299) üzerine başsız kalmış ve Bizans'a ücretli asker olarak hizmetlerini sunmuşlardı.

Anonim, *Tevârîh*'de Koyunhisarı Savaşı

Osmanlı kaynaklarından savaşın en ayrıntılı biçimde anlatıldığı Anonim *Tevârîh-i Âl-i Osman*'daki bölümü aşağıda özetleyip veriyoruz.[70]

1. Osman'ın bir oğlu oldu, adını Ali Paşa kodu, Bilecik'te anası yanında alıkodı.

2. Osman (Neşrî: Orhan ile) bu tarafda iller açmaya başladılar.

3. Gelüp Köprü-Hisarı yagma ile alup feth etti (kuşattı);

4. Andan gelip İznik'i hisar etti.

5. İznik ol zamanda gayet sarp ve mu'teber şehir idi; dört yanı sazlık ve bataklık idi;

6. Gelüp İznik'in "dayiresin" (etrafını) yagmâ ettiler; kâfirleri nice kez çıkdılar, oğraşdılar (Anonim Koyunoğlu: uruşdılar), Hak ta'âlâ gâzîlere fırsat verüp (Koyunoğlu: verdi) kâfirleri sıyup hisara (Koyunoğlu: hisarına) koydular;

[70] Krş. Neşrî, 104-106.

7. Gördüler kim cenk ile alınmaz, dört yanı su, hiç katına adam varımazdı;

8. Yenişehir'den yana olan dağ divarında bir havâle kule yaptılar, ol kal'anın içinde adam kodular; ol zamanda Taz (Drâz) Ali derlerdi, bir dilâver adlu kişi vardı, gayet bahadır pehlivan idi; ana kırk kişi koşup ol hisârda koyup İznik'e havâle kodular. Şimdiki hâlde ol hisarcuğa Taz-Ali-Hisarı derler. Ve hem üstün yanında bir yüksek kaya vardır, anın dibinde bir sovuk pınar dahi vardır, ol pınara dahi Taz-Ali-Pınarı derler.

9. Andan sonra kâfirler zebûn olup hisarda oturdular; gâzîler dahi dâima segirdüp içerüden (Koyunoğlu: içerden adam) çıkartmaz oldular; taşradan dahi kimse gelimez oldu (Koyunoğlu: gelemezdi). Bir nice zaman bu hâlle kalıp oturdular.

10. 'Âkibet kâfirler bir gün fırsat bulup İstanbul Tekvuruna adam gönderüp hâllerin arz eylediler: (Koyunoğlu: eyitdiler kim) üzerümüze Türk geldi, bizi zebûn etdi, taşra çıkartmaz oldu, 'âciz kaldık, eğer bize dermânın varsa, eyle; yohsa bizi Türk zebûn etdi, oğlumuzla kızımızla esir iderler, veyâhud açlıktan kırıluruz; eğer bize dermân etmezsenüz, dediler.

11. Zirâ ol vakt İznik'e dahi İstanbul (Sıdkî: Islambol) Tekvuru hükm ederdi. Çün kim İstanbul Tekvuru bu hâle vâkıf oldu, hayli (Sıdkî: +mel'ûn melûl olup) gemiler cem edüp içine çok leşkerler koyup gönderdiler kim varalar, gâzileri İznik üzerinden ayıralar. Hem bir i'timâd etdüğü adamın bile gönderdi. Gemilere girüp 'azm edüp gitdiler kim varalar, Yalak-Ovası'na çıkalar; andan İznik üzerine varalar,

gâzîleri gâfilen basalar.

12. Gâzîlerün dahi bir câsûsu vardı (Koyunoğlu: kâfir leşkerine gönderüp) kâfirler leşkeri nereye çıkacağın haber alup bilüp cân atup, vardı, gâzîlere haber etdi. Andan gâzîler dahi yüriyüp geldiler, ol kâfirlerin çıkacak kenârda pusuya girip pinhân olup durdular. Bu yanadan kâfirler dahi gemilerin sürüp varup ol Yalak-Ovası'nda (bugün Hersek-Dili) denizden ol kenâra iskele urup bir gece çıkmağa başladılar, kuruya döküldüler. Her biri atların ve esbâbların çıkarmağa çalışurken gâzîler dahi gâfilen, Allah'a sığınup tekbîr getürüp hamle edüp at salup kâfirler arasına koyulup (Koyunoğlu: +kâfire) kılıc urdular; hemân-dem kâfirleri birbirine kattılar, şöyle kırdılar-kim vasfını Allah bilür; (Koyunoğlu: kâfir bunu görüp) denize dökülüp gark oldular ki, başında devleti olan gemiye girebildi. Mâhasal-i kelâm kâfirin çoğu (Sıdkî: denize gark olup) helâk oldu. Sehelcesi (Koyunoğlu: kaçup İstanbul'a geldi), başları kayusı oldu. Hemân gemi içinde olanlar gemilerin alup kaçup gitmek ardınca oldular.

13. İstanbul'a gelüp olan hâli Tekvur'a haber verdiler. Tekvur bu haberleri işidüp hayli melûl oldu. Bu yanadan İznik kâfirleri bu olan halden haberdar olıcak kim Tekvur sındı, anlar dahi çok ağlaşup yas etdiler.

14. 'âkibet danışup anı tedbir etdiler kim, kaçanlar kaçdı, kaçamayanlar (Ayasofya: kaçabilirlerse kaçalar, kaçamazlarsa) kal'ayı verüp mutî' olalar. Hem eyle edüp kal'ayı gâzîlere virdiler. Gâzîler dahi alup doyum oldular.

Anonim'de İznik kuşatması için ilk önce Köprühisar'ın alındığı zikredilir. Köprühisar, güneyden Bilecik'ten ve batıdan Yenişehir'den İznik'e gelen başlıca yolların kavşak

noktasıdır. Bu hisar, İznik'e giden Kızılhisar-Derbend (bu köyler bugün mevcut) vadisinin başlangıç noktasıdır, Osman İznik'e bu vadiden gidecektir.

Bu iki bağımsız kaynak birbirini tamamlıyan bilgiler vermektedir. Her iki kaynak, İmparatorun, ordusunu kuşatma altındaki *İznik'i kurtarmak için* gönderdiği noktasında birleşirler. İznik önünde kaleden çıkış hareketleri ve çarpışmalar olduğunu Anonim'den öğreniyoruz. İznik'in bataklıkla çevrili durumda bulunduğunu Anonim belirtir. O zaman Osman, tüm Türkmen beylerinin uyguladığı taktiğe başvurdu; şehri abluka altına almak ve açlıkla teslim olmaya zorlamak. Uzun abluka için Osman "Yenişehir'den yana olan dağ" yamacında bir "havâle" kulesi yaptırdı ve içine Taz (Drâz) Ali kumandasında ufak bir kuvvet yerleştirdi; (Bugün İznik'ten Yenişehir'e giden yolun solunda Draz-Ali köyü ve Draz-Ali Pınarı vardır. Biz 1994'de bu köyü ziyaretimizde Anonim'de zikredilen pınarı tespit ettik. Havâle kulesinden iz kalmamıştır. Bu ayrıntı, Osmanlı rivâyetinin ne derece sağlıklı olduğunu gösteren kesin bir kanıttır).

Anonim, İznik'lilerin o zaman umutsuz kalıp şehri teslim ettiklerini söylemekle yanılmıştır, İznik Orhan tarafından 1331'de teslim alınmıştır. Bununla beraber Neşrî, kuşatmanın ardından uzun abluka sırasında birçoklarının şehri bırakıp kaçtığına işaret eder. Bu noktada Neşrî (I, 106) doğru olanı kayıtla, "gâzîler ganâyimle mugtenim olup *İznik fethine mukayyed olmayıp* hemân cemâ'atlerine beşâret haberin" gönderdiler, der ve fethin bu tarihte olmadığını işaret eder.

Bizans imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna yükseltmiş-

tir. Pachymeres, bu zaferle Osman'ın şöhretinin Paflagonya bölgesine kadar yayıldığını ve gâzîlerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında Neşrî, onun beyliğini bu tarihe koymakta haklıdır. Bafeus Savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey ünü kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. Böylece biz, 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının, dolayısıyle Osmanlı devletinin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz.

Bafeus zaferiyle Osman, kuşkusuz tüm Bitinya'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasi-askeri güç olarak ortaya çıkmıştır. Pachymeres gibi Osmanlı yazarı Yazıcızâde de, 1300'den sonra Osman'ın şöhretinin uzak İslâm memleketlerine yayıldığını ve her taraftan "göç göç ardınca Türk-evleri gelip dolduğunu" kaydeder. O zaman olayları yakından izliyen Pachymeres'in tarihindeki kayıtlar, Bizans'ın Osmanlı tehdidini ne kadar ciddi karşıladığını gösterir. Bizans imparatoru, Osman'ı durdurmak için Iran'da Gazan Han'a (1295-1304), onun ölümünden sonra da Ölceytü Han'a (1304-1316)bir Bizanslı prensesi zevce olarak önermiş ve bir Moğol ordusunu tahrik etmek girişiminde bulunmuştur.

Pachymeres'in açıkladığı gibi, o zaman direnç görmeyen ve gazâ ve ganimet için *Uc* bölgesine koşup gelmiş gâzîler, İstanbul Boğazı'na kadar yayıldılar. Bafeus bozgunundan sonra 1302-1307 yılları arasında bu durum karşısında Bizans'ın düştüğü çaresizlik durumunu Pachymeres[71] son bölümlerinde dramatik ifadelerle anlatmaktadır. Tüm Mesothynia

[71] IV, XIII, 35, s. 700.

(Kocaeli) bu akıncıların saldırılarına hedef olmakta idi.

Pachymeres, Bafeus Savaşı'ndan ve Osman'ın 1303-1305 seferlerinin ardından bu istilâyı şöyle canlandırıyor: "(Rumlar) sadece hayatlarını kurtarmak için Doğu'yu bırakıp Batı'ya kaçıyorlardı... Türkler çok kalabalık idiler ve birçok başbuğ kumandası altında idiler. Onlardan birile anlaşma faydasız idi, çünkü onlar kendilerini yağmaya götürecek şefi arayıp buluyorlardı." Alp-gâzîler emrinde küçük guruplar halinde hareket eden bu akıncılar, 1304 yılı başlarında İstanbul Boğazı'na kadar her yerde görünmekte idiler. Türkler bir gemi bulunca Boğaz'ı geçiyor, İstanbul önlerine kadar geliyorlardı. Chele (Şile) ve Anadolu-Kavağı'nda tepede Hieron (Yoros) kaleleri onların saldırılarına hedef oluyordu. Panik halinde kaçan Rum halkı, İstanbul'a sığınıyor; sokaklar açlık ve hastalık çeken insanlarla doluyordu.

Dimbos Savaşı (1303), Bursa Ovası'nda Yerleşme

Osman, İznik kuşatmasına gitmeden önce Yenişehir'i ve gerisini güvence altına almak için Marmaracık (eskiden burada bir göl vardı) ve Koyunhisar Tekvurları üzerine bir akın yapıp onları itaat altına almıştı.[72] Fakat Bafeus (Koyunhisar) savaşından sonra Bursa ovasındaki tekvurlar, Adranos, Bidnos (?), Kestel ve Kite tekvurları birleşip Osman'a saldırmak için ittifak ettiler "Leşker-i azîm cem' ettiler."[73] Bu savaş için Aşıkpaşazade 702 tarihini verir. H. 702 yılı Milâdî 26 Ağustos 1302'de başlar. Hicrî 702 yılının baharı 1303'ün ilk yedi ayına rastlar. Tekvurların ordusu bu tarih-

[72] Aşıkpaşazade 16. Bâb.

[73] Aşıkpaşazade 17. Bâb; Neşrî, 114-116.

te harekete geçmiş olmalıdır. İttifak ve saldırı, kuşkusuz, İstanbul'dan gelen emir üzerine yapılmıştır. Tekvurların, Yenişehir'e doğru saldırı hareketi başlangıçta başarılı idi. Osman yanındaki kuvvetlerle Tekvurlar ordusunu Yenişehir ovasında Koyunhisarı'nda karşıladı, düşmün savaşa savaşa dar Dimbos (Dimboz) boğazına kadar çekildi, Osman'a karşı orada kesin savaş verdiler, "gayetde kırgın oldu." Şehidler arasında Osman'ın kardeşi Gündüz Alp'ın oğlu Aydoğdu vardı (türbesi Dimbos'dan Koyunhisarına giden yol üzerinde). Zafer, Osman tarafında kaldı. Dimbos savaşı'nda (yakın zamana kadar boğazdaki köy Dimbos adını taşıyordu, şimdi Erdoğan[74]). Kestel tekvuru savaş meydanında düştü. Bursa tekvuru ve Adranos (bugün Orhaneli) tekvuru kaçıp hisarlarına sığındılar. Osman, karşısında savaşan ve bozgunda firar yolunu tutan Kite tekvurunun (Bursa'ya yakın Kite kalesi surlarıdan bir kısmı ayakta) peşini bırakmadı. Ulubad (Lopadion) köprüsü başına kadar kovaladı. Tekvur, Ulubad kalesine sığındı. Köprüyü koruyan kaleden ileri geçmek imkânı yoktu.[75] Osman kaçak tekvurun teslimini istedi, yoksa gölü dolaşıp yurdunu yağma tehdidinde bulundu. Sonunda, Ulubad tekvuru ile yapılan anlaşmada Osman, kendisinden sonra gelecek beyler adına asla köprüyü geçmeye yeltenmiyeceklerine dair yeminle söz verdi. Tekvuru teslim alan Osman, Kite kalesi önünde, tekvuru idam edince kaleyi teslim ettiler (1303) (*Kite*, bugün *Ürünlü*, Bursa civarında, Osman teslim olan Rum ahaliyi yerinde bırakmış, 1530 tahrîrinde 35 Hristiyan Hane sayılmıştır, R.

[74] R. Kaplanoğlu, "Dimboz", 89.

[75] Bkz. "Orhan" ve "II. Murad".

Kaplanoğlu, 191). Dimbos savaşı akebinde Ulubad'a kadar Bursa ovası ve Uludağ, Türkmen yerleşmesine açıldı. Bursa 23 yıl kuşatma altında kalacaktır. Osman, şehri abluka ve etraftan tecrit etmek için iki havale kulesi, Aktimur ve Balabancık kulelerini yaptı ve çekildi. Uludağ'da Türkmen köyleri ve Uludağ eteğinde Kızık köyleri 1303-1326 döneminde kurulmuş olmalı.

İznik için Sakarya Seferleri (1304 ve 1305)

Bafeus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman, Bizans karşısında kendisini güçlü hissediyor, Paflagonya ve Anadolu'nun başka taraflarından gazâ ve "doyum" için akın akın bayrağı altına gelen yoldaşlarla ordusu, sefer zamanı beşbin kişiye varmış bulunuyordu. İznik'i düşürmek için şehre kuzeyden, İstanbul'dan gelecek yardımlara karşı ablukayı tamamlamak üzere Sakarya üzerinde geçit yerlerine karşı yeni seferler düzenliyor.

Osman Gâzî'nin 704/1304 Sakarya seferi

704/1304 seferi hakkında ilk ve en ayrıntılı kaynağımız, Aşıkpaşazade'nin (20. Bab) de, kuşkusuz İshak Fakîh-Yahşi Fakîh'den gelen rivâyettir (704 Hicrî yılı 4 Ağustos 1304'te başlar, 25 Haziran 1305'de son bulur).

Aşağıda, bu sefer üzerinde Aşıkpaşazade (20. Bab) metnini özetleyelim.

"Bir oğlını anasıyla Bilecük'de kodılar. Kendü hakka sığındı, yürüdü; doğru Leblebüci-Hisarı'na (Kabakluca/Koubouklia) vardı, Tekvuru itâ'at ile karşu geldi, gene yerinde kodı, ve ol kâfirin bir oğlı var idi, oğlını bile aldı. Doğru

Lefke (Leukai)'ye vardılar, Çadırlu Tekvuru ve Lefke Tekvuru muti olup karşu geldiler, memleketlerin teslim etdiler; kendüler Osman Gâzî'nin yanında yarar *nökerleri* oldılar. Andan Mekece'ye (eskiden tepede) vardılar; ol dahi itâ'at ilen geldi. Tekvuru Ak-Hisar'a (Metabole) bile (Osman ile beraber) geldi. Ak-Hisar Tekvuru leşker cem' etmiş, karşu geldi, gâyetde eyü ceng etdiler; âhir kaçdı; hisarına girmedi. Gâzîler hisarı yağma etdiler. Tekvuru kaçdı, Kara-Çebiş (Katoikia) hisarına girdi, ol hisar Sakarya kenarında dere içinde sarpca hisardır.

Birkaç gün yürüdiler, döndüler Geyve (Kabakia)'ye vardılar. Kâfiri hisarı boş komış, gitmiş; Korı-Deresi derler, anda becene (Kuleler mevkii?) olmış, oturmış, Osman Gazi'ye bildürdiler; eydür kim: "Hey! Ne durursuz" dedi. Ve yürüdiler, becene(yi) buldular, turfetü'l-'ayn içinde koyıldılar. Aralarında Tekvurun dutdılar; Osman Gazi'ye getürdiler. Mâl-i ganımetlerin aldılar. Andan Tekvur-Pınarı'na geldiler, anı dahi aldılar. Bir aydan artucak ol vilâyette durdular; muti' olan yerleri timar-erine verdiler. Halkını emn ü amân ilen inandurdılar. Vilâyet mukarrer oldı, tâ şimdiye değin. Ve bu feth-i gazânun târîhi hicretün yediyüz dördünde vâki' oldı."

Toponomi ve izlenen güzergâh dikkate alınırsa, *Tevârîh*'e geçen bu rivâyet tamamiyle tarihî bir gerçeği anlatmaktadır.[76] Osman, merkezi Karacahisar'dan hareket etmeden önce Mihal'i çağırmış, İslâma davet etmiş; Lefke'ye kestirme yol, Mihal'a ait bölgeden, Harman-Kaya (bugün Harmanköy) ve Gölpazarı üzerinden Sakarya vadisine iner. Osman bu yolu

[76] Aşıkpaşazade 20. Bâb; metinde bazı farklar ve ilâveler için bkz. Neşrî, 118-122, meselâ Karasu-Derbendi.

izlemiş olmalıdır. Köse Mihal, bu sebeple bu seferden önce Karacahisar'a çağrılmış. Osman'ın yolu üzerinde ilk fethi Leblebüci Hisarı'dır. Ondan sonra Lefke, Sakarya vadisinde İznik'e gelen anayol üzerindedir. Lefke'den Mekece'ye kadar sarp Sakarya vadisi boyunca kuzeye dönülür ve Akhisar ovasına (bugün Pamukova, Eski-Hisar tepede) ulaşılır. Osman bu seferde Kara-Çebiş (Kara-Çepüş) kalesini alamadı. Ertesi sene 1305'de oğlu Orhan'ı deneyimli komutanlarla bu kale ve Kara-Tigin (bugün Karadin) üzerine gönderdi.

Bafeus'tan (1302) sonra Osman Gazi'nin 1304 Sakarya seferinin, İstanbul'da panik havası doğurduğu anlaşılıyor. Pachymeres[77] hiçbir umudun kalmadığını, saraya yakın bir adam olarak yana yakıla anlatıyor.

İzmit, açlık ve susuzluk içinde son derece kötü durumda, İznik şehri etraftan çevrilmiş dışarıyla ilişkisi kesilmiş, kıtlık içinde. Gâh Belokômis (Bilecik), gâh Angelokômis (İnegöl) gâh Anagourdy, Palatanea (Bursa-İznik yolu üzerinde) ve Melangeia (Yenişehir) ve dolayları halkı kaçmış, memleket ıssızlaşmıştı.

Kroulla ve Katoikia'nın durumu daha kötü idi (Kroulla, yol kavşağı Gürle'dir. Failler, *Katoikia*'yı, Arnakis'i izliyerek *Kite* olarak tespit etmiştir; Katoikia, Kara-Çepüş'tür). Bu kalelerin Türklerin eline geçmesiyle Bizans'tan İznik'e gelen yolun kapanmış olduğunu Pachymeres açıklıyor. 1304 seferinde Osman, Sakarya vadisinde, Geyve, Mekece, Absu (Hypsu) ve Lefke'yi ele geçirmiş bulunuyordu. İznik'e erişmek için yalnız göl tarafından Kios/Cius (Gemlik) yolu açık kalmıştı. Neşrî, Osman'ın 1302 kuşatmasında yalnız göl ka-

[77] XI, 21, 650.

pısından İstanbul'a haberci gidebildiğini yineler.

Orhan'ın Kara-Çepüş ve Kara-Tigin Seferi (705/1305)

Osman, 1304'de seferde iken Çavdar (Çavdarlu) Tatarı Karacahisar pazarını gelip yağmalamıştı.[78] 705 yılında (24 Temmuz 1305'de başlar) Osman Gâzî, Mihal ve öteki tecrübeli komutanlarla Orhan'ı, Kara-Çepüş ve Kara-Tigin hisarlarını feth etmeye gönderdi.[79] Bu seferin amacı, İznik'i bu taraftan tecrit işini tamamlamaktı, Orhan, *Kara-Tigin*'i aldığı zaman "benim garazım İzniktir" demiş.[80] Osman kendisi Çavdar Tatarı'nın yeni bir saldırısı olasılığı yüzünden, yahut yaşı ve hastalığı dolayısile Karacahisar'da kaldı.

Orhan, Kara-Çepüş ve Absuyu (Pachymeres'te Hypsu) hisarlarını feth etti. Arkasını emniyete almak amacıyla Kara-Çepüş'de Konur-Alp ve Absu'da Akça-Koca'yı bıraktı. "elhâsıl Orhan Gâzî kim bu ucu berkitti... kendü Kara-Tigin üzerine düşdü. Orhan "yagmâ" ilân edip kaleyi feth etti, tekfurunu ele geçirip idam etti. Draz Ali ve Kara-Tegin havale hisarlarından İznik kuşatması çeyrek yüzyıl sürecektir.[81] O zamana kadar Absafi-Bıçkı dağ kitlesini (bu dağ kitlesi, Bizans coğrafyasında *Sophon/Absaf*. C. Foss, "Byzantine Malagina") aşmak imkânsızdı, tek yol Sakarya vadisi idi. Bu vadide Akhisar, Geyve, Absuyu ve Kara-Çepüş kaleleri bu yolu Osmanlılara kapatmakta idi. 1305'de Orhan, Akhisar'ı harekât merkezi yaptı.[82] Kalelerin düşmesi üzerine Osmanlılar Sakarya'dan Beşköprü-Adapazarı düzlüğüne inmiş gö-

[78] Aşıkpaşazade 21. Bâb; Neşrî, 122-128.

[79] Aşıkpaşazade 22. Bab.

[80] Neşri, 126.

[81] Bkz. İnalcık, İznik Fethi: 1331.

[82] Bizans Malagina savunma hattı, bkz. Foss.

rünmektedir. Bu düzlüğün doğusunda Bizans'a ait Akyazı, batısında Sapanca (Sophon) güney kıyılarından İzmit ve kuzeyde Ada-Pazarı bölgeleri şimdi Osmanlı akınlarına açılmış bulunuyordu. Böylece, Osman'ın 1304, Orhan'ın 1305 seferleri İzmit ve İstanbul yolu üzerinde Osmanlı egemenliğini sağlamış ve İznik'e bu yönden bir yardım gelmesini önlemiştir. Bölgede yeni uclarda Konur-Alp, Akyazı tarafına, Akça-Koca İzmit, Konur-Alp Bolu üzerine sürekli akınlara başladılar, Konur-Alp, Akyazı'da Tuz-Pazarı'nı aldı ve Bizans kuvvetleriyle Uzunce-Bel'de iki gün iki gece çetin bir savaştan sonra tüm bölgeyi ele geçirdi. Tuz-Pazarı'm yeni *Uc* merkezi yaptı, Akça Koca (Osman'ın yegeni Aktimur'la) batıda Koca-eline akın düzenliyor, Konur-Alp doğuda Akyazı, Konurpa, Mudurnu ve Bolu'yu ele geçiriyordu. Sakarya üzerinde Kara-Çepüş ve Absu'da, Gazi Abdurrahman yerleşti ve Akova'ya akına başladı. Aşıkpaşazade (22. Bâb) ve Neşrî'de (I, 128) kısaca kaydedilen bu gelişmelerin çoğu, kuşkusuz, 1305 seferinden sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Böylece, 1305'de İznik'e gelen tüm yollar, Osman Gazi'nin kontrolu altına geçmiştir.

Pachymeres'e göre, 1305'de İmparator, stratopedark unvanı verilen Sguros adlı birini "arbaletli askeri başında" Osman'a karşı gönderdi ve bir miktar para verdi; o bu para ile mahallinde yerli bir kuvvet vücuda getirecekti. Sguros, Katoikia bölgesine geldi. "Beşbin kadar düşman (Osmanlı) belli etmeden gece kaleye gelen yolları ele geçirmiş bulunuyordu." Çağdaş kaynak Pachymeres ve eski Osmanlı rivâyetinde Orhan'ın taktiği üzerinde birbiriyle örtüşen ayrıntılar Osmanlı rivâyetinin tamamiyle güvenilir niteliğini bir kez

daha ortaya koymaktadır. Orhan'ın taktiği hakkında ayrıntılar, Kara-Çepüş kalesinin *Katoikia* olduğunu kesinlikle kanıtlamaktadır. Pachymeres, para ile tutulan askerden bir yarar gelmediğini, kaleye sığınmak için kaçan kadın çoluk çocuğun kaleyi ele geçirmiş olan Türklerin eline düştüğünü, şehrin yakıldığını ilâve eder. Bu noktada, Bizanslı tarihci çoğu zaman yaptığı gibi, daha önceki olaylara geçer, Osman'ın Belokömis (Bilecik)'i aldığını, sadece Bursa'nın direndiğini hatırlatır. Osmanlı menâkibnâmesine göre Bilecik, 1299'da ele geçirilmiş ve Bursa, Dimbos savaşından sonra 1303'de abluka altına alınmıştır.

Türkmen gâzî beylerinin avantajı, sadece ganimet vadiyle Anadolu içinden binlerce gâzîyi bayrakları altında toplayabilmeleridir. Bizans'a karşı Türkmen beylerinin askerî üstünlüğünü bu durum açıklar. İmparator, Katalanları Pegai ve dolaylarında Türk akınlarına karşı gönderme imkânını bulamadı; çünkü o zaman Batı Anadolu'da daha âcil bir durum ortaya çıkmıştı: Türkmen beylerinin en güçlüsü Germiyan beyi Alişîr, Philadelphia (Alaşehir)'i kuşatmış, etraftaki kaleleri eline geçirmiş olup şehri açlıkla teslim almak üzere idi (1304).

Osman, beyliği ailenin öbür üyeleriyle birlikte idare eder görünüyor. Karacahisar sübaşılığını (komutanlığını) kardeşi Gündüz'e vermişti. Önemli siyasi kararları amcası Dündar ile danışırdı. Osman güdülecek siyaset konusunda tartışmaya girdiği amcasını okla vurmuş, öldürmüş.[83] 1303'de Bursa hisarını abluka için yaptırdığı havale kulelerinden birini kardeşi oğlu Aktimur'a verdi. Osman, oğlu Orhan'ı

[83] Neşrî, 94.

kendi sağlığında deneyimli kumandanlar, Akça Koca, Konur Alp, Köse Mihal ile seferlere gönderiyor, onun beyliğini hazırlıyordu. Akça Koca ve Konur Alp İzmit fethinden (1337) önce vefat etmişlerdir. Hasta olan Osman, son yıllarında beyliği fiilen oğlu Orhan'a bırakmıştı.

Osmanlı rivâyeti erken bir tarihten, 1305'ten sonra Osman'ın herhangi bir faaliyetinden söz etmez ve şu kaydı (Aşıkpaşazade, 112; Neşrî, 136) yaparlar: "Osman'ın ayağında nikris zahmeti vardı va dahi bunu kasd etti kim, Orhan kendü zamanında şevket tutup nâmdâr ola ki, kendüden sonra halk ana itâ'at göstereler; el-hâsıl begliği Orhan'a teslîm edüp kendü pîr olup mütekâ'id oldu." Osman'ın ölümü tarihini, Aspurça Hâtûn Vakfiyesi ile Mekece vakfiyesine göre belirleyebiliyoruz: Birincisinde Osman hayatta, ikincisinde vefat etmiş görünmekte. Dolayısile, Osman 1324'te vafat etmiştir. Osmanlı rivâyetine göre, vefâtında Hicrî yıl hesabıyla 69 yaşında idi; "yirmi yedi yıl padişâh oldu." Bu kayda göre doğumu, 1257 olmalı (69 hicrî yıl 67 miladî yıl olur). Osmanlı rivâyetine göre, vefatında Orhan Bursa'yı kuşatma ile meşguldü (Orhan, Adranos fethi ve Bursa kuşatmasına Osman'ın sağlığında 1324'de başlamış olmalı) (Aşıkpaşazade 23. Bâb). Osmanı vasiyyeti gereğince hisarda Tophane'de "Manastırda kubbenin altında defnettiler." *Gümüşlü-kubbe* denilen manastır (bir tasviri Ch. Texier, *Asie Mineure*, Paris 1862, 130), 1271 depreminde yıkılınca, 1280'de şimdiki sade türbe Sultan Abdülaziz tarafından yaptırıldı (A. Tevhîd, TOEM, III, 917-980). Osman'ın Orhan'a vasiyeti olarak, daima şerî'at hükümlerine riâyet, altındakileri gözetme ve ihsanda bulunma maddeleri zik-

redilir (Aşıkpaşazade 24. Bâb). Orhan, 1305'den beri seferlerde kumandan olarak ordunun başında olduğundan babasının ölümünde olaysız beylik tahtına oturmuş, onunla Osmanlı hanedanı kurulmuştur.

BELGELER

I. Osman Dönemine Ait Aspurça Hâtûn Vakfiyesi

Osman Bey dönemine ait olup 723 Ramazan ayı başlarında (1323 Eylül başları) düzenlenmiştir (Bibliyografya). Belgede Osman Gâzî b. Ertuğrul'un oğlu Orhan'ın eşi Aspurça Hâtûn huzûrunda Alâeddîn Paşa'yı vakıfları için vekîl atamıştır. Aspurça Hâtûn'a Osman tarafından hibe edilen beylik köyler, Narlu ve Kıyaklı (Kapaklı) vakfedilmiştir. Hâsılattan hisse alacak, kalan gelirler vakfa ait olacaktır. Kendisinden sonra iki oğlu Şerefullâh ve İbrahîm Beğ ve onların neslinden gelecekler hâsılattan haklarını vakıf şartlarına göre alırlar. Aspurça Hâtun tevliyeti büyük oğlu İbrahîm Beğ'e vermiştir. Sonraları vakfiye ilkin 963 Cemâziyelûlâ başlarında Bursa kadısı tarafından, sonra Vakıflar idaresince 1210'da tescil edilmiştir. Yapılan İstinsâhta Osman'ın unvanları, sultanlar için kullanılan geleneksel biçimde verilmiştir: "Sultanu'l-guzât va'l-mucâhidîn kâtilü'l-kefere va'l-müşrikîn Es-sultân Osmân Hân Gâzî bn. Ertuğrul..."

II. Arşiv Belgeleri

Sultan-Önü Livası Defterleri

	Defter	Tarih
Sultan-Öyüğü	Kâmil Keneci, 3358	Fâtih
Vilâyet-i Anadolu: Livâ-i Sultan önü	T.T. 438	H. 937
Karacaşehir, İnönü, Bilecik	T.T. 515 (Timar)	H. 975
V. Anadolu: Sultanönü	T.T. 994	Kanunî, timar
Evkâf-i Sultan önü	Ankara Tapu-Kadastro	no. 145-548
Sultanönü Defteri	M. Cevdet Yazmaları	11/76
Karacaşehir, İnönü	T.T. 515	975
Anadolu (Sultan-Önü)	T.T. 994	Kanunî devri
Defter-i Evkaf-i Livâ-i Sultanönü	T.T. 541	
Sultanönü, derdest	T.T. 523	H. 1204
Evkâf-i Nahiye-i Sultan-Öyüğü	MAD 18333	
Livâ-i Sultanönü	T.T. 3063	
Sultanönü, Müsellem ve taycılar	T.T. 112 K.Kepeci 7182/5	
Yaya Defteri	T.T. 158	
Yaya Defteri	T.T. 347	
Yaya Defteri	T.T. 532	
Yaya Defteri	T.T. 577	
Yaya Defteri	T.T. 583	
Hâssa Taycılar	T.T. 762	

Tevârîh-i Âl-i Osman

Osmanlı tarihinin ilk dönemi üzerinde yazılan *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın dip kaynağı, Orhan'ın imâmı İshak Fakîh oğlu Yahşi Fakîh'in yazdığını bildiğimiz (Aşıkpaşazade Atsız yay. 91, 106, 148) tarih kayıptır. Yahşi Fakîh'de Osman ve Orhan dönemlerine ait rivâyetler, İshak Fakîh'den, yani çağdaş bir râviden gelmektedir.

Bu rivâyetin doğru tarihî bilgileri içerdiği, yer adlarının kontrolu, toponomik-topografik araştırmalar sonunda ortaya çıkmıştır. Aşıkpaşazade'den başlıyarak *Neşrî, Ruhî* (veya ona atfedilen Oxford, Bodleian Marsh 313), Anonimler ve Oruc tarihinde, Ahmedî'nin (öl. 1413 veya 1414) *gazavât* tarzında manzum Tevârîh'inde, Yahşi Fakîh'i kullandıklarına dair açık deliller vardır.

XV. yüzyılda yazılan derleme tarihler, Yahşi Fakîh'i bize "ihtisâr" eden Aşıkpaşazade'den veya Aşıkpaşazade'nin bize kadar gelmemiş nüshalardan aktarmadır. Anonimler'de ve *Düstûrnâme*'de verilen ayrıntılar, Yahşi Fakîh'in Aşıkpaşazade ihtisarında hayli atlamalar yapıldığını gösterir. Aşıkpaşazade'de Osman'ın Koyun-Hisarı (Bafeus) savaşı, İznik ablukası (1302), Orhan'ın 1329 Pelekanon savaşı, Haçlıların Lapseki çıkarması (1359) gibi önemli olaylar yer almadığı halde bazı olaylar Anonim *Tevârîh-i Âl-i Osman*'da ve kısmen İdrîs, Ibn-i Kemâl gibi sonraki klasik kompilasyonlarda dikkate alınmıştır. Hoca Sa'deddîn'in, *Tâcu't-Tevârîh*'i, esas itibarıyla İdrîs'in *Heşt Bihişt*'inin Türkçe inşa diliyle bir özetinden ibarettir. Çoğu kez Sa'deddîn'in İtalyanca Bratutti çevirisini kullanan batılı tarihciler (J. von Hammer, J.W. Zinkeisen, N. Jorga) İdrîs'i kullanmamışlar-

dır. Bazıları, Leunclavius çevirilerinden (bkz. V. Menage, *Neşrî*) yararlanırlar, bu ilk dönem üzerinde ağır yanlışlara düştüklerinden ihtiyatla kullanılmalıdır. Osmanlı tarihinin Türkçe kaynakları konusunda yapılcak ilk iş, Aşıkpaşazade Neşrî ve Anonimleri kullanarak, olduğunca Yahşi Fakîh'in aslını ortaya çıkarma (*restitution*) denemesidir. Bunun için de ilkin, bu kaynakların metin tenkidi metoduyla doğru tespiti gerekir.

Son defa Aşıkpaşazade'nin Atsız tarafından yayınlanan metni (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949) pek çok yanlış içerir. K. Yavuz ve M.A.Y. Saraç'ın günümüz Türkçesiyle yayınladıkları Âşıkpaşazade: *Osmanoğullarının Tarihi*, İstanbul, 2003, bilimsel maksatla kullanılamaz. *Textkritik* işi ilkin Alman-Avusturya filoloji mektebi (Fr. Giese, P. Wittek, Fr. Taeschner) tarafından ele alınmıştır. Günümüzde bu tarihî metinleri, içerdikleri destânî-folklorik malzemeye bakarak, toptan masal-efsane saymak ve ilk dönem tarihinin "kara boşluk" ("Black Hole")dan ibaret olduğunu iddia etmek (C. İmber ve C. Heywood) işin kolayına gitmektir (bkz. C. İmber, *The Ottoman Empire, 1300-1481*, İstanbul 1990). Kuşkusuz, Osman Beg dönemi üzerinde elimizdeki *Tevârîh-i Âl-i Osman* çok noksandır. Bereket versin, Osman dönemi üzerinde çağdaş Bizans tarihçisi G. Pachymeres bize önemli ayrıntılar sağlamaktadır (son kez yapılan Laurent-Failler Fransızca çevirisini kullanıyoruz). Osmanlı kroniklerinin analizi üzerinde bakınız:

V.L. Menage, *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text*, London 1964; Halil İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East*, yay. B. Lewis ve P. Holt, Londra 1962, 152-167. İmber ve Heywood'un bazı analizleri önemlidir.

IV. Z. V. Togan[84], Orhan'ın bağımsız hükümdarlar için kullanılan *Sultan* unvanı yerine *Gaziler Sultanı* (Sultan'ul Guzat) unvanını kullandığını belirtir; Çelebi Sultan Mehmed'in Orhan Camii'nin Karaman oğlu tarafından tahribinin ardından koyduğu kitabede de Orhan, sadece "Orhan Beg İbn Osman Beg" diye anılmıştır. Sülemiş isyanında Germiyanoğlu, Gazan Bey tarafında olduğundan, Sülemiş'e karşı idi. Togan'a göre Osman'ın da Germiyanoğlu ile düşmanlığı bundan olmalıdır; zira Osman Sülemiş yanlısı idi. Yazıcıoğlu Ali, Osman'ı Timurtaş Noyan'a(İlhanlı Vergisi) vergi veren *Uc* beyleri arasında anar.

Osman "Timur'un Müverrihi" Hafız Abru'ya göre, Sivas'ta hakim olan Eretna (Ertene)'ya baş kaldıran beyler arasında zikredilir. Amir Osman Cedd-i Ildırım Bayezid der vilayet-i Bursa wa-annawahi darad wa Emir Ertana'ra gardan nami nihad(Yıldırım Bayezit'in atsı olup Bursa vilayeti ve o tarafları elinde tutan emir Osman Emir Ertana'ya boyun eğmedi). Osman'dan 80-90 yıl sonra yapılmış bu kayıt, Z. V. Togan'a göre Osman'a değil oğlu Orhan'a ait olmalıdır, zira Emin Eretna "ancak 1327'de" iş başına getirilmiştir. Togan'a göre Hafız Abru bu kaydı bir İlhanlı kaynağından almış olmalı. Bu, İlhanlı tarihinde "Osman'a ait yegane bir kayıttır." Osman ve Orhan, Togan'a göre İlhanlı valileri Sülemiş ve Timurtaş isyanlarında, asiler safında yer almış olmalı ve Temurtaş'ın Mısır'a kaçmasından sonra İlhanlı-

[84] İ. Gökçen'e verdiği notta Z. V. Togan'a armağan 114. krş. Z. V. Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, 469, not. 81.

ların Anadolu valiliğine getirdikleri Eretna'ya karşı cephe aldıklarını gösterir. Temurtaş 1317-1327 döneminde İlhanlıların Anadolu Valisi olduklarına göre Osman'la çağdaştır. Genelde Batı *Uc* Beyleri Temurtaş'a bağlı idiler.

FOTOĞRAFLAR

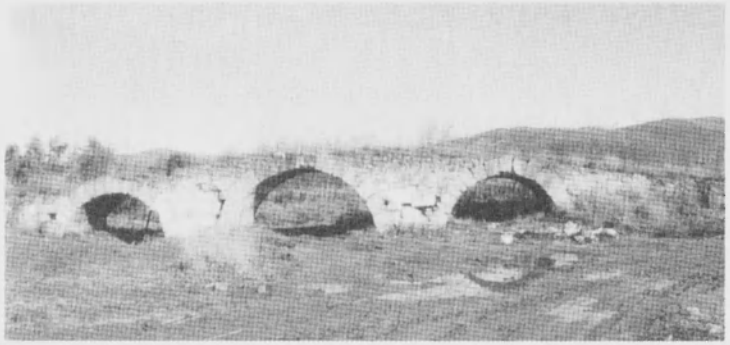
Bafeus Savaşı'nın gerçekleştiği Hersek mevkiindeki önemli Bizans kalelerinden biri Çobankale.

Hersek Boğaz

Tarihi İpek Yolu'nun önemli kesişme noktalarından biri olan
Hersek bölgesindeki kervansaray külliyesindeki Hersekli Ahmet Paşa Camii.

İznik'le Hersek arasındaki Roma döneminden kalma bir köprü.